

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta

Mgr. Martin Gregor

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Disertační práce

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a použil uvedené prameny a literaturu.

Olomouc 25. června 2012

.....
Mgr. Martin Gregor

Děkuji Mgr. Blance Rozehnalové, Ph.D. a doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr., za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, nekonečnou trpělivost, pochopení i potřebný nadhled. Upřímné poděkování, úcta i vděčnost patří mým rodičům za vše, co pro mě udělali a dělají. Děkuji všem svým učitelům, protože mě trpělivě vedli a vedou po cestách studijních, profesních a životních. Děkuji svým spolupracovníkům v Nakladatelství PARTA, s. r. o., za vytvoření podmínek pro dokončení práce. Děkuji všem ředitelům škol i učitelům, kteří se rozhodli zapojit do mého výzkumného šetření.

Z celého srdce děkuji Mgr. Kateřině Jechové, Ph.D., za trvalou pomoc, podporu i oporu. Zvláštní poděkování patří Mgr. Vlastě Vaňkové, za nesmírnou vstřícnost a laskavé poskytnutí čítanky pro 6. ročník ZŠ i dalších výukových materiálů, které vytvořila pro vlastní potřebu a potřebu svých žáků.

Obsah

Úvod	6
Cíle disertační práce	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Teoretická východiska	10
1.1 Funkce učebnice	10
1.2 Struktura učebnice	12
1.2.1 Funkčně strukturální model podle Zujeva	12
1.2.2 Strukturální model učebnic geografie podle Wahly	12
1.3 Čtení, četba, čtenářství	13
1.4 Čtenářská gramotnost	15
2 Kurikulární východiska	18
2.1 Vzdělávací program Základní škola a literární výchova na 2. stupni ZŠ	19
2.2 Rámcový vzdělávací program a literární výchova na 2. stupni ZŠ	20
2.2.1 Rozvoj klíčových kompetencí	21
3 Typografická a ergonomická východiska	23
3.1 Formát knihy	24
3.2 Knižní vazba	25
3.3 Rozsah textu	26
3.4 Barevnost	27
3.5 Papír	27
3.6 Druh písma	29
3.7 Velikost písma	31
3.8 Šířka sloupců a řádkování	32
4 Kriteriaální východiska	34
4.1 Tvorba, hodnocení a schvalování učenic v České republice	34
4.1.1 Kritéria hodnocení učebnic MŠMT ČR	35
4.1.2 Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové	36
4.1.3 Kritéria hodnocení podle Ladislavy Lederbuchové	37
4.1.4 Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Matinkové a Mirolavy Váňové	40
5 Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické praxi	42
5.1 Pojem čítanka a jeho vymezení	42
5.2 Možnosti výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ	43
5.3 Analyzované ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ	43
5.4 Typologie ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ	44
5.5 Čítanky a přítomnost dalších podpůrných didaktických prostředků	45
5.6 Způsob uspořádání textů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ	46
5.7 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a využití ilustrací	46
5.8 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a multimediální podpora	48
6 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR	49
6.1 Čítanky z nakladatelství Fraus	50
6.2 Čítanky z nakladatelství SPN	53

6.3 Čítanky z nakladatelství Prodos	55
6.4 Čítanky z nakladatelství Alter	56
6.5 Čítanky z nakladatelství MOBY DICK	58
6.6 Čítanky z nakladatelství Dialog	59
6.7 Čítanky z nakladatelství Tripolia	60
6.8 Čítanky z nakladatelství Fortuna	61
6.9 Učebnice literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna	62
6.10 Čítanky z nakladatelství Scientia	64
6.11 Učebnice českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce	66
6.12 Čítanky z nakladatelství Nová škola	67
Závěry teoretické části	70
Poznámkový aparát k teoretické části	71
PRAKTICKÁ ČÁST	85
7 První empirické šetření	85
7.1 Motivace výzkumu	85
7.2 Výzkumný problém	85
7.3 Cíl výzkumu	86
7.4 Výzkumné metody	86
7.4.1 Dotazník	86
7.4.1.1 Konstrukce dotazníku	86
7.4.1.2 Způsob administrace dotazníku	86
7.4.1.3 Návratnost dotazníku	87
7.4.2 Řízený rozhovor	88
7.5 Výzkumný vzorek užívaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ	88
7.6 Výzkumný vzorek uživatelů čítanek pro 2. stupeň ZŠ	89
7.7 Zpracování dat výzkumu	90
7.8 Výsledky výzkumu	91
Závěry prvního empirického šetření	126
8 Druhé empirické šetření	128
8.1 Motivace výzkumu	128
8.2 Výzkumný problém	128
8.3 Cíl výzkumu	128
8.4 Výzkumné metody	128
8.4.1 Obsahová analýza textu	128
8.4.2 Měření pravítkem a typometrickým pravítkem	129
8.5 Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ	129
8.6 Zpracování dat výzkumu	129
8.7 Výsledky výzkumu	130
Závěry druhého empirického šetření	154
Závěry praktické části a výzvy k dalšímu výzkumu	155
Poznámkový aparát k praktické části	156
Použitá literatura a prameny	159
Publikační činnost autora disertační práce	174
Anotace	177
Přílohy	183

Úvod

I v době nástupu nových informačních technologií a v období probíhajících kurikulárních reforem nepřestává být učebnice důležitým prostředkem školní edukace. Skalková dokonce říká: „*učebnice je nejdůležitějším zdrojem poznávání žáků.*“¹ Nejsme si jisti tímto jednoznačným vyjádřením. Rozhodně ale nehodláme učebnici upřít její podstatnou úlohu klasického didaktického prostředku, který nic neztrácí na své potřebnosti ani ve škole 21. století. Ukazuje se, že nová média mohou s učebnicemi účinně spolupracovat.

Aby učebnice byly rovnocennými partnery médiím, jež jsou edukanty využívány bez kritického nadhledu, musí být jejich výzkumu věnována větší pozornost, což se odráží ve zvýšeném zájmu o výzkum učebnic, jejich hodnocení i tvorbu podle požadavků nových kurikulárních dokumentů. Velkou zásluhu na renesanci pedagogického výzkumu má v současnosti Institut výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (dále jen IVŠV), který navazuje na práci Centra pedagogického výzkumu založeného v roce 2003 jako pracoviště Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.² V edici Pedagogický výzkum v teorii a praxi znovu začaly vycházet odborné monografie a sborníky zaměřené na problémy současného pedagogického výzkumu,³ čímž byly obnoveny aktivity blízké středisku teorie učebnic ze 70. a 80. let 20. století.

Čítanku považujeme za specifický druh učebnice, která neztrácí své místo mezi didaktickými prostředky školy v podmínkách nové kurikulární politiky prvního desetiletí 21. století a je schopna naplňovat cíle základního vzdělání tak, jak je stanovují platné kurikulární dokumenty.

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ vnímáme jako aktuální výzkumný problém. Výzkumu čítanek pro 2. stupeň ZŠ není podle našeho názoru věnována dostatečná pozornost, přestože v prvním desetiletí 21. století zaznamenáváme zvýšený zájem i o tento specifický druh učebnic doložitelný nárůstem konferenčních příspěvků i rozsáhlejších prací, z nichž je možné čerpat. Připomínáme jen některé z nich. Podnětným příspěvkem k evaluačnímu výzkumu čítanek na 1. stupni ZŠ je práce Zítkové (2005), která podrobně analyzovala především čítanky pro 4. a 5. ročník ZŠ. Pokorná (2003) i (2005) soustředila svou pozornost na čítanky pro 6. ročník ZŠ. Pedagogicko-didaktickým a psychosociálním aspektům pubescentního čtenářství se věnovala Homolová (2008) a na Pedagogicko-didaktické aspekty výuky českého jazyka

a literatury s důrazem na literární složku předmětu se ve své rigorózní práci soustředila Číková (2008). Integrací prvků výtvarné výchovy v literární výchově a jejich uplatňováním ve vybraných českých i francouzských čítankách se zabývala Rumpálová (2010). Čerpáme také z monografií Sikorové (2004), (2007) a (2010) o hodnocení, výběru učebnic a jejich užívání učiteli. Zajímavým příspěvkem ke zkoumané problematice k užívání učebnic na 2. stupni ZŠ z pohledu žáků je monografie Červenkové (2010).

Spojení „pedagogicko-didaktické“ naznačuje těsnost vztahu mezi pedagogikou a didaktikou, na kterém se shodují odborníci z řad pedagogů i didaktiků, např. Grecmanová, Holoušová, Urbanovská (2002), Kalhous, Obst a kol. (2002), Maňák (2003), Švarcová (2005), Vališová, Kasíková a kol. (2007) a další. Skalková přiznává: *„I když je v současné době didaktika chápána jako samostatná vědní disciplína, nelze ji ostře oddělovat od součástí pedagogiky. (...) Didaktické problémy jsou velmi komplexní.“*⁴

Parametry učebnic ve shodě s Průchou charakterizujeme jako „kvantitativní hodnoty vznikající jako výsledek měření různých vlastností učebnic⁵.“ Vycházíme z jeho pojetí vlastností učebnice. Podle Průchy (1998) má každá učebnice vlastnosti komunikační, obsahové a ergonomické, které lze zjišťovat a vyhodnocovat exaktními postupy. V práci akcentujeme nejvíce parametry ergonomické, protože je považujeme za stejně důležité jako parametry komunikační a obsahové. Podle našeho názoru jim zatím není věnována potřebná pozornost, i když jsou ve všech učebnicích běžně užívány.

Uvědomujeme si, že okruh problémů takto obecně zvoleného tématu je velice široký. Výběr zkoumaných pedagogicko-didaktických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ je omezený a subjektivní, přesto věříme, že zvolené pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ jsou reprezentativními indikátory kvality čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou Ministerstva mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR)⁶ i dalších čítanek, kterým už platnost schvalovací doložky vypršela, ale školy je stále mají a používají.⁷ Do práce nezahrnujeme čítanky, které si učitelé mohou vytvořit sami podle vlastní potřeby. Tyto učebnice nepodléhají schvalovacímu řízení MŠMT ČR – nemají schvalovací doložku MŠMT ČR, přesto MŠMT ČR takové aktivity učitelů podporuje, což je uvedeno i v aktuálním znění Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školském zákoně), který v 1. a 2. odstavci §27 uvádí: *„(...) Seznam učebnic a učebních textů, kterým byla udělena schvalovací doložka, zveřejňuje ministerstvo ve*

Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „Věstník“) a způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Školy mohou při výuce kromě učebnic a učebních textů uvedených v seznamu podle odstavce 1 používat i další učebnice a učební texty, pokud nejsou v rozporu s cíli vzdělávání stanovenými tímto zákonem, rámcovými vzdělávacími programy nebo právními předpisy a pokud svou strukturou a obsahem vyhovují pedagogickým a didaktickým zásadám vzdělávání. O použití učebnic a učebních textů podle věty první rozhoduje ředitel školy, který zodpovídá za splnění uvedených podmínek.“⁸

Je to výzva pro všechny kreativní učitele, kteří nejsou spokojeni s aktuální nabídkou učebnic, aby si vytvořili vlastní, které by odpovídaly nejen konkrétnímu školnímu vzdělávacímu programu školy, ale i metodám a formám, jež chtějí se žáky uplatňovat.

Věříme, že výstupy disertační práce podnítí zejména odbornou diskusi o této problematice, stanou se podnětem ke zpřesnění a dopracování kritérií hodnocení učebnic, které MŠMT ČR určuje pro udělování tzv. schvalovacích doložek MŠMT ČR. Učitelům v praxi, ale také všem pracovníkům podílejícím se na tvorbě a výrobě čítanek, nabídneme soubor kritérií pro hodnocení čítanek na 2. stupni ZŠ, jež zároveň přispěje ke zvyšování kvality, účinnosti a úspěšnosti vytváření a využití čítanek v celém výchovně-vzdělávacím procesu.

Cíle disertační práce

Hlavním cílem disertační práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Dosažení hlavního cíle je limitováno naplněním dílčích cílů, kterými jsou:

Analyzovat současný trh s učebnicemi se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Formulovat současné požadavky na kvalitní čítanku pro 2. stupeň ZŠ vzhledem k probíhající kurikulární reformě.

Popsat a analyzovat mechanismy schvalování učebnic – doložka MŠMT ČR.

Analyzovat dostatečnost kontrolních mechanismů – schvalování kvality ve vztahu k aktuálním problémům edukace.

Analyzovat vybrané ergonomické parametry v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Formulovat kritéria vybraných ergonomických parametrů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Ověřit kritéria vybraných ergonomických parametrů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Konfrontovat vlastní analýzu kritérií kvality čítanek pro 2. stupeň ZŠ s učiteli českého jazyka a literatury.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Teoretická východiska

1.1 Funkce učebnice

Při hledání teoretických opor k další podrobnější analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ se soustředíme na vybrané poznatky z teorie školní učebnice, které v dalších částech této práce využijeme k analýze jednotlivých ucelených čítankových řad.

Čítanku jako specifický typ školního didaktického textu můžeme analyzovat i z pohledu zastoupení obecných funkcí školní učebnice. Shodujeme se s Průchou (1998), že funkční koncept má význam nejen pro pedagogickou teorii, ale i pro pedagogickou praxi, a významně ovlivňuje tvorbu a hodnocení učebnic. Z celé řady hledisek a přístupů volíme funkčně strukturální koncept učebnice podle D. D. Zujeva (1986), který považujeme za nejkomplexnější obecné funkční východisko dobře využitelné pro další analýzu vybraných ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Taxonomie funkcí školní učebnice podle D. D. Zujeva zahrnuje:

Funkci informační – učebnice vymezuje obsah v konkrétním vzdělávacím oboru nebo vzdělávací oblasti.

Funkci transformační – učebnice poskytuje didaktickou transformaci odborných informací a zpřístupňuje je žákům s respektem na jejich věk a psychické odlišnosti.

Funkci systematizační – učebnice systematicky rozděluje učivo do jednotlivých ročníků, dodržuje jeho posloupnost.

Funkci zpevňovací a kontrolní – učebnice umožňuje a podporuje i kontroluje osvojování a upevňování poznatků vzdělávacího oboru, pro který je určena, i osvojení a další rozvoj klíčových kompetencí.

Funkci sebevzdělávací – učebnice stimuluje žáky k samostatné práci a vytváří motivaci k učení. V případě čítanky je to především motivace ke čtení, mimoškolní četbě a celoživotnímu čtenářství.

Funkci integrační – učebnice integruje poznatky z různých oborů i oblastí vědění, vede žáka k vnímání souvislostí, k maximálnímu přesahu do jiných vzdělávacích oborů a podporuje mezipředmětové vztahy a činnosti.

Funkci koordinační – zajišťuje vzájemnou koordinaci učebnice a dalších didaktických prostředků, které na ni navazují nebo s ní souvisejí.

Funkci rozvojově výchovnou – formativní funkce učebnice, jež vede ke komplexnímu rozvoji osobnosti. V případě čítanky jde například o vedení ke kritickému myšlení, rozvoj vnímání estetických kvalit, zprostředkování hodnotných textů české i světové literatury, podněcování a utváření osobního celoživotního čtenářství ad.

Existují i další klasifikace funkcí učebnic, např. Mikk (2000)⁹ včleňuje čítanky do podpůrných didaktických prostředků a připisuje jim především funkci vzdělávání k hodnotám. Upozorňuje také na to, že stejné funkce jako učebnice mohou plnit i další podpůrné didaktické prostředky, jako jsou příručky pro učitele aj. Skalková (2007) k Zujevově pojetí přiřazuje ještě funkci poznávací a motivační, Sikorová se snaží všechna pojetí funkcí učebnice posoudit, zdůrazňuje jejich praktický vliv na hodnocení a tvorbu nových učebnic a vymezuje „*funkci informační, transformační, motivační, řídicí (kontrolní) funkci, systematizační funkci, koordinační, integrační, sebevzdělávací, diferenciacní a hodnotovou funkci. Učebnice plní své funkce jedině tehdy, pokud zahrnuje strukturní prvky, jež jsou schopny dané funkce realizovat.*“¹⁰

Maňák upozorňuje na proměnu tradičních funkcí učebnice a na jejich nutnou inovaci a rozšíření v souvislosti s novými podmínkami a požadavky kurikulární reformy. Navrhuje přidat funkci normativní nebo unifikační, která by měla spolu se standardy pro základní vzdělávání „*vytyčovat a sjednocovat požadavky (normy) na příslušné obory a ročníky, a to na základě ukazatelů vytvořených zvláštními komisemi odborníků.*“¹¹

Funkce mohou být zastoupeny v jednotlivých čítankách i v celých ucelených řadách různou měrou podle záměru konkrétních sestavovatelů.

1.2 Struktura učebnice

1.2.1 Funkčně strukturální model učebnice podle Zujeva

Každá učebnice je komplexem strukturálních komponentů. Jak uvádí Průcha: *Tyto komponenty je možno v učebnici identifikovat, exaktně analyzovat, a tak učebnici celkově vyhodnocovat.* ¹² Východiskem nám bude funkčně strukturální model učebnice prezentovaný D. D. Zujevem (1986).

Texty:

- základní,
- doplňující,
- vysvětlující.

Mimotextové složky:

- aparát organizující osvojování,
- ilustrační materiál,
- orientační aparát.

Valenta k tomu uvádí, že *„společným cílem textových částí je odevzdání didaktické informace vycházející z obsahu učební látky. Ostatní složky učebnice mají funkci realizace myšlenek formulovaných v textu, zabezpečují osvojení informací obsažených v textu.* ¹³

Domníváme se, že prezentovaný strukturální model je pro jeho přehlednost možné aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, přestože je nutné brát na zřetel specifika čítanek a odlišnosti jednotlivých autorských přístupů.

1.2.2 Strukturální model učebnic geografie podle Wahly

Učebnicemi geografie a metodou pro výzkum plošného rozsahu jejich strukturálních složek se zabýval Wahla (1983). Učebnici rozdělil na tři základní části:

I. Informační část učebnice.

1. Textová část učebnice.

2. Netextová část učebnice.

II. Imperativní část učebnice.

1. Učební úlohy.

III. Orientační část učebnice.

Wahla v učebnicích analyzoval tyto parametry: „*počet stran, formát učebnice v mm, plocha jedné strany v cm², plocha učebnice v cm², plocha textové části učebnice v cm², plocha netextové části učebnice (plocha s neverbálními informacemi) celkem a v %, plocha učebních úloh celkem a v %, plocha prázdná (nevyužitá) celkem a v %.*“¹⁴

Plochu měřil pomocí čtverců a obdélníků. Domníváme se, že tato metoda při respektování specifík čítanek pro 2. stupeň ZŠ je využitelná i pro čítanky na 2. stupni ZŠ. Jako velmi perspektivní ji spatřujeme při analýze zaplnění plochy strany textem a ilustracemi. Textově přesycené plochy stran znesnadňují orientaci na stránce, schopnost čtení a porozumění textu.

1.3 Čtení, četba, čtenářství

Literární teoretikové i didaktikové (např. Toman, 1990; Vášová, 1995; Řeřichová, 1999) se shodují v názoru, že z obecného hlediska lze za čtenáře považovat každého, kdo ovládl dovednost čtení, tedy kdo chápe tištěnou a psanou řeč. Ale existuje i řada dalších kategorizací. Podle záměru definice lze čtenáře vymezit například z pozice knihovníka, věku recipienta, ze substantiálního hlediska aj.¹⁵

Čtení bývá také nazíráno různým způsobem. Průcha, Walterová, Mareš (2003) je vnímají jako druh řečové činnosti opírající se o zrakové vnímání všech znaků textu, které jsou pak stimulem pro myšlenkovou činnost, pochopení obsahu čteného a tvorbu vlastního názoru o přečteném. Klumparová (2006) chápe čtení jako jednání mířící k porozumění čteného textu a naplnění čtenářského cíle. Autorka specifikuje čtení jako dovednost, což je osvojení si techniky čtení všech druhů textů, dekodování psaného záznamu, tedy „*gramotnosti v původním slova smyslu.*“¹⁶

Na další mnohovýznamový pojem *četba* můžeme nahlížet taktéž z mnoha úhlů. Lederbuchová (2002) charakterizuje četbu jako příjem literárního textu v procesu jejího uskutečnění i následného výsledku jako osobitého, pocitovaného sdělení literárního

díla. Základem četby je čtení, do něhož zahrnuje i recepci poslechem. Četba znamená proces v rovině přímého smyslově vnímaného zážitku, přemýšlení nad přečteným textem, které vedou ke čtenářově osobité, individuální komunikaci s textem, do níž se promítají jeho emoce, prožitky i zkušenosti. Proces četby pokračuje i dále, po odložení knihy, dalším vybavováním čteného a nacházením nových významů textu v jiných souvislostech.

Četbu ale nelze zužovat pouze na čtení literárních děl. Každodenní realita vyžaduje studovat různá nařízení, příručky, návody či jízdni řády. Francouzský sociolog literatury Robert Escarpit (1968) odlišuje tzv. *četbu „literární“ a četbu „funkcionální“*¹⁷ Četba literární je obohacena proti četbě funkcionální o estetickou a psychologickou funkci. Literární dílo působí na čtenářovu psychiku nejen stránkou obsahovou, ale i formální (vazba, ilustrace, využití barev, druh papíru, typ a velikost písma ad.), která je stejně důležitá jako ta obsahová. Kniha komunikuje se čtenářem, s jeho psychikou, zkušenostmi, znalostmi, vědomostmi, prostředím ve kterém žije, pracuje, předává mu informace, poskytuje zábavu, poučení i umělecký zážitek. Četba není vázána na místo ani čas.

Funkcionální četba upřednostňuje prospěšnost, slouží vnímateli k poučení a doplnění informací. Patří sem příručky rozličného charakteru, encyklopedie, různá technická i jiná odborná sdělení, slovníky, návody nebo také jízdni řády či programy kin, divadel ad. Escarpit¹⁸ upozorňuje také na to, že odbornou literaturu nelze automaticky zařazovat do kategorie funkcionální četby, protože míru pouhé užitekivosti této literatury pociťuje každý čtenář individuálně. Pro mnoho z nich ani tento typ literatury není četbou literární, která přináší radost a nové prožitky.

Ústředním pojmem je *čtenářství*. Ve shodě s autorkou Řeřichovou jej chápeme jako jistý životní zvyk charakterizovaný „*schopností soustředění, schopností odhalovat souvislosti a vztahy vnímavostí vůči slovu, zvědavostí a činorodostí, preferováním určitých duchovních hodnot a postojů.*“¹⁹ Úkolem učitele nejen literární výchovy je podle našeho názoru k takovému čtenářství žáky vést, budovat jej a snažit se ho rozvíjet. Škola nepochybně tento prostor nabízí a může silně a pozitivně ovlivnit rozvoj dětského čtenářství. Záleží na vlastní aktivitě každého učitele. Zvláště markantní je to u dětí, které nemají kvalitní čtenářské zázemí v rodině. Tyto děti nemají vybudovány čtenářské návyky, nedostávají dostatek nejen čtenářských podnětů, chybí jim motivace ke čtení ad.

Škola je nepochybně schopna tyto nedostatky ve značně míře kompenzovat. Školní prostředí má kapacitu čtenářství dětí rozvinout. Ale to předpokládá otevřeného učitele, který nebude bránit dialogu, obousměrné komunikaci mezi ním a žáky, a který bude respektovat zkušenosti, prožitky, postřehy, názory a informace žáků a bude nabízet podněty, různé metody a formy práce nejen se školní, ale i mimoškolní četbou. Takové prostředí pozitivně působí na rozvoj dětské četby a čtenářství, zvyšuje úroveň celkové vzdělanosti, kladně ovlivňuje a posiluje vzájemný vztah učitele a žáka, stejně jako klima třídy i celé školy.

1.4 Čtenářská gramotnost

Problematika čtenářství, úrovně čtenářské gramotnosti a možností jejich rozvoje u dětí i dospělých poutá pozornost odborníků u nás i v zahraničí. V poslední době se realizovala řada mezinárodních výzkumů zaměřených na čtenářské aktivity a funkční využití informací.

Věnujme se jednomu z provedených mezinárodních výzkumů, a to výzkumu Program for International Student Assessment (dále jen PISA) zaštitěnému Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a naplánovanému do tří fází. První se uskutečnila v roce 2000, druhá v roce 2003 a třetí proběhla v roce 2006.

Výzkum se orientoval na dovednosti patnáctiletých žáků, které měřil nejen v oblasti čtenářské, ale také matematické a přírodovědné gramotnosti. Definice PISA: *Čtenářská gramotnost je vymezena jako „schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti²⁰“*. Testovaným materiálem byly různé typy textů, pasáže z literatury, tabulky i různé dokumenty. Analýza se zaměřila na hledání informací, formování interpretace a hodnocení obsahových i formálních vlastností textů. Nepopiratelný význam má čtenářská gramotnost i v procesu celoživotního učení.

Komplexnější vymezení definice čtenářské gramotnosti nabídl panel pro čtenářskou gramotnost Výzkumného ústavu pedagogického v Praze: *„Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech.“²¹* Čtenářská gramotnost v tomto pojetí zahrnuje několik rovin: *„vztah ke čtení, doslovné porozumění textu, hledání souvislostí a hodnocení přečteného, metakognice, tj. dovednost reflektovat záměr vlastního čtení, sdílení zážitků s ostatními*

čtenáři a aplikace, kdy se přečtené zúročuje v dalším životě čtenáře.“²² Výsledky českých žáků nejsou povzbuzující. V oblasti čtenářské gramotnosti jsou podprůměrní. Jejich celkové skóre v této kategorii se stále snižuje. V roce 2006 měli lepší výsledky žáci 21 zemí z 56 zúčastněných států. Nejlepších výsledků dosáhli v oblasti čtenářské gramotnosti žáci Korejské republiky, Finska a Hongkongu. Česká republika obsadila 26. místo. Prohloubily se rozdíly mezi dobrými a špatnými žáky. Zvětšily se rozdíly mezi dívkami a chlapci ve prospěch dívek. Druhé úrovně způsobilosti, která prokazuje základní čtenářské dovednosti i vědomosti nutné pro porozumění textu a práci s ním, nedosáhla v zemích OECD v průměru pětina žáků. V České republice to byla jedna čtvrtina.²³

Výzkum dále ukázal nedostatky českých žáků ve sféře hodnocení a posuzování textu po obsahové i formální stránce. K pozitivnímu výsledku jistě nepřispívá ani to, že naši žáci se s úlohami tohoto typu setkávají zřídka.

Impulesem pro realizaci mezinárodních výzkumných projektů včetně výzkumu PISA bylo přesvědčení řady pedagogických odborníků v zemích OECD, že vzdělávací systémy jednotlivých zemí nejsou schopny rychle reagovat na vývoj společnosti. Školy podle nich nedostatečně vybavují žáky nezbytnými vědomostmi a kompetencemi, které by jim usnadnily prosazení na trhu práce i v životě samotném. Nejdůležitějším znakem realizovaného výzkumu PISA je podle Strakové (2002) jeho zaměření na vědomosti i dovednosti nutné pro úspěšné prosazení v současné společnosti.

Mezinárodní srovnání v kategorii čtenářské gramotnosti nedopadlo pro české žáky dobře. Výzkum PISA z roku 2009²⁴ ukázal další zhoršení výsledků českých žáků, což podnítilo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Českou školní inspekci i učitele v praxi k analýze nepříznivého stavu, v úsilí o zlepšení výsledků našich žáků a k účinné podpoře rozvoje čtenářské gramotnosti na všech stupních škol. Dobrým příkladem iniciativy vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti je např. projekt občanského sdružení Abeceda, které získalo finanční podporu z ESF v rámci operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost na projekt *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování*. Projekt je tříletý (od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2012). Cílem projektu je podpořit rozvoj čtenářské gramotnosti na základních školách, a to ve třech oblastech:

1. Čtenářství a čtenářská gramotnost.
2. Čtenářská gramotnost a mediální výchova.
3. Čtenářská gramotnost a tvůrčí psaní.²⁵

V poslední době vznikla řada publikací od zkušených odborníků, lektorů kritického myšlení, kteří se snaží zvýšit informovanost o čtenářské gramotnosti i o jejích jednotlivých složkách a nabídnout učitelům v praxi některé metody a způsoby, jak čtenářskou gramotnost se svými žáky rozvíjet. Česká školní inspekce v březnu 2010 vydala sborník *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*,²⁶ do kterého přispěli Hana Košťálová, Ondřej Hausenblas, Miloš Šlapal a Kateřina Šafránková, lektori programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Této aktivitě České školní inspekce předcházelo její šetření v mateřských a základních školách i v nižších stupních víceletých gymnázií ve školním roce 2009/2010. Vzhledem k zaměření práce se budeme podrobněji věnovat pouze výsledkům na 2. stupni ZŠ.²⁷ Lukáš Doubrava²⁸ na základě tematické zprávy České školní inspekce shrnuje její zjištění do čtyř okruhů problémů:

1. Definice čtenářské gramotnosti není stále sjednocena – pod čtenářskou gramotností si jednotliví učitelé představují více či méně odlišné jevy.
2. Komplexní strategie a centrální opatření na podporu čtenářské gramotnosti na národní úrovni vůbec neexistuje.
3. V RVP ZV není čtenářská gramotnost uvedena jako cíl, je proto nejasné, o co by měly v oblasti čtenářské gramotnosti školy usilovat.
4. Nezanedbatelný pokles hodinové dotace českého jazyka a literatury nejen na 2. stupni ZŠ, což inspektoři České školní inspekce považují za alarmující. Zlepšení situace neřeší ani možnost využití disponibilních hodin.

2 Kurikulární východiska

Literární výchova jako složka vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura má ve škole i na počátku 21. století své pevné a neotřesitelné místo. Nabízí mnoho možností a příležitostí k žádoucímu ovlivňování školního i třídního klimatu a k budování pozitivních vztahů mezi učiteli a žáky. Má schopnost účinně žáky oslovit, komplexně rozvíjet jejich osobnost, otevřít jim cestu k sebepoznání, sebezdokonalování a k životnímu uplatnění.

Posláním učitele literární výchovy je vypěstovat vztah žáka ke knize a přivést ho k celoživotnímu čtenářství. Četba se stává prostředkem k získání nových poznatků a informací, ale také radostí a celoživotní potřebou. Úspěšná výchova ke čtenářství předpokládá erudovaného a nadšeného učitele flexibilního ve výběru metod a forem výuky a samostatně tvořivého a otevřeného k tvořivosti žáků.

V dalších podkapitolách se budeme věnovat literární výchově, jejím cílům a pojetí na 2. stupni ZŠ z pohledu v době psaní práce platných kurikulárních dokumentů.

V době psaní práce (2007–2011) probíhala na základních školách výuka paralelně podle dvou vzdělávacích programů, a to podle „starého“ dobíhajícího *vzdělávacího programu Základní škola* (s platností od 1. 9. 1996) a „nového“ *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* zavedeného do našeho vzdělávacího systému Zákonem č. 561/2004. Na všech základních školách se podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* začalo učit od 1. 9. 2007.

Tato nelehká situace se projevila i na trhu s učebnicemi a zákonitě ovlivnila schvalování učebnic MŠMT ČR, a tedy udělení či neudělení schvalovacích doložek stávajícím i budoucím učebnicím. Učitelé tak měli a stále mají k dispozici čítanky koncipované podle *vzdělávacího programu Základní škola*, které se autoři a nakladatelé snaží postupně inovovat tak, aby odpovídaly novým vzdělávacím dokumentům, zároveň však začaly vznikat řady zcela nové, které jsou již sestaveny podle požadavků *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Vzdělávací program je jedním z důležitých pedagogicko-didaktických parametrů všech učebnic, nejen čítanek, kterými se budeme v práci zabývat.

2.1 Vzdělávací program Základní škola a literární výchova

na 2. stupni ZŠ

Vzdělávací program Základní škola formuluje specifické cíle pro literární výchovu na 2. stupni ZŠ. Učitel směřuje výuku tak, aby se „žáci přiměřeně svému věku naučili s porozuměním číst a interpretovat přístupné texty z literatury minulosti i současnosti a postupně si vytvářeli základní čtenářské dovednosti a návyky, získali elementární a použitelné literárněvědné poznatky, seznámili se se základními literárními žánry a formami a dovedli rozlišovat hodnotnou literaturu od literatury konzumní a manipulační, na základě četby a dalších činností se utvářel jejich čtenářský vkus a trvalý zájem o četbu, chápali funkci divadla, filmu, televize a ostatních médií, naučili se orientovat v jejich mnohostranné nabídce z hlediska kvality a významu pro vlastní život.“²⁹

Literární výchova se má významně podílet na emocionálním zrání žáků, pomoci jim ozřejmovat hodnoty, které ovlivňují jejich jednání a rozhodování. Pomoci jim v jejich sebepoznání a motivaci. Má ovlivňovat jejich smysl pro vnímání krásy a měla by podporovat jejich schopnost pomáhat, spolupracovat a podporovat ostatní.

Učivo i předpokládané výstupy jsou v literární výchově koncipovány ve dvou blocích: pro 6.–7. ročník a pro 8.–9. ročník. Tomu se přizpůsobuje i koncipování čítankových řad a již tradičně řazených v 6. a 7. ročníku žánrově tematicky a v 8. a 9. ročníku chronologicky.

Podle učebních osnov *vzdělávacího programu Základní škola* pro předmět český jazyk by měli žáci v 6.–7. ročníku umět „*pracovat s literárním textem, rozumět literárním pojmům, přiřadit literární text k příslušnému žánru, uvést příklad spisovatelů jednotlivých žánrů, formulovat vlastní názory k četbě, k divadelnímu i televiznímu představení, uvědomovat si význam literatury v minulosti i současnosti, chápat smysl kulturních akcí, orientovat se v knihovně, obohatit vlastní jazykovou kulturu.*“³⁰ Toto úsilí o kultivaci dovedností, postojů, hodnot i kompetencí plynule pokračuje i v 8. a 9. ročníku. Žák už se „*orientuje ve struktuře literárního textu, rozumí významu a smyslu literárního textu, vybírá si hodnotnou četbu, přiřadí literární text k literárnímu žánru, který dokáže charakterizovat, má přehled o významných představitelích české a světové literatury, dokáže formulovat názory na diskutované problémy, chápe literaturu jako významného pomocníka při získávání životních hodnot.*“³¹

Tomuto pojetí se přizpůsobuje i výběr textů, výběr doprovodných metatextů, didaktické zpracování i zařazování aktivizačních úkolů a metod pro individuální i skupinovou práci. Nezanedbatelným faktorem je důraz na maximální mezipředmětové využití zvolených textů.

2.2 Rámcový vzdělávací program a literární výchova

na 2. stupni ZŠ

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je jedním z nových kurikulárních dokumentů zavedených do našeho školství v návaznosti na *Národní program rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihu* (2001). Vyvstává potřeba přizpůsobit se novým požadavkům, kompetencím, výstupům i odlišné strukturaci a posloupnosti učiva. V návaznosti na *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* pak školy vypracovaly své vlastní *školní vzdělávací programy*,³² které každou školu profilují. *Školní vzdělávací program* by se měl stát oporou pro hledání cest k efektivní výchově a k vzdělávání, k nalezení motivace k celoživotnímu učení, k získání klíčových kompetencí a k naplňování výstupů *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Poskytuje žákovi kvalitní všeobecné vzdělání, které mu pomůže uspět v každodenním životě.

V literární výchově *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* obecně vymezuje tyto činnosti a cíle: „*Žáci v literární výchově poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu.*“³³

Literární výchově je v učebním plánu základní školy obvykle věnována pouze jedna hodina týdně, což nedává učitelům mnoho prostoru tyto specifické kompetence budovat, upevňovat a rozvíjet. Prostředkem k naplňování cílů literární výchovy jsou nejen profesní kompetence a entuziasmus učitele, ale i různé metody a formy práce i texty v užívaných učebnicích.

2.2.1 Rozvoj klíčových kompetencí

Jak uvádějí Henzl, Šikulová (eds.) (2008), klíčové kompetence nejsou objevem současnosti ani nápadem českého školství, jsou součástí vzdělávacích programů řady evropských zemí. V souvislosti s trhem a zaměstnaností se o nich hovoří již od 70. let 20. století a na konci 90. let vstupují i do oblasti vzdělávání ve snaze zvýšit kvalitu a efektivitu vzdělávání s důrazem na celoživotní učení a úspěšnou aplikaci vědomostí a dovedností v praktickém životě.

Podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* má základní vzdělání pomoci žákům „*utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a praktické jednání.*“³⁴

Klíčové kompetence nenahrazují odborné znalosti ani zkušenosti, ale měly by vést k jejich lepšímu uplatňování. Nevztahují se na žádný konkrétní obor nebo oblast, dají se uplatnit zcela univerzálně v celé řadě situací. Měly by sloužit také jako základ pro celoživotní učení a napomáhat uplatnění jednotlivce ve společnosti. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* je definuje jako „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“³⁵ Tento soubor je velice flexibilní, multifunkční a nadpředmětový, ne izolovaný. Všechny komponenty v něm zahrnuté se vzájemně ovlivňují, prostupují a doplňují.

K dosažení tohoto společného cíle by měl být orientován veškerý vzdělávací obsah, činnosti i aktivity, které škola produkuje. Zároveň by jeho prostřednictvím mělo být usnadněno přijímání nových informací, podnětů a zvládnuta adaptace na změny a nároky jakéhokoliv prostředí. Proces učení má celoživotní charakter, proto ani není možné klíčové kompetence definitivně ovládnout. Jsou trvalým impulzem k celoživotnímu učení a prostředkem všestranného osobnostního rozvoje.

Do *Rámcových vzdělávacích programů pro předškolní, základní i gymnaziální vzdělávání* byly zahrnuty shodné klíčové kompetence, které na sebe záměrně a promyšleně navazují a jejichž úroveň se postupně stupňuje s tím, jak jednotliví žáci vyspívají na jednotlivých stupních vzdělávání. My se budeme věnovat klíčovým kompetencím a jejich rozvíjení z pohledu základní školy.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání pokládá za klíčové „kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské a kompetence pracovní.“³⁶

Zavedením klíčových kompetencí do vzdělávání však školství nerezignovalo na řádné vědomosti, které se žáci učí v jednotlivých vzdělávacích oblastech i vzdělávacích oborech. Bez opory a jistoty postavené na konkrétních vědomostech se kompetence nerozvinou.

Každá klíčová kompetence se u žáků formuje postupným propojováním a vzájemným „nabalováním“ dílčích vědomostí, dovedností, schopností, postojů i hodnot, které žáci již při různých příležitostech získali. Tyto obecně dané klíčové kompetence zasazené do určitého rámce, jenž vychází právě z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, musí každá škola a každý učitel ve výuce konkretizovat a stanovit tak zcela určité a jednoznačné činnosti, které musí žák zvládnout. Pedagogičtí odborníci hovoří v této souvislosti o tzv. rozbalování klíčových kompetencí jako o „aktivitě (určitém postupu), která umožňuje učiteli uvědomit si, jaké činnosti nebo aktivity pro žáka zvolit, aby tu kterou kompetenci u něj utvářel, rozvíjel, posiloval. Způsob uvažování o klíčových kompetencích vede učitele k tomu, aby pod obecnějšími formulacemi hledal konkrétní činnosti, které mají žáci ovládat.“³⁷

Čítanka pro 2. stupeň základních škol je podle našeho názoru jeden z možných efektivních a úspěšných nástrojů rozvoje čtenářství i klíčových kompetencí zvláště v rukou zkušeného a zapáleného učitele, který dokáže své žáky vést a motivovat k jejich upevňování a rozvoji.

3 Typografická a ergonomická východiska

Pedagogicko-didaktické parametry, které mají vliv i na grafickou úpravu, srozumitelnost, čitelnost a především učení z textu jsme zahrnuli do typografických a ergonomických východisek disertační práce. Chceme upozornit na důležitou úlohu typografické a grafické úpravy učebnice včetně čítanek, protože jim podle našeho názoru stále není věnována dostatečná pozornost.

V naší práci jsme se zaměřili na vybrané typografické a ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Tato oblast byla a bohužel stále je většinou učitelů skryta, přestože se s typografickými i ergonomickými vlastnostmi učebních textů setkávají, pracují s nimi a zprostředkovávají je žákům. Věříme, že prezentované informace v teoretické i praktické části práce přispějí k větší informovanosti pedagogů v praxi o vybraných typografických a ergonomických parametrech učebnic a v budoucnu pomohou ke zdokonalení učebnic, které na vydání ještě čekají.

Umění typografie je v povědomí lidí spojeno spíše s úzkým okruhem odborníků, nakladatelských pracovníků a spolupracovníků, kteří typografickou podobu knihy vytvářejí. Zkušený redaktor i nakladatel Vladimír Pistorius (2005) charakterizuje typografa jako osobu, která navrhuje a často také později sama realizuje vnější i vnitřní úpravu knihy. Žádné nakladatelství by se bez znalostí, dovedností a zkušeností typografů neobešlo. Typograf ovlivňuje i ergonomické parametry. Všichni učitelé i jiní lidé, kteří něco někdy četli nebo se číst teprve učí, s nimi pracují a používají je.

Do evaluace kvality učebnic byly ergonomické parametry poprvé včleněny ruským odborníkem Tupalským, když je vymezil jako „*vlastnosti, jež ji uzpůsobují být vyhovujícím pracovním nástrojem pro žáky.*“³⁸ Průcha mezi ně řadí např. „*druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly orientující žáka při používání učebnice, grafické odlišení základních a méně důležitých částí učiva aj.*“³⁹ Podle našeho názoru je důležitost těchto parametrů stále podceňována. I Kůtová ve své disertační práci přiznává, že „*v České republice analýza ergonomických parametrů prováděna není, v zahraničí jsou ergonomické prostředky intenzivně analyzovány v rámci psychologické a psychodidaktické teorie učení z textu*“⁴⁰. V Německu byly už ergonomické parametry učebnic zkoumány v 80. letech 20. století v rámci samostatné disciplíny s názvem *Didaktická typografie*.⁴¹

Tento pro náš pedagogický výzkum tak nepříznivý stav chceme změnit, přestože se v naší práci věnujeme jen vybraným typografickým a ergonomickým parametrům, které uplatňujeme i v empirické části práce.

3.1 Formát knihy

Formát knihy je dobře viditelný a snadno měřitelný typografickým a zároveň ergonomickým parametrem přímo ovlivňujícím výchovně-vzdělávací proces. Proto jsme jej zařadili mezi vybrané pedagogicko-didaktické parametry zkoumané v empirické části práce.

Jak uvádí zkušený redaktor a dnes i nakladatel Vladimír Pistorius: „*při popisu formátu (rozměrů) knihy se napřed uvádí její šířka a pak výška. Oba tyto údaje se vztahují k rozměrům knižního bloku (stránek), nikoliv k rozměrům desek či obálky.*“⁴² Rozměry se vždy uvádí v milimetrech a vychází z mezinárodní normy ISO 216, která uvádí standardizované velikosti papíru.⁴³ V následující tabulce uvádíme všechny rozměry řady A i B.

Tab. č. 1: Šířka a výška všech formátů papírů ISO řady A a B⁴⁴

Formáty řady A		Formáty řady B	
4A0	1682×2378	–	–
2A0	1189×1682	–	–
A0	841×1189	B0	1000×1414
A1	594×841	B1	707×1000
A2	420×594	B2	500×707
A3	297×420	B3	353×500
A4	210×297	B4	250×353
A5	148×210	B5	176×250
A6	105×148	B6	125×176
A7	74×105	B7	88×125
A8	52×74	B8	62×88
A9	37×52	B9	44×62
A10	26×37	B10	31×44

(Rozměry jsou uvedeny v milimetrech.)

Další řady C a D záměrně neuvádíme, protože se pro výrobu knih prakticky nevyužívají. Pro výzkum v praktické části práce jsme využili zkušeností z vlastní redakční praxe a vybrali jen některé formáty řady A i B, které se podle našeho názoru při výrobě čítanek pro 2. stupeň ZŠ nejvíce používají.

3.2 Knižní vazba

Rozhodnutí o tom, jakou vazbu musí kniha mít, obvykle udělají pracovníci nakladatelství ve spolupráci s autorem. Výroba vazby je úkolem knihařů. Je to důležitá součást každé knihy jakéhokoliv zaměření. Uvědomujeme si, že ji nelze považovat za standardní pedagogicko-didaktický parametr. Přesto jsme přesvědčeni o její důležitosti. Působí sekundárně, ovlivňuje ergonomii každé školní učebnice a do značné míry rozhoduje také o vnímání knihy čtenářem a o životnosti knihy. Stále se zlepšuje technologie výroby knižních vazeb i použité materiály. Vyrovnávají se rozdíly mezi tzv. tvrdými a měkkými vazbami, jež byly oproti tvrdým vazbám často považovány za méně odolné a trvanlivé. Typografové, nakladatelé i odborníci zabývající se knižní kulturou, jako jsou např. Pavlát (1982), Šalda (1983) a další, se shodují na jednotlivých druzích knižních vazeb od měkkých, polotuhých až k tuhým (pevným) vazbách. Každý druh vazby má své číselné označení, podle kterého je možné je snadno identifikovat. Pro účely naší práce a další empirický výzkum jsme převzali klasifikaci knižních vazeb od zkušeného redaktora a nakladatele Vladimíra Pistoria. Ten uvádí následující druhy knižních vazeb.

Tab. č. 2: Druhy knižních vazeb⁴⁵

Měkké vazby	
V 1	Měkké desky, brožura sešitá drátěnou sponkou.
V2	Měkké desky, lepená brožura oříznutá po třech stranách.
V2a	Lepená brožura, obálka s přesahem (s chlopněmi).
V2b	Lepená brožura, předsádka je přilepena k obálce.
V3	Lepená brožura sešitá drátem ze strany (tzv. „blokovaná brožura“).
V4	Šitá brožura (vázaný blok, měkké desky).

Polotuhé vazby	
V 5	Tzv. vazba „polotuhá“ – blok je lepen nebo šit nitěmi dohromady s lepenkovými přířezy, desky se potahují papírem po oříznutí předního okraje knižního bloku; horní a dolní okraj se ořezává až u hotové knihy.
V6	Dětské skládanky – leporela.
Tuhé vazby	
V7	Poloplátěná pevná vazba (šitý knižní blok, plátěný hřbet, papírový potah).
V8	Pevné desky, šitý knižní blok, plátěný potah, přebal.
V8a	Pevné desky, papírový potah (eventuálně s laminem), bez přebalu.
V8b	Pevné desky, papírový potah, přebal (od vazby V8 se liší pouze materiálem potahu).
V9	Vazba do desek z plastů, šitý blok.

Tento základní přehled druhů knižních vazeb ilustruje jen některé možnosti, které typografie má. Obor se stále vyvíjí a technika výroby i použité materiály se stále zdokonalují. Nás nezajímá knižní vazba jen z pohledu typografa, ale především z pohledu učitele, „konečného spotřebitele“, jak se mu s určitým způsobem vázanými knihami pracuje, jaký druh knižní vazby preferuje. Proto jsme se v empirické části práce rozhodli jako sledované druhy knižních vazeb použít jen ty, které jsou podle našeho názoru a zkušeností z nakladatelské i učitelské praxe nejpoužívanější.

3.3 Rozsah textu

Rozsah textu učebnice je podle našeho názoru jedním ze základních pedagogicko-didaktických parametrů učebnice jakéhokoliv předmětu. Podle Průchy (1998) je jedním z klíčových parametrů pro zjišťování vlastností textu. Je to parametr snadno zjištělný a měřitelný. Je nezbytným parametrem pro autora, redakci nakladatelství, které knihu připravuje k vydání, i pro konečného spotřebitele, čtenáře, v případě učebnic učitele i žáka. V práci záměrně zcela pomíjíme možnost zkoumat rozsah jednotlivých textů, přestože ji vnímáme jako velkou výzvu pro další práci i podrobnější výzkum. Používáme pouze orientační parametr celkového rozsahu textu čítanek. Pro účely naší práce jsme provedli vlastní kategorizaci rozsahu textu, která vychází především z našich vlastních zkušeností z práce nakladatelského redaktora, ale také z metodických vysvětlivek k výkazu o neperiodických publikacích,⁴⁶ jak je každý rok vyplňuje na

žádost Ministerstva kultury České republiky každý z nakladatelů na konci roku. Tak je možné získat údaje o objemu knižní produkce za určený kalendářní rok.

3.4 Barevnost

Využití barev ovlivňuje čitelnost i čtivost textu. Barvy mají schopnost příznivě ovlivnit učení z textu, vyvolat ve vnímání emoce. Ovlivnit jeho psychiku i fyzické prožívání. Využití barev má své nezastupitelné místo ve všech druzích učebnic, tedy i čítanek, ale i v dalších tištěných textech.

Jak uvádí Pistorius „barevný tisk se zpravidla vytvoří tzv. *soutiskem čtyř barev z nichž jedna, kterou se tiskne text, je černá a zbylé tři jsou azurová (modrá), purpurová (červená) a žlutá – tzv. CMYK.*“⁴⁷

Pro tisk učebnic, tedy i čítanek, se podle našeho názoru nejčastěji používá tisk plnobarevný, tedy čtyřbarevný, viz CMYK, nebo tisk dvoubarevný – s využitím černé barvy jako základní a jedné z barev doplňujících, nejčastěji modré nebo červené. Tento předpoklad chceme ověřit v empirické části práce a poukázat na způsob řešení tohoto důležitého typografického parametru, který ovlivňuje čtivost i čitelnost textu a schopnost učit se z něj ve sledovaných čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

3.5 Papír

Papír je surovina, která měla a stále ještě má při výrobě „klasických“ tištěných knih stále nezastupitelné místo. S nástupem elektronických knih, počítačově zpracovávané typografie a polygrafie jeho důležitost klesá, stále však jeho dostatek či nedostatek ovlivňuje jeho cenu, má vliv na výrobní dobu tištěných knih i jejich cenu, která je závislá mimo další důležité polygrafické a typografické parametry také na tom, jaký druh papíru je pro konkrétní publikaci použit. Výběr konkrétního typu papíru je v kompetenci grafického úpravce. Ten vše v případě potřeby konzultuje s pověřenými technickými pracovníky tiskárny, která knihu tiskne.

Obecná definice papíru Jiřího H. Kocmana prezentuje papír jako „*relativně tenkou stejnoměrnou vrstvou vláken (převážně rostlinného původu) vodou naplavených na síto, zplstěných, odvodněných a usušených.*“⁴⁸ Jeho pojetí není technické, polygrafické, ale spíše umělecké, z pozice výtvarníka. Vnímá papír jako svébytné umělecké médium.

Polygrafové, grafičtí úpravci a další odborníci zabývající se výrobou knih neodpírají papíru jeho umělecký potenciál, ale zároveň jej vidí jako surovinu s určitými specifickými vlastnosti, které ji předurčují použití při tisku knih.

Podle Vladimíra Pistoria jsou těmi základními následující vlastnosti.

Tab. č. 3: Základní vlastnosti papíru⁴⁹

Gramáž	Udává váhu čtverečního metru daného papíru.
Měrný objem	Z něj se odvozuje volumen a bulk.
Volumen	Lze vyjádřit jako objem jednoho gramu papíru vyjádřený v cm.
Bulk	Skutečná fyzická tloušťka papíru.
Opacita	Specifikuje neprůsvitnost papíru – čím je gramáž a volumen vyšší tím je papír silnější
Tisková brilance	Označuje tiskový efekt (lesk) potištěné plochy, který vzniká součinností vlastností papíru a tiskové plochy – není to vlastnost samotného papíru.
Bělost	Určuje jeho jasnost.

Papír nevnímáme jako klíčový pedagogicko-didaktický parametr učebnic. Nelze ho však pominout jako jeden z faktorů, který ovlivňuje učení z textu, čtivost i čitelnost textu i použití barev a jejich kvalitu. Papíry užívané v polygrafii můžeme dělit podle druhu do různých skupin.⁵⁰ Pro účely další analýzy jednotlivých čítanek v empirické části práce jsme se rozhodli vybrat pouze dva druhy papíru, které jsou snadno odlišitelné pouhým okem i pohmatem a používají se podle našeho názoru nejčastěji, a to *bezdřevý ofsetový papír* a *křídový papír* (pro účely naší práce bez podrobnější specifikace.)

Podle klasifikace Vladimíra Pistoria můžeme bezdřevý ofsetový (tiskový) papír charakterizovat jako „*papír vhodný pro knihy, hladký a bílý se zpravidla největší bělostí ze všech uvedených druhů. Může být i zabarven. Pro běžné knihy se používá gramáž 60–140 g/m², zpravidla však 70–90 g/m².*“⁵¹ Jen pro ilustraci připomínáme, že běžně užívaný kancelářský papír použitelný do všech inkoustových i laserových tiskáren běžných spotřebitelů má gramáž 80 g/m².

Křídový papír je podle definice Vladimíra Pistoria „*dvakrát či třikrát natíraný bezdřevý papír, při jehož výrobě se bezdřevá podložka na bázi bezdřevého ofsetu natírá nátěrovou směsí tvořenou různými druhy pigmentů. Běžná gramáž křídových papírů je 90–170, pro tisk knih se zpravidla používá gramáž 115 g/m² nebo 135 g/m², ale i 150 g/m²“.⁵² V práci se podrobně nezaměřujeme na detailní charakteristiku všech druhů papíru a jejich vlastností. Další rozdělení křídového papíru na lesklý a matný nereflektujeme. Zkušený grafický úpravce i pracovník tiskárny pohledem i pohmatem pozná druh papíru, dokáže určit jeho vlastnosti a doporučit nebo naopak nedoporučit nakladatelství jeho použití v závislosti na specifikách konkrétní publikace. Běžný spotřebitel se s těmito údaji ani nesebeká, jsou součástí kmenového listu každé publikace, kde je nezbytné je uvést, aby grafický úpravce a tiskař věděl, jak má dále postupovat.*

3.6 Druh písma

Písmo má velice široké a různorodé uplatnění. Existuje obrovské množství tiskových abeced, ale vznikají stále nová písma. Zvláště díky přechodu k počítačovým písmům se možnosti značně rozšířily. Zcela se proměnil způsob práce s písmem. Od tiskového písma předchozích dob se počítačové písmo v mnoha směrech liší. Především tím, že nemá materiální podstatu, protože je pouhým matematickým zápisem, řetězcem jedniček a nul. Každý znak v celém textu je identický. Ztratila se i závislost písma na materiálu. Počítačové písmo má libovolné možnosti použití. Každý jeho znak lze podle potřeby zvětšit či zmenšit, zúžit či rozšířit, a to bez ztráty kvality. Písmo nemusí být jen na rovném účaří, může sledovat různé křivky a tvary.

Písma nejčastěji používaná v knihách jsou velmi tradiční. Většinou starší sta let. Všeobecně oblíbený a rozšířený Times vznikl ve 30. let 20. století, ale např. písmo Garamond v polovině 16. století a písma Baskerville i Bodoni ve druhé polovině 18. století.

Latinková tisková písma lze dělit do několika skupin. Existuje řada různých klasifikací, které se liší v některých detailech. Hlavními rozlišovacími znaky jsou především způsob zakončení jednotlivých tahů písmen (serifů), rozdíl v síle písmových tahů, tzv. stínování oblých tvarů, a další znaky.

Pro naše účely uvedeme zjednodušené rozdělení skupin písem, jak je uvádí Vladimír Pistorius (2005), který rozlišuje:

- patková (serifová) písma,
- bezpatková (bezserifová) písma, která jsou nazývaná také grotesky,
- psaná písma (skripty),
- lomená písma,
- zdobná písma.⁵³

Patková (serifová) písma v knižní sazbě zcela dominují. Knihy vysázené jinými písmi tvoří pouze nepatrný zlomek celkové knižní produkce. Důvodem je to, že serify zdůrazňují horizontální tok textu, a tím usnadňují bezděčné sledování řádku. Serify také opticky rozšiřují písmeno, aniž by kresbu zbytečně zabarvovaly – tzn. do odstavce dostávají „více vzduchu“. Přinášejí také větší variabilitu síly jednotlivých tahů, a tedy větší „barevnost“ písma. Navíc nesou rysy klasičnosti, tradice a literárnosti. Mezi serifovými písmi rozeznáváme:

- antikvy – písma jsou odvozena z římských majuskulí a karolínských minuskulí; charakteristický je pro ně velký rozdíl v síle hlavních a spojovacích tahů písmen;
- egyptienky – tloušťka hlavních a spojovacích tahů písmen se liší jen málo nebo vůbec.

Nejpoužívanějšími knižními serifovými písmi jsou podle Pistoria (2005) Times New Roman, Bodoni, Goudy, Garamond, Baskerville a Bookman.

Bezpatková (bezserifová) písma se dobře hodí pro titulky, krátké nápisy či slogany, a to kvůli snadné čitelnosti těchto nápisů. Naopak dlouhé řádky z bezpatkového písma jsou čitelné hůře. Tato skupina písem dominuje v reklamní grafice, na orientačních tabulích, na vývěsních štítech firem, v logách ad. Nesou rysy modernosti, antiklasičnosti, civilnosti, ve spojení se silnější tloušťkou tahů i expresivitu. V knihách se vyskytují řidčeji, většinou v odborných a technicky zaměřených textech. Mezi bezserifovými písmi se nejvíce používají Helvetica, Futura, Univers, Franklin, Gothic, Gill, Avant Garde Gothic. Konce tahů bezserifových písem nemají serifová zakončení. Grotesky = bezserifová písma se stejnou tloušťkou všech písmových tahů.

Kaligrafická písma (tzv. skripty) vycházejí z psané podoby písma. Při knižní sazbě se uplatňují velice málo – např. na obálce, titulové stránce, v nadpisech kapitol.

Lomená písma jsou písma s lomenými tvary a výraznou diferenciací tloušťky písmových tahů. Inspiraci našla v psaných německých písmech z předknihtiskové a rané knihtiskové doby. Zástupci této skupiny písem jsou především různé podoby fraktury a švabachu.

Zdobná písma jsou vytvořená zpravidla pro určitý účel.

3.7 Velikost písma

Velikost písma je jedním z důležitých faktorů, které ovlivňují porozumění psanému textu. Dovednost číst je jedním z hlavních předpokladů nutných pro osvojování nových informací, výchovy a vzdělávání člověka ve školním i mimoškolním prostředí. Základem čtení je podle Tomana (1990) analyticko-syntetická činnost mozkové kůry, do níž se zapojuje řečově kinestetický, akustický a optický analyzátor. My se budeme věnovat pouze vývoji zrakového vnímání, které výrazně ovlivňuje námi sledovaný parametr. Podle Vágnerové *„jedním z předpokladů úspěšnosti ve školní práci je rozvoj schopnosti vidění na blízko, a tudíž i snadnější vnímání detailů.“*⁵⁴ Vidění na určitou vzdálenost je ovlivňováno schopností zaostření oční čočky. Ta má při čtení obtížnou úlohu, jak potvrzuje i odborník na hygienu školní práce Kamil Provozník. *„Při čtení jsou největší nároky kladeny na akomodaci.“*⁵⁵ Zatížení pozornosti vlivem nutnosti ovládat zaostření oční čočky způsobuje, že vidění drobného tiskového písma i obrázků je namáhavější, proto dítě zvláště v mladším školním věku u této činnosti dlouho nevydrží. Je mu nepříjemná a může ho od čtení odradit.

Maďarská lingvistka Marie Gósyová (in Kucharská (ed), 1997–1998), která se zaměřila na zjišťování závislosti pochopení textu na typu a velikosti písma u žáků druhých, pátých a osmých tříd očekávala *„velké rozdíly v porozumění textu v závislosti na různé typografii u žáků 2. tříd, menší rozdíly předpokládala u žáků 5. tříd a rozdíly nepředpokládala u žáků 8. tříd.“*⁵⁶ Očekávání se však nepotvrdila. *„Statisticky významné rozdíly v porozumění, jež záviselo na velikosti a druhu písma, se projevíly ve všech skupinách.“*⁵⁷ Ukázalo se, že výrazný vliv typografické úpravy na porozumění čtenému textu trvá i u dětí staršího školního věku. Vhodně použité různé typy písma usnadňují žákům na prvním, ale i na druhém stupni ZŠ čtení a učení se z textu.

Pro měření velikosti písma i velikosti řádkování ve shodě s odborníky v oblasti typografie, např. Popem, Flégerem, Popem (1984); Mladým, (1988), Blažejem (1990),

Kočičkou, Blažkem, Mohelskou, (2004) i Pistoriem (2005) a (2011), používáme v celé práci základní typografickou měrnou soustavu – tzv. Didotův měrný systém.⁵⁸ Základní jednotkou systému je tzv. cicero. V Didotově systému platí následující základní vztahy:

12 bodů = 1 cicero = 4,513 mm

1 bod = 0,376 mm

26,6 bodů = 1 cm.⁵⁹

Uvědomujeme si, že se nejedná o parametry pedagogické, ale spíše technické. Jsme přesvědčeni o tom, že zmiňované parametry zásadním způsobem ovlivňují čitelnost textu a čtenářovo pohodlí i jeho schopnost se z textu učit. Vycházíme z nich při vlastním měření, při matematických operacích s naměřenými hodnotami v přepočtových vzorcích (viz následující podkapitola) i v komparativní analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ v empirické části disertační práce.

3.8 Šířka sloupců a řádkování

Čitelnost textu a celkové čtenářovo pohodlí při práci s textem ovlivňuje i šířka sloupců textu – délka řádků a použité řádkování, které v součinnosti se zvolenou velikostí písma přímo ovlivňuje nejen čtenářovo pohodlí při čtení, ale i schopnost učení z textu. Přesnou délku řádků podle jednotlivých formátů stran⁶⁰ v minulosti přesně udávala technická norma *ČSN 88 4301 Knihy a časopisy. formáty a základní technické požadavky*, která byla od 1. 2. 2003 zrušena bez náhrady.⁶¹ Proto musí pracovníci nakladatelství spoléhat na nepsaná pravidla a vlastní zkušenosti i dovednosti.

Pro analýzu všech čítankových řad s platnou schvalovací doložkou jsme využili techniku měření, a to pravítkem i typometrickým pravítkem.⁶²

Pro přepočítávání metrických měr na typografické je možné použít vzorce, které uvádějí Pavel Pop, Jindřich Fléger a Vladimír Pop ve své monografii.⁶³

typografické body = cicera

12

typografické body = cm

26,6

cicera x 4,51 = mm

V empirické části práce používáme měření délky řádků v centimetrech. Proto využíváme i těchto přepočtových vzorců, přestože v praxi se v dnešní době počítačem zhotovovaných sazeb tolik neuvžívají.

Dalším pro nás důležitým a v praktické části disertační práce zkoumaným typografickým parametrem je řádkování – řádkový proklad. Velikost řádkování přímo souvisí s použitým typem a velikostí písma a s jeho čitelností. Stejně jako velikost písma se uvádí v bodech.

Typografičtí odborníci Pavel Kočička a Filip Blažek charakterizují proklad jako „*hodnotu, kterou se prokládají jednotlivé řádky textu. (...) Základní proklad se doporučuje 2 body.*“⁶⁴

To znamená, že řádkový proklad by měl být o dva body větší než je velikost základního písma sazby. Předpokládáme, že toto pravidlo dodržují i grafičtí úpravci čítanek pro 2. stupeň základní školy. Tento předpoklad ověříme v empirické části práce.

4 Kriteriaální východiska

4.1 Tvorba, hodnocení a schvalování učebnic v České republice

Nabídka učebnic, tedy i čítanek, se značně rozšířila. Čítanky pro 2. stupeň ZŠ se staly atraktivním zbožím a předmětem boje o přízeň učitelů. Trh dává možnost zvolit čítanky různých autorů, koncepcí i kvality. Žádná z ucelených řad čítanek, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, nemůže vyhovovat všem žákům a taktéž učitelům, kteří mohou mít rozdílné koncepty výuky a představy o pomůckách. Učitelé by proto měli mít možnost pracovat s více než jednou ucelenou řadou čítanek a vybírat z nich texty podle specifických potřeb žáků a svých pedagogických záměrů. Nedostatek finančních prostředků na nákup učebnic je pro tyto záměry trvale limitujícím faktorem. Pedagogové pak často musí užívat učebnice, které škola pořídila bez ohledu na jejich představy a požadavky většinou z jednoho nakladatelství.

V procesu tvorby čítanek i jiných učebnic v České republice probíhá interakce mezi státem reprezentovaným MŠMT ČR, nakladatelstvími, která učebnice vydávají, a v neposlední řadě autorem nebo kolektivem autorů, kteří učebnice tvoří.

Stát vytváří kurikulární dokumenty, jež jsou pro tvorbu učebnic závazné. Vlastní tvorbu učebnic pak zajišťují nakladatelé. Hodnotitelem a strážcem kvality jednotlivých učebnic a taktéž jejich ucelených řad je v České republice stát, resp. MŠMT ČR. Učebnice posuzuje a hodnotí prostřednictvím svých odborných lektorů. Znakem kvality, didaktické vhodnosti, přiměřenosti a jedním z rozhodujících kritérií pro konečnou volbu a využití učebnic a jejich ucelených řad na školách by mělo být udělení tzv. schvalovací doložky MŠMT ČR.

Někteří pedagogičtí odborníci schvalovací proces MŠMT ČR kritizují a upozorňují na skutečnost, že „*produkování učebnic je ponecháno živelnému působení tržního hospodářství, tzv. schvalovací doložka udělovaná ministerstvem školství je velmi benevolentní*⁶⁵“.

Hodnocení učebnic se významně týká i nakladatelských pracovníků, kteří pomáhají učebnici vydat. Podle Martinkové se v současných hodnotících systémech projevují především následující nedostatky: „*Hodnocení učebnic bývají často buď jednostranná, či složitá, takže v podstatě neumožňují autorům, lektorům, nakladatelům, učitelům, ba ani MŠMT ČR se jimi řídit; jednodušší hodnocení učebnic vytvořená odborníky MŠMT ČR dosud neakceptovalo do svého Sdělení vztahujícího se k udělování a odnímání*

*schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům, a proto ani ona nemohou získat všeobecnější platnost v praxi; stávající platné hodnocení učebnic stanovené Sdělením MŠMT ČR obsahuje množství nedostatků a chyb, které brání rychlému a objektivnímu průběhu hodnocení učebnic.*⁶⁶

Greger (In Walterová a kol., 2004.) pro zlepšení kvality učebnic doporučuje mimo jiné zapojit do hodnocení učebnic širokou veřejnost a také zveřejňovat recenzní posudky všech učebnic. na internetu. K tomuto kroku zveřejňování posudků učebnic jistě postupně dojde. Možnosti internetu podle našeho názoru ještě nejsou zcela využity. Některá nakladatelství už ke zveřejňování alespoň částí posudků sahají, a to za účelem vlastní propagace a publikace příznivých hodnocení, která by mohla a měla v konečném důsledku příznivě ovlivnit prodejnost konkrétní publikace.

Na kritiku se MŠMT ČR snaží reagovat změnou podoby *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic* včetně úpravy stanovených kritérií pro posouzení učebnice. Kritériím hodnocení učebnic MŠMT ČR se podrobněji věnujeme v následující kapitole disertační práce.

4.1.1 Kritéria hodnocení učebnic MŠMT ČR

Dosud nebyla stanovena komplexní kritéria hodnocení čítanek na 2. stupni ZŠ, ale je možné vycházet z kritérií hodnocení učebnic podle dotazníku MŠMT ČR. Tento veřejně přístupný rastr je zařazen jako Příloha č. 5 – Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií ve *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic*.

Podoba tohoto formuláře (schválená 14. 7. 2009 a účinná až od 1. 1. 2010)⁶⁷ má 4 hlavní oddíly a řadu dílčích pododdílů. Uvedeme pouze názvy jednotlivých bloků:

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy.
2. Odborná správnost obsahu učebnice.
3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků.
4. Metodické a didaktické zpracování učebnice.

5. Slovní komentář, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky.

6. Souhrnné vyjádření recenzenta/recenzentky.⁶⁸

Předpis je závazný pro všechny žadatele o udělení schvalovací doložky i pro recenzenty určené MŠMT ČR, kteří o udělení či neudělení schvalovací doložky rozhodují. Obecně vymezuje parametry pro přijetí didakticky zpracovaných textů a grafických materiálů, jež lze považovat za učebnice a jimž může MŠMT ČR udělit schvalovací doložku. Uvádí i podmínky nutné k úspěšnému průběhu procesu udělení schvalovací doložky.

4.1.2 Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové

Významnými příspěvky do této mnohovrstevnaté problematiky výběru a hodnocení učebnic na základních a středních školách a nástrojů jejich evaluace jsou práce Sikorové (2004), která realizovala výzkum, jehož hlavním cílem bylo zjistit úlohu učitele při výběru a hodnocení učebnic na standardních základních a středních školách v Moravskoslezském kraji. Na základě výsledků tohoto výzkumu, studia odborné literatury a mnoha existujících rastrů sestavila vlastní soubor 40 kritérií pro hodnocení učebnic (2007), který je podle našeho názoru možné upravit a aplikovat také na čítanky pro 6. až 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Kritéria mají podobu otázek o učebnici a učitelé ve výzkumu hodnotili důležitost každého kritéria pro jejich vyučovací předmět na odpovídajícím stupni školy.

Se získanými údaji dále pracovala a kritéria utřídila do 13 kategorií, které rozdělila podle důležitosti do skupin A – E:

Tab. č. 4: Kategorie v rastru pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové⁶⁹

A.	I. Přiměřenost. II. Přeměřená obtížnost a rozsah. III. Odborná správnost.
B.	IV. Motivační charakteristiky. V. Řízení učení. VI. Obrazový materiál.
C	VII. Shoda s kurikulárními dokumenty.

	VIII. Cena (dostupnost učebnice). IX. Ergonomické a typografické vlastnosti.
D	X. Doplnkové texty a materiály. XI. Hodnoty a postoje. XII Diferenciace učiva a úloh.
E	XIII. Zpracování učiva.

Prezentovaná kritéria využila při konstrukci vlastního výzkumného nástroje, jehož podobu budeme v disertační práci také analyzovat, a pak se ho pokusíme aplikovat na čítanky pro 2. stupeň ZŠ při respektování jejich specifik.⁷⁰

4.1.3 Kritéria hodnocení podle Ladislavy Lederbuchové

Teorii, tvorbu čítanek a kritérií jejich hodnocení obohacují práce literární teoretičky, kritičky a spoluautorky ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ vydané nakladatelstvím Fraus Ladislavy Lederbuchové, která je autorkou vlastního komplexu kritérií pro hodnocení čítanek na 2. stupni ZŠ.⁷¹

– *Kritérium umělecké hodnoty textů*; čítanka by měla obsahovat umělecky hodnotné a reprezentativní texty z literatury starší i současné. Pro kvalitativní srovnání s literaturou hodnotnou je prospěšné využít i ukázek z literatury triviální.

– *Kritérium čtenářského zájmu žáka*; výběr textů v čítance by měl respektovat specifické zvláštnosti žáka staršího školního věku. Texty mají být vybírány tak, aby podporovaly komplexní rozvoj žákovy osobnosti a aby uspokojovaly a naplňovaly jeho potřeby.

– *Kritérium čtenářské kompetence žáka*; osvojení si čtenářských dovedností musí vést k získávání informací důležitých pro další vzdělávání žáka. K tomu by měla přispět i správná grafická úprava celé čítanky tak, aby podporovala rozvoj čtenářských kompetencí a žákovi usnadnila percepci textu.

– *Kritérium poznatkové složky učiva*; výběr textů musí odpovídat požadovaným výstupům a probíranému učivu, poznatkům o žánrech. Texty vybrané do čítanky musí být žánrově průkazné, což se týká také výběru autorů, kteří dané žánry reprezentují. Tento aspekt si všímá výběru i uspořádání textů do jednotlivých tematických bloků a recipientovi usnadňuje hledání vztahů mezi jednotlivými texty a napomáhá v

uvědomování si i širších literárních a jiných kontextů.

– *Kritérium formativních záměrů*; texty v čítance by měly kladně působit na žákovu osobnost, ovlivnit jeho hodnotovou orientaci i jeho postoje. Čítanka by měla vést čtenáře ke kulturním hodnotám obecně, stejně jako ke vstřícnému vztahu k národní kultuře i literatuře.

– *Kritérium umělecké kontextovosti*; čítanka má mít také osvětovou funkci. Měla by zprostředkovávat informace a zážitky i z jiných oblastí kultury, z jiných oblastí umění. Editoři čítanek by měli hledat texty, které jsou schopny posílit mezipředmětové vztahy, vazby a širší kulturní souvislosti. Výběr textů by měl rozšiřovat žákův kulturní obzor, působit na jeho estetický cit. Současně nelze rezignovat na formální stránku čítanek, na komplexní estetickou a z hlediska učení efektivní grafickou úpravu čítanek. S tím úzce souvisí správné využití ergonomických vlastností čítanek. Těmto vlastnostem u všech typů učebnic zatím není v České republice věnována přílišná pozornost, přestože se významně podílejí na čitelnosti a sdělnosti textu, ovlivňují i úspěšnost žákova učení. Nelze opomenout ani neobyčejný význam vzájemného vztahu mezi ilustracemi a textem.

– *Kritérium motivační*; prolíná všemi předchozími požadavky. Motivace vytváří čtenářskou potřebu. Žák by měl být motivován k četbě celých děl i k četbě jiných děl téhož autora a podobných děl blízkých autorů. Otázka motivace také souvisí s přítomností a kvalitou doprovodných informací, otázek k textům se správně uvedenými bibliografickými údaji (všemi složkami aparátu řídicího učení i aparátu orientačního). Všechny složky by měly podpořit komunikaci mezi žákem a textem, poskytovat další impulzy ke čtení.

Je zřejmé, že sestavovatelé čítanek nemohou při veškeré snaze respektovat ve stejné míře všechna kritéria na čítanky kladená. Některá hlediska mohou být i ve vzájemném rozporu. Podstatnou roli hrají také ekonomická hlediska. Požadavky na rozsah učebnice, barevnost, počet a kvalita ilustrací ad. ovlivňují zákonitě jejich cenu. Vyšší cena učebnice může být příčinou, proč ji školy nekoupí a proč se v důsledku méně uplatní v praxi. Nakladatelé se snaží hledat vhodný kompromis mezi kvalitou a prodejností učebnic.

Různí autoři čítanek akcentují hlediska rozdílným způsobem. Ladislava Lederbuchová upozorňuje: „...*autoři osnov i čítanek nabídkou realizačních možností vyučování počítají s didakticky fundovanou interpretací učitele. Úloha osobnosti učitele*

*ve vyučování byla důležitá vždy, ale v současné době vzrostla. Konečnou zodpovědnost za obsah reálného vyučování ve složce literární výchova nenese autor čítanky, ale češtinář. Učitelově interpretaci osnov bude odpovídat volba čítanky, neboť obsah čítanky a preferované funkce bude považovat za možnosti, které může využít v realizaci vlastní představy o obsahu vyučování.*⁷²

Osobnost češtináře a jeho profesní kompetence, jeho přehled ve všech oblastech kultury a umění ovlivňuje volbu čítanek, promyšlený výběr literárních textů, které žákům v hodině nabídne, a metody i formy, které ve výuce použije. Schopnost výběru textu a orientace v široké nabídce čítanek i konkrétních textů je pro učitele a úspěšnost jeho výuky v literární výchově klíčová. Jak uvádí Sladová: „*Pro systematickou kvalitní moderní výuku, jež reflektuje novinky knižního trhu a reálné aktuální čtenářské zájmy jednotlivých věkových skupin dětí a mládeže, je však nezbytné, aby vyučující stále aktivně sledoval kulturní dění, průběžně se vzdělával a kontinuálně získával kompetence pro vlastní odbornou selekci v oblasti kulturních podnětů a hodnot, ale také metod a forem práce, které lze v hodinách aplikovat.*“⁷³

Na učitele jsou kladeny stále vyšší nároky nejen z pohledu jejich profesních kompetencí a schopností i nutnosti orientovat se v současné široké nabídce čítanek pro 2. stupeň ZŠ i konkrétních textů v nich obsažených. Denně vychází množství nových knih, což učitelům rozšiřuje možnosti výběru, ale zároveň jim znesnadňuje orientaci. Žádná z ucelených řad čítanek nemůže v plné míře reflektovat především současnou literární produkci, ale neměla by se vzdávat možnosti inspirovat a motivovat učitele i jejich žáky k dalšímu vlastnímu hledání a nalézání nových zajímavých textů i přístupů, jak s nimi tvořivě pracovat.

4.1.4 Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Martinkové a Miroslavy Váňové

Jedním z teoretických východisek naší práce je i návrh kritérií sestavený Věrou Martinkovou a Miroslavou Váňovou už v roce 1992 a 1993. Návrh byl součástí výstupů řešení grantového úkolu Tvorba učebnic.⁷⁴ Podle našich zjištění se jedná o jeden z prvních pokusů, jak navrhnout kritéria pro tvorbu a hodnocení učebnic vydávaných po roce 1989. Autorky chtěly upozornit odbornou veřejnost, všechny autory i hodnotitele učebnic na důležitost některých aspektů, kterým do té doby byla podle autorek věnována minimální pozornost.

Věra Martinková využila získané zkušenosti, dovednosti a vytvořená kritéria i při tvorbě vlastní ucelené řady čítanek, další profesní směřování i budoucí redakční a nakladatelskou činnost.

Návrh kritérií Věry Martinkové a Miroslavy Váňové považujeme za stále aktuální, obecně platný a inspirativní. Využijeme jej i při komparativní analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Věra Martinková a Miroslava Váňová prezentovaly širší i užší variantu návrhu kritérií. Širší varianta byla primárně určena pro autory učebnic, užší varianta reflektovala hodnocení učebnic.

Věra Martinková a Miroslava Váňová (1992) do širší varianty svého návrhu zařadily následující skupiny kritérií:

- Obecná východiska učebnice.
- Priority.
- Zařazení učebnice do kontextu dalších učebních materiálů.
- Typ učebnice a její složky (kvantitativní kritéria).
- Odborná (obsahová) kritéria včetně preferovaných aspektů.
- Logicko-strukturální kritéria.
- Kritéria náročnosti učebnice z pohledu autorů, učitelů i žáků, využití metod kvantitativního výzkumu.
- Kritéria metodická a zastoupení transmisivních, aktivizujících a inspirujících prvků v učebnici.
- Kritéria komunikativní.
- Kritéria grafická, typografická a polygrafická.

- Přitažlivost učebnic.
- Mezipředmětová návaznost.
- Inovace a zajímavosti.
- Hodnocení učebnice žáky a učiteli.⁷⁵

Věra Martinková s Miroslavou Váňovou se ve svém systému kritérií pokusily zohlednit aspekty, které byly do té doby upozadňovány. Upozornily na řadu aspektů, které jsou inspirací i pro naši práci (především kritéria grafická, typografická a polygrafická), i na nutnou přítomnost aktivizujících a inspirujících prvků v učebnicích. Soustředily se na problémy, které jsou v pedagogickém výzkumu stále aktuální, jako je například hodnocení učebnic nejen autory, recenzenty a lektory MŠMT ČR a učiteli, ale především samotnými žáky, a to je výzva nejen pro další pedagogický výzkum a budoucí autory i hodnotitele učebnic.

Užší varianta kritérií sestavených stejnými autorkami se zaměřuje na výběr kritérií z pohledu lidí, kteří učebnici hodnotí ve schvalovacím řízení MŠMT ČR. Věra Martinková s Miroslavou Váňovou doporučují: „3 odborné lektory a 3–5 odborníků ve schvalovací komisi, kde by měl být zastoupen odborník v oboru, oborový didaktik, praktický pedagog, lingvista i výtvarník.“⁷⁶

Tato užší varianta se zatím neprosadila. Sami nepochybujeme o její prospěšnosti, stále ovšem naráží na nejen ekonomické bariéry. V současné době již nebo spíše zatím bohužel není aktuální, přesto jsme považovali za nutné se o ní alespoň zmínit, ale nebudeme jí věnovat další pozornost.

5 Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické praxi

5.1 Pojem čítanka a jeho vymezení

Považujeme za nezbytné nejprve vymežit pojem čítanka. I v samotné definici se projevuje určitá variantnost. Jak upozorňuje literární teoretička a sestavovatelka čítanek Jana Čenková ve své monografii:⁷⁷ „*Čítanka je přiřazována tzv. učebnímu knižnímu komplexu. Není klasickou učebnicí, i když také představuje určitou etapu didaktické transformace kulturních obsahů do školního vzdělávání. V současné době je souborem vybraných literárních textů (úryvků a celých literárních textů, které jsou uspořádány z určitého hlediska (tematické, žánrové, literárně historické) s rozdílným metodickým aparátem, jenž zahrnuje otázky k didaktické interpretaci textu, případně literárně historický přehled, základní teoretické pojmy, slovníček autorů, základy mluvnice apod. Specifickým typem je antologie literárních textů, která je souborem textů určeným metodicky pouze uspořádáním (žánrové, tematické a regionální).*“

Pro významného odborníka v oblasti didaktiky a tvorby učebnic Sýkoru jsou čítanky „*zpravidla rovněž sestavovány účelově, tj. pro potřeby vzdělávání. Obsahují výběr literárních a jiných textů (historické dokumenty, hudební ‚texty‘), sestavených podle dobře definovaných cílů, z nichž některé mohou mít obecně kulturní, ideologický a politický charakter. Zvláštní význam mají texty, jejichž účelem je formovat u žáků sociálně významné mravní, estetické a jiné (‚výchovné‘ v užším smyslu) hodnoty, resp. ‚lidské‘ smysly pro univerzální nebo národní (jiné) hodnoty a ideály.*“⁷⁸

Pedagogický slovník čítanku definuje jako „*druh učebnice obsahující vybrané ukázky z uměleckých nebo odborných textů. Na elementárním stupni školy slouží k nácviku čtení, na vyšších stupních se používá pro účely literární výchovy.*“⁷⁹

Všechny námi vybrané definice ukazují na důležitost a nezastupitelnost čítanek ve výchovně-vzdělávacím procesu na všech stupních škol. Jsme přesvědčeni o plnohodnotném využití čítanky nejen pro účely literární výchovy a nácviku čtení, ale i o jejím mezipředmětovém charakteru a platnosti. Čítanka zprostředkovává kontakt s krásnou literaturou a kulturou obecně, motivuje žáka k celoživotnímu učení, čtenářství, ke čtení s porozuměním. Dobře sestavená čítanka rozvíjí žákovu osobnost,

vede ho k produktivním činnostem, ke kritickému myšlení, kreativitě i rozvoji dovedností, schopností a klíčových kompetencí důležitých pro uplatnění v každodenním životě.

Kvůli zaměření naší práce se v dalším textu soustředíme pouze na specifickou skupinu čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

5.2 Možnosti výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Učitelé vybírají z mnoha ucelených řad čítanek vyšlých po roce 1990. Orientace a správný výběr v široké nabídce nejsou jednoduché. Neexistují jednotná a ucelená kritéria hodnocení čítanek. (Pomineme-li univerzální hodnotící kritéria učebnic, která stanovilo MŠMT ČR pro udělování tzv. schvalovacích doložek.) Registrujeme řadu autorských přístupů i způsobů práce s ukázkami. K rozšíření nabídky přispěla také probíhající kurikulární reforma. Řada čítanek byla vydána již před vznikem této významné kurikulární reformy a ještě plně odpovídají dobíhajícímu *vzdělávacímu programu Základní škola*. Editoři a všichni pracovníci, kteří se na cestě čítanky ke čtenáři podílejí, i učitelé a žáci, kteří s nimi přímo pracují, se museli přizpůsobit novým podmínkám, nárokům, výstupům i kompetencím. Můžeme vybírat také z několika novějších řad, které se už flexibilně přizpůsobily novým požadavkům na výchovu a vzdělávání stanoveným v nových kurikulárních dokumentech. (Pro nás je to *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*.) Čítanky sestavené podle těchto nových kurikulárních dokumentů nové výstupy i rozvíjení klíčových kompetencí integrovaly do své obsahové i grafické podoby.

5.3 Analyzované ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Do analýzy v teoretické části práce zahrnujeme ucelené čítankové řady, které mají v době psaní práce platnou schvalovací doložku. Jedinou výjimkou jsou *čítanky z nakladatelství SPN*, u kterých v teoretické části pracujeme i s jejich starším vydáním, kterému platnost schvalovací doložky skončila. Respektujeme, že školy je stále mají, neskončila jejich „životnost“ a oblíbenost mezi učiteli, a proto je školy stále používají. Řídíme se *Seznamem učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platným ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011*, který je i součástí příloh této práce.

Pro identifikaci jednotlivých čítankových řad využíváme v případě, že se nejedná o úplný název konkrétní knihy, pouze jméno nakladatelství, které ucelenou řadu čítanek pro 2. stupeň ZŠ vydalo, případně nezbytné upřesňující údaje, které napomohou jednoznačnému rozlišení mezi čítankami a jejich jednotlivými koncepty. Tento princip uplatňujeme i v dalším textu teoretické i praktické části disertační práce.

Seznam zahrnuje následující ucelené čítankové řady pro 2. stupeň ZŠ:

- čítanky z nakladatelství *Fraus*;
- čítanky z nakladatelství *SPN*;
- čítanky z nakladatelství *Prodos*;
- čítanky z nakladatelství *Alter*;
- čítanky z nakladatelství *MOBY DICK*;
- čítanky z nakladatelství *Dialog* (čítanky plné humoru pro 6., 7. ročník a čítanka plná příběhů pro 8., 9. ročník);
- čítanky z nakladatelství *Tripolia* (tzv. *Malé čítanky*);
- čítanky z nakladatelství *Fortuna*;
- soubor učenic literární výchovy (samostatný svébytný čtyřdílný koncept *Vladimíra Nezkusila*) z nakladatelství *Fortuna*;
- čítanky z nakladatelství *Scientia*;
- soubor učebnic českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství *SPL-Práce*;
- čítanky z nakladatelství *Nová škola*.⁸⁰

Do analýzy v teoretické části disertační práce nezařazujeme čítanky, které již nemají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, ale na školách se stále ještě používají.⁸¹ Čítanky, které si učitelé sestavují sami pro vlastní potřebu své třídy i školy, podle sestaveného konkrétního školního vzdělávacího programu do teoretické části práce také nezahrnujeme.⁸²

5.4 Typologie ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Oporou pro určení typů jednotlivých ucelených čítankových řad pro 2. stupeň nám je typologie, kterou navrhl Pluskal (1996) a kterou adaptujeme na specifika čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Respektujeme rozdělení na tyto tři skupiny:

1. *Čítankové řady koncipované jako učebnice.* V námi analyzovaném souboru jsou to čítanky s literární výchovou z nakladatelství *MOBY DICK*, čítanky z nakladatelství *Nová škola*, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií nakladatelství *Fraus*, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství *Prodos*, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství *SPN*, čítanky z nakladatelství *Scientia*.

2. *Čítanky zpracované jako antologie textů se samostatnou učebnicí literární výchovy*, případně v metodických příručkách, které čítanku doplňují, jako je tomu například v řadě čítanek nakladatelství *Alter*, čítanek z nakladatelství *Fortuna*. (Je nutné upozornit na to, že ucelená řada učebnic literární výchovy nakladatelství *Fortuna* je zpracována Vladimírem Nezkusilem a je svébytným autorským projektem koncipovaným jako soubor „rozprav“ o literatuře.) Nebo koncepce čítanek a učebnic literární výchovy *Věry Martinkové* z nakladatelství *Tripolia*.

3. *Čítanky sestavené jako antologie textů se specifickým sjednocujícím záměrem* – specifickým konceptem čítanek mimo tyto kategorie je *Čítanka plná humoru pro 6. a 7. ročník* z nakladatelství *Dialog*. Čítanky pro 8. a 9. ročník ze stejného nakladatelství jsou koncipovány zase jako čítanky plné příběhů.

Koncept učebnic českého jazyka: *literatury a komunikace* z nakladatelství *SPL-Práce* je specifický tím, že literární složka je zde podřízena složce komunikační výchovy.

Zmíněné rozdělení čítanek na učebnice v tradičním slova smyslu a na antologie textů, které doprovázejí další didaktické texty, ovlivňuje všechny textové i mimotextové složky struktury učebnic.

5.5 Čítanky a přítomnost dalších podpůrných didaktických prostředků

Dalším pedagogickým parametrem čítanek je způsob uspořádání ucelených řad čítanek (většinou jednotlivé díly odpovídají ročníkům příslušného stupně školy) a přítomnost dalších didaktických komponentů, jako jsou metodická příručka, příručka pro učitele nebo pracovní sešit. I z toho hlediska je situace různá. Jako didaktický textový komplex (srov. Průcha, 1998) jsou konstruovány čítanky nakladatelství *Prodos* – obsahují čítanku, učebnici; příručku pro učitele i pracovní sešit pro konkrétní ročník,

který je koncipován i jako čtenářský a kulturní deník. Jiné čítanky doprovází pouze příručky pro učitele, případně metodické příručky pro jednotlivé ročníky (např. *čítanky z nakladatelství Fraus, Alter, Tripolia*. U *čítanek z nakladatelství SPN a MOBY DICK* se jedná o koncepci jedné metodické příručky zahrnující v sobě všechny ročníky. U *čítanek nakladatelství Fortuna a nakladatelství Scientia* metodické příručky pro učitele i pracovní sešity chybí.

5.6 Způsob uspořádání textů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ

Na formativní funkci má vliv i další důležitý pedagogicko-didaktický parametr čítanek, a to je vnitřní struktura a členění jejich obsahu. V šestém ročníku je respektován v návaznosti na cíle a výstupy literární výchovy na 2. stupni ZŠ aspekt žánrový, popřípadě žánrově-tematický. V 8. a 9. ročníku se již přechází k řazení chronologickému, které respektuje cíle literární výchovy v dobíhajícím *vzdělávacím programu Základní škola* i novém *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*.

5.7 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a využití ilustrací

Důležitou mimotextovou složkou a zároveň pedagogicko-didaktickým parametrem je použití ilustrace, ilustračního materiálu. Funkcemi obrazového materiálu a jeho vztahy k učení se zabývali např. Čáp, Mareš (2007). Učení z obrazového materiálu, jeho funkce a posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích si zaslouží větší pozornost. Klasifikací nonverbálních prvků v učebnicích geografie už se zabýval Arnošt Wahla (1983). Posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích se věnoval i Tomáš Janko (2010).

Základní funkce ilustrací v učebnicích stanovili Pavlovkin a Macková, kteří vymezují: „*poznávací funkci ilustrací, motivační funkci ilustrací, estetickou funkci ilustrací*“⁸³.

V oblasti výzkumu čítanek pro 2. stupeň se ilustracemi a jejich funkcemi v komparativním srovnání vybraných českých i francouzských čítanek zabývala ve své disertační práci Ivana Rumpálová (2010).

Zastoupení a funkce ilustrací i vztahy mezi ilustrací a textem v čítankách pro 2. stupeň jsou výzvou pro další samostatný výzkum. V naší práci se ilustracím věnujeme

pouze okrajově, k dokreslení celkové podoby čítanek a záměrů jejich sestavovatelů v oblasti použití ilustrací.

Setkáváme se s celou řadou různých přístupů a koncepcí. V některých čítanekách převažují černobílé ilustrace, např. v *čítance 6 z nakladatelství Fortuna nebo v čítance plné humoru pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Dialog*. Převzaté černobílé ilustrace obsahuje také literární výchova pro 9. ročník základní školy I autora Vladimíra Nezkusila. Zajímavé je, že druhý díl učebnice literární výchovy pro 9. ročník i oba díly literární výchovy pro 8. ročník od stejného autora ilustrace vůbec neobsahuje.

Většina z čítanek analyzovaného souboru pracuje s barevnými ilustracemi a s barevným provedením původně barevných ilustrací, využívány jsou reprodukce uměleckých děl, obrázků, fotografií ke konkrétním vybraným textům, jak je to například v čítanekách nakladatelství SPN pro 6. a 7. ročník (starší vydání), v *čítance nakladatelství Fraus nebo v Malé čítance 6 nakladatelství Tripolia*). Takovéto ukázky mají funkce poznávací, estetické, ale v neposlední řadě také motivační, protože ukazují k dalším významům a přesahům i do jiných oblastí umění a kultury. Rovnocenným partnerem jsou ilustrace textu v koncepci čítanek nakladatelství Alter, které jsou pojaty jako skutečné umělecké artefakty. Využití reprodukce známých výtvarných děl umožňují snáze se zabývat mezipředmětovými vztahy mezi literární a výtvarnou výchovou.

Kombinací obou přístupů, tedy použití ilustrací (obrázků a fotografií) z původních děl a doilustrování čítanky jedním ilustrátorem zvolili editoři *čítanek z produkce nakladatelství Nová škola, čítanek z nakladatelství Tripolia*) i autorky *čítanky pro 9. ročník z nakladatelství Prodos*.

Ilustraci všech textů jedním ilustrátorem zvolili sestavovatelé čítanek z nakladatelství SPN. *Čítanku pro 8. ročník (starší vydání)* ilustrovala Eva Heřmanská a čítanku pro 9. ročník (starší vydání) ilustroval Zdeněk Filip. Nová vydání čítanek z nakladatelství SPN sestavená podle požadavků *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* doplnili ilustracemi Markéta Laštuvková a Jiří Petráček. Ilustrování *čítanky pro 6 i 7. ročník z nakladatelství Prodos* se ujala Jana Kudličková, *čítanku pro 8. ročník* ze stejného nakladatelství ilustroval Petr Kaňák, *čítanky pro 6. ročník z nakladatelství SPL-Práce* Karel Benetka, *čítanky z nakladatelství MOBY DICK* ilustrátorka Michaela Kukovičová, v *literární výchově pro 6. a 7. ročník ZŠ Vladimíra Nezkusila*

z nakladatelství Fortuna je autorkou ilustrací je Miroslava Jakešová. V těchto případech dominuje motivační a estetická funkce ilustrací.

5.8 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a multimediální podpora

Reforma kurikulární politiky v českém školství na počátku 21. století podnítila také reformu a transformaci podoby všech učebnic včetně čítanek. Musely se přizpůsobit novým požadavkům, výstupům, začleňovat do své struktury nové metody a formy práce, začít spolupracovat s elektronickými médii a s interaktivní tabulí. Začaly vznikat tzv. elektronické učebnice. Pedagogický slovník je charakterizuje jako „*učebnice a jiné didaktické texty, které nejsou tištěnými knihami, nýbrž jsou uloženy na nosičích CD-ROM nebo jsou přístupné on-line (např. na internetu) a prezentovány uživateli na obrazovce počítače*“⁸⁴. Nakladatelství si uvědomila, že je možné využít prostor vlastních internetových stránek k publikaci doplňkových textů a dalších podpůrných materiálů, které v tištěné učebnici chybí. Z tohoto hlediska vyzvedáváme koncepci autorů *čítanek nakladatelství Fraus*, které nejen pracují s multimediální podporou, spolupracují s elektronickými médii, nabízejí další doplňující texty ke svým čítankám na oficiálních stránkách nakladatelství, ale také jako první začali vytvářet elektronické verze svých učebnic, včetně čítanek pro použití prostřednictvím interaktivní tabule. Interaktivní učebnice jako doplněk ke svým tištěným čítankám začalo vytvářet i nakladatelství *Alter* i nakladatelství *Nová škola*. Touto cestou jistě půjdou i další nakladatelství.

6 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR

Současný trh s učebnicemi nabízí pestrou škálu čítanek různého pojetí od mnoha autorů i nakladatelů. Orientaci v současné široké nabídce ztěžuje učitelům mnoho faktorů. Např. neexistence komplexních kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ, podle kterých by se mohli učitelé řídit, i nezanedbatelné ekonomické důvody, jež o výběru pomůcek podstatně rozhodují. Učitelé jsou nuceni často z finančních důvodů volit pouze jedinou řadu čítanek pro všechny třídy s výhledem na mnoho let jejich užívání.

Pro lepší orientaci a snadnější identifikaci celých čítankových řad podle nakladatelství, které celou ucelenou řadu vydalo a vydává. (Viz kapitola 5.3 této práce.) Jedinou výjimkou z tohoto pravidla je svébytný samostatný koncept učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna, jehož autorem je Vladimír Nezkusil, tam ponecháváme jméno autora.

Pro názvy nakladatelství volíme jednotný způsob pravopisu, přestože z vlastní praxe práce v nakladatelství víme, že je mezi nakladateli zcela běžnou praxí název nakladatelství uvádět v různých pravopisných variantách, odlišných od oficiálního názvu nakladatelství. Často se také pravopisná podoba názvu nakladatelství liší podle části knihy, ve které se jméno nakladatelství uvádí.

Při prezentaci jednotlivých čítankových řad jsme se zaměřili na základní charakteristiku i koncepci celé řady. Opíráme se i o názory literárních teoretiků a didaktiků, pokud jsme je dohledali. Pozornost věnujeme také grafickým úpravcům a sazečům, bez kterých by žádná kniha nevznikla. Věnujeme se také vybraným pedagogicko-didaktickým a ergonomickým parametrům. Na hlediska obsahová pohlížíme pouze okrajově. Uvědomujeme si úskalí takového postupu, ale jsme přesvědčeni o tom, že komplexní obsahová analýza ucelených čítankových řad pro 2. stupeň ZŠ je výzvou k samostatnému výzkumu a další práci.

6.1 Čítanky z nakladatelství Fraus

Základní charakteristika

Hlavní autorkou *čítanek nakladatelství Fraus* je zkušená literární teoretička a didaktička Ladislava Lederbuchová. Na čítance pro 6. a 7. ročník spolupracovala Eva Beránková a na čítankách pro 8. a 9. ročník s Ladislavou Lederbuchovou spolupracovala Monika Stehlíková. Zásahu na úspěchu celé ucelené čítankové řady mají jistě také pracovnice nakladatelství Fraus Olga Matulová a Lenka Krausová, které zhotovily grafickou úpravu a sazbu.

Zásadním argumentem pro volbu této čítankové řady může být mimo jiné nejen udělení schvalovací doložky MŠMT ČR, ale také ocenění práce celého týmu lidí, kteří se na přípravě a výrobě podíleli včetně všech pracovníků a spolupracovníků nakladatelství. *Ucelená řada čítanek pro 6.–9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií z produkce plzeňského nakladatelství Fraus* je pouze jednou z alternativ. Podle našeho názoru se jedná o řadu inovativní, propracovanou a komplexní, která respektuje současné moderní vzdělávací trendy. Což potvrzuje i zkušená didaktička českého jazyka a literatury Jarmila Sulovská, která ve svém konferenčním příspěvku (2009) porovnává *čítanku pro 6. ročník ZŠ a odpovídající ročník víceletého gymnázia* s novým vydáním *čítanky pro 6. ročník a odpovídající ročník víceletého gymnázia autora Josefa Soukala* z produkce pražského nakladatelství SPN.

Jarmila Sulovská upozorňuje na rozdíly v pojetí naplňování požadavků *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v obou učebnicích*. Sulovská přímo konstatuje: „Srovnáme-li tedy učebnici nakladatelství SPN, která podle jejího autora byla vytvořena v souladu s požadavky RVP ZV s učebnicí (tištěnou) nakladatelství Fraus, která se souladem s RVP ZV nezaštiťuje, je nutno konstatovat, že pouze ta druhá požadavky RVP ZV skutečně splňuje. (Elektronická učebnice je ještě umocňuje.)“⁸⁵

V roce 2007 obdrželo nakladatelství Medaili MŠMT ČR 1. stupně za vydání této ucelené řady čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ. Stejného uznání se dostalo i hlavní autorce Ladislavě Lederbuchové. Spoluautorky Monika Stehlíková a Eva Beránková obdržely medaili 2. stupně MŠMT ČR⁸⁶.

Získání těchto ocenění je významným signálem pro odbornou i laickou veřejnost a potřebným impulzem pro učitele i žáky.

Koncepce ucelené řady

Autorský tým respektuje nástup nových informačních technologií i strategií do vzdělávání a snaží se je do svého pojetí výuky začlenit. Záměrně počítá s podporou audiovizuální techniky, internetu i interaktivní tabule. Nakladatelství Fraus jako první na našem trhu začalo vyvíjet interaktivní učebnice tzv. i-učebnice®.propojující klasické učebnice s jejich multimediální podobou. Učitelé tak mohou plně využít možnosti, které pro výchovně-vzdělávací proces interaktivní tabule nabízí.

Každá čítanka pro jednotlivý ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia je v pojetí autorek komplexem učebních pomůcek uplatňujícím multisenzorický, multifaktoriální a multimediální přístup a stimulujícím žáky k aktivním činnostem, produktivním i receptivním. Analyzovaný soubor zahrnuje:

- knižní čítanku textů – využívá předností, které může tištěná kniha nabídnout, s maximálním využitím plochy každé stránky a nabídky velkého množství různorodých textů a informací, ze všech oblastí kultury a umění, se kterými mohou žáci i učitelé pracovat.

- zvukový nosič (CD nebo MC) – s audionahrávkami doplňkových textů a hudebních ukázek k učebnicím Český jazyk a Čítanka v podání různých interpretů. Hudební nahrávky jsou čerpány z Archivu Českého rozhlasu Praha a Bontonu.

- texty na internetových stránkách Nakladatelství Fraus – rozšiřují možnosti práce s čítankou a motivuje učitele k využívání Internetu, on-line podpora zahrnující slovníček autorů a doplňkové materiály i další texty – tzv. internetová čítanka⁸⁷,

- příručka učitele – nabízí praktické i vysvětlující informace, návrhy tematického a časového rozvržení učiva, klíčových kompetencí a očekávaných výstupů, typy a některé možné postupy pro učitele, kteří s čítankami pracují. S akcentem na možnosti využití metody didaktické interpretace textu, kterou autorky této ucelené řady čítanek preferují.

Prezentovaná sestava je na našem trhu s učebnicemi inovativní a jedinečná. Dominantní postavení v celém souboru má však stále knižní čítanka. Na jejích stránkách jsou uvedeny odkazy k dalším pomůckám. Autorky pracují se specifickými piktogramy. *Ucho* upozorňuje na možné doplnění textu nebo tematického celku zvukovou nahrávkou. *Zavináč* odkazuje k dalším textům na internetu. *Pavučina* podněcuje k hledání souvislostí a symbol *knihy* odkazuje k dalším textům, o něž lze studium rozšířit. Dále je kladen maximální důraz na propojení učiva od 6.–9. třídy i na vzájemnou provázanost mezi jednotlivými složkami vzdělávacího oboru Český jazyk a

literatura, neméně pak na uplatňování průřezových témat a mezipředmětových vztahů.

Všechny čítanky jsou sestaveny jako žánrově tematické celky. V každém ročníku má své místo blok věnovaný českým kulturním osobnostem nazvaný *Můj domov*. Další oddíly mají různorodé zaměření podle ročníku a tudíž i podle věkové kategorie žáků, samozřejmě v symbióze s učivem a očekávanými výstupy, které požaduje RVP ZV. V 9. ročníku navíc výběr textů reprezentuje jednotlivé umělecké směry 19. a začátku 20. století. Podává obraz soudobých válečných konfliktů, nacismu i obraz situace po komunistickém převratu v roce 1948 atd.

Výrazně akcentována je funkce motivační. Recipient rozvíjí své čtenářské kompetence. Snahou autorky je směřovat žáka k celoživotnímu čtenářství. Poskytovat mu podněty pro rozvoj jeho představivosti a fantazie. Podpořit a motivovat ho k vlastní tvůrčí činnosti, sebevyjádření a kritickému myšlení.

Neméně důležitou je kulturně osvětová funkce. Učivo o poetice konkrétních vybraných žánrů a poznatky o umělecké literatuře i dalších druzích umění se autorky snaží prezentovat přiměřeně čtenářské a životní zkušenosti žáků. Respektují specifické vývojové zvláštnosti a potřeby žáků. Pokouší se formovat jejich čtenářské zájmy a preference. Podněcují utváření žádoucích hodnot a postojů. Působí na žákův vkus a estetické vnímání.

U citovaných textů jsou uvedeny základní bibliografické údaje – jméno autora, název textu nebo kompozičního celku, titul díla. Tyto základní informace by měly žákům usnadnit dohledání textů a podpořit jejich paměťové osvojení.

Výběr a uspořádání literárních textů významně ovlivňuje pojetí prosazované autorkami v této ucelené řadě. Zaměřují se na metody a formy práce s čítankami respektující a podporující komunikační pojetí literární výchovy. „*Vyučování založené na didakticky připravené, podporované a usměrňované čtenářské komunikaci žáka a uměleckého textu.*“⁸⁸ Žák se učí vnímat jednotlivá literární díla a jejich autory ne izolovaně, ale komplexně; hledá souvislosti a vztahy v širším kulturním a uměleckém kontextu; vnímá umění jako celek, ve všech jeho podobách – literatuře, hudbě, filmu, divadle i výtvarném umění. Tomu je přizpůsobena grafická úprava knižních čítanek.

Efektivního využití celého učebního komplexu by měli učitelé dosáhnout použitím adekvátních metod a forem výuky, které závisí na možnostech, schopnostech a dovednostech jednotlivých žáků i učitele. Autorky doporučují využívat především metody didaktické interpretace textů. Jsme téhož názoru, že pro žáky je tato metoda vhodná. Využívají také metod tvořivé dramatiky.

6.2 Čítanky z nakladatelství SPN

Základní charakteristika

Řada čítanek autora Josefa Soukala pražského nakladatelství SPN, která je na našem učebnicovém trhu od poloviny 90. let 20. století, přesněji – první vydání čítanky pro 6. ročník je datováno rokem 1997. Od počátku si ucelená řada získala pozornost mnoha učitelů a jejich žáků. Toto postavení si stále udržuje, jak dokazují průzkumy, které realizovala např. Pokorná (2005), nebo Sulovská (2009). Jak uvádí Pokorná: „Učitelé především oceňují věkovou adekvátnost ukázek, ucelenou čítankovou řadu, soulad s osnovami ZŠ, metodickou příručku, tematické uspořádání, vhodnou grafickou úpravu, dostatečné množství ukázek a převládající texty českých autorů. Mezi největší nedostatky patří absence úkolů za texty, absence literární teorie v čítance, neúměrná délka některých textů, nevhodná vazba (brožovaná), náročnost některých textů, absence chronologického řazení a nedostatek ilustrací.“⁸⁹

Na požadavky z praxe i zavádání nových kutikulárních dokumentů do naší vzdělávací soustavy se snažil autor i nakladatelství reagovat a od roku 2007 začala tato řada vycházet v nové, podobě. Při sestavování inovované řady čítanek se autor držel svého osvědčeného pojetí a struktury. *Čítanka 6 Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií* vyšla poprvé v aktualizované podobě v roce 2007. Ve stejném roce vyšla i *Čítanka 7 Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Čítanky s literární výchovou pro 8. i 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií byly vydány v roce 2008. Tím byla celá řada dokončena. Grafickou úpravu a technickou redakci měla u starších i nejnovějších vydání těchto čítanek na starosti Marcela Jirsová.

Koncepce ucelené řady

Autor i nakladatelství deklarují už na obálce všech čítanek celé ucelené řady, že celá řada je zpracována v souladu s RVP ZV. Poslední dvě strany před tiráží učebnice jsou věnovány prezentaci klíčových kompetencí žáka, k jejichž osvojení čítanka konkrétního ročníku směřuje, stejně jako očekávané výstupy z práce s čítankou uvedeného ročníku.

Na provedené inovace se ve své komparativní analýze cílené na čítanky pro 6. ročník a odpovídající ročníky víceletých gymnázií upozorňuje ve svém příspěvku i Sulovská, přiznává: „*Je třeba ocenit, že učebnice je přehlednější než ta z prvního vydání. Jednotlivé oddíly jsou barevně odlišeny, podobně jako v prvním vydání je každý uveden citátem, který souvisí s obsahem oddílu. Pro lepší orientaci žáků jsou barevně podloženy otázky a úkoly. Zachována je i nabídka „Pro srovnání“ (...) Barevně jsou odlišeny rovněž informace o spisovatelích. Ne vždy jsou však dostatečné. Nedůsledně je napsán i obsah učebnice.*“⁹⁰

Taková zjištění nejsou příliš povzbudivá. To ale pozici na trhu a oblíbenost této čítanky mezi učiteli na druhém stupni ZŠ příliš neoslabuje. Inovovaná čítanka pro 7. ročník je členěna do 6 oddílů. V nových čítankách nechybí ani přehledný autorský rejstřík, stručné informace o autorech a odkazy na další texty pro srovnání a rozšíření čtenářského obzoru. Čítanky nabízí pestrý soubor textů, který má potenciál oslovit současného dětského čtenáře. Nesporným pozitivem celé nové koncepce je obohacení o nové texty oceněných současných autorů literatury pro děti a mládež, jakými jsou např. Alena Ježková, Arnošta Goldflam, Jíří Dědeček, Pavel Šrut a další, což znamená rozhodně přínos a nesporné obohacení čtenářského obzoru žáků.

V nejméně sledované oblasti ergonomických vlastností, v celkové grafické úpravě i formální stránce doznala nová řada čítanek největších změn a inovací. Technická redaktorka a autorka grafické úpravy Marcela Jirsová vsadila na výraznou a pestrou barevnost i nové efektní grafické prvky. Jednotlivé oddíly jsou odlišeny i barevně – barevné záhlaví na každé straně, které má usnadnit orientaci každému čtenáři. Takový postup je jistě efektní, přitáhne žákovu pozornost, ne však efektivní, podporující čtenářské kompetence žáka. Nová řada má i větší formát, který podle našeho názoru nabízel také možnost použití jiných velikostí písma, výraznějšího členění textů do odstavců a lepší grafické rozmístění textů na jednotlivých stranách, které by usnadnily žákům orientaci a podpořily čtivost, čitelnost, srozumitelnost a schopnost učení z textu. Tento prostor, který se podle našeho názoru nabídl, však zůstal nevyužit. Myslíme si, že ergonomickým parametrům a vlastnostem nových čítanek nebyla věnována dostatečná pozornost.

Čítanka obsahuje texty žánrově pestré, reprezentativní i průkazné, a to z literatury prověřené časem a generacemi čtenářů (např. Staré pověsti české Aloise Jiráska, Erbenova Kytice ad.), i literatury současné (Ezopovy bajky v úpravě Pavla Šruta). Řada textů má podle našeho názoru velký potenciál posilovat a utvářet klíčové kompetence,

mezipředmětové i mezisložkové vztahy a nabízí různé přesahy i k jiným druhům umění, postihuje kulturní souvislosti. (Např. Erbenova Polednice, vedle Polednice Jiřího Suchého aj.) Učitelé je mohou dále rozvíjet svým tvůrčím přístupem, aktivitou a využíváním různorodých metod a forem práce.

S tvořivostí, otevřeností a motivací i entuziasmem učitele souvisí také přítomnost a kvalita doprovodných informací i otázek k textům či správně uvedené bibliografické údaje.

6.3 Čítanky z nakladatelství Prodos

Základní charakteristika

Ucelená řada čítanek z produkce nakladatelství Prodos autorek Dagmar Dorovské a Vlasty Řeřichové plně respektuje požadavky dobíhajícího vzdělávacího programu Základní škola i nově zavedeného Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Tyto požadavky jmenovaná čítanková řada naplňuje. Čítanky pro 6. a 7. ročník jsou uspořádány žánrově tematicky a obsahují ukázky z české i světové literatury. Zastoupena je i slovenská tvorba, což mimo jiné naplňuje doporučení uvedené ve Sdělení MŠMT ČR. Lepší čitelnosti a sdělnosti textů napomáhá chronologické řazení textů u čítanek pro 8. a 9. ročník. Čítanka pro 8. ročník se snaží ukázkami textů obsáhnout nejstarší období českého písemnictví až do konce století devatenáctého. Přičemž ani zde nechybí vybraní autoři a díla světové literatury. Čítanka pro 9. ročník se zaměřuje na českou i světovou literaturu 20. století a nevynechává ani literaturu nejnovější. Jsou uvedeny ukázky z děl Jiřího Dědečka, Ivy Procházkové nebo Michala Viewegha, Karola Sidona, Ivana Klímy, Evy Kantůrkové. Světovou literaturu reprezentují např. Robert Fulghum, Betty Macdonaldová a další.

Koncepce ucelené řady

Texty respektují psychický vývoj i vzrůstající čtenářské dovednosti žáků. Těmito specifiky se autorky řídí při výběru prózy i poezie. Aniž by scházely třeba i ukázky komiksové tvorby.

Vhodně zvolený formát i velikost titulků a základního písma společně s celkovou grafickou úpravou stránek a s rozložením ilustrací souznících s texty významně usnadňuje žákům orientaci na stránce, zlepšuje čitelnost i čtivost textů a komplexně

působí na jejich recepci. Účelně je vkládána výslovnost cizích jmen přímo v textu stejně jako vysvětlení obtížných slov za textem a seznam literatury, z které byly ukázky do každé z čítanek vybrány.

Autorky věnovaly velkou péči aparátu prezentace učiva i všem složkám aparátu řídicímu učení a aparátu organizačnímu. Ke každé čítance byla vydána příručka pro učitele, v níž je možné prostudovat poznámky k další práci nejen s vybranými texty, ale i slovník literárních pojmů, spisovatelů a seznam doporučené odborné literatury. Ke každé čítance byl kromě příručky pro učitele vydán i pracovní sešit. Představený soubor tvoří didaktický textový komplex⁹¹. Spojení čítanky a pracovního sešitu je podle našeho názoru inovativní a inspirující. Pracovní sešit obsahuje opakovací a procvičovací otázky i úkoly a iniciují další mimoškolní četbu. Může se stát také jedinečným čtenářským a kulturním deníkem každého žáka.

Ucelená řada *čítanek nakladatelství Prodos* tvoří systematicky uspořádaný celek, který respektuje požadavky nových kurikulárních dokumentů, podporuje mezipředmětové vztahy a vnímání všech druhů umění, vede žáky k celoživotnímu čtenářství i k rozvoji všech klíčových kompetencí a kultivaci jejich osobnosti. Na grafické a typografické úprav čítanky pro 6. ročník pracoval Jan Přidal, v dalších ročnících už to byla Jaroslava Slavíková. Jednotlivým prvkem jsou také obálky u všech čítanek, které navrhla Jana Kudličková. *Čítanky z nakladatelství Prodos* také obdržely prestižní ocenění Zlatá stuha⁹², což dokazuje kvalitu jejich zpracování a zvyšuje jim prestiž mezi odbornou i laickou veřejností.

6.4 Čítanky z nakladatelství Alter

Základní charakteristika

Řada *čítanek z nakladatelství Alter* je dílem několika autorů. Čítanky tohoto nakladatelství stejně jako ty z nakladatelství Prodos si získaly pozornost pedagogických odborníků. Dokladem je získání několika ocenění na odborných vzdělávacích veletrzích.⁹³ Každá z *čítanek nakladatelství Alter* je sestavena jako krásná kniha. Tomu odpovídá celková koncepce, zvolená grafická úprava, druh papíru i typografická úprava základního textu i titulků. Všechny ukázky doprovází ilustrace významných děl českého i světového výtvarného umění. V těchto čítankách se stala ilustrace rovnocennou

partnerkou textu. Jsme přesvědčeni o tom, že takový přístup je v oblasti čítankové tvorby pro 2. stupeň ZŠ ojedinělý a velice inspirující.

Koncepce ucelené řady

Jednotlivá témata jsou prezentována z pohledu poezie, prózy a výtvarného umění, což je hlavním a inovativním záměrem této ucelené koncepce. Všechny jmenované složky působí na žáky společně a vzájemně se doplňují. Naplňují vzdělávací i formativní funkci učebnice a směřují k celoživotnímu čtenářství, vedou žáky ke vztahu k literatuře i k výtvarnému umění. Nabízejí ukázky z děl české i světové literatury, a to přiměřeně věku a psychickému zrání žáků. Autoři se snaží vcítit do jejich pocitů a nabídnout zajímavé a motivující ukázky, jež by je vedly k vlastní zájmové četbě a také je orientovaly v zájmu o tvorbu výtvarných umělců, případně iniciovaly zájem o návštěvu výstav i jiných druhů kulturních akcí.

Nedílnou součástí autorské koncepce každé z ročníkových čítanek je sešit Literární výchovy, který slouží žákům i učitelům a uskutečňuje funkci informační, zpevňovací a kontrolní i sebevzdělávací. Obsahuje podrobné úkoly ke všem textům, slovník spisovatelů i výtvarných umělců, kteří jsou v konkrétní čítance zastoupeni, ale také např. slovník literárních a výtvarných termínů nebo osnovy, jak pracovat s básnickým i prozaickým textem, ale třeba i s filmovým scénářem. Zajímavé je i užití časových přímek a závěrečného testu *Co už umíme*. Nakladatelství Alter získalo za své čítanky několik ocenění. Členové odborných porot známých literárních i vzdělávacích soutěží i jejich odborní recenzenti, kteří doporučili této ucelené řadě udělení schvalovací doložky MŠMT ČR, ocenili didaktické zpracování celé koncepce.

Nakladatelství se snaží rozšířit svoji nabídku i v oblasti vlastních elektronických učebnic⁹⁴, ale také učebnic interaktivních – určených pro práci s interaktivní tabulí⁹⁵.

Na tento trend musí podle našeho názoru reagovat v současnosti i budoucnosti rychle reagovat všechna nakladatelství učebnic, pokud si budou chtít svá postavení na knižním trhu udržet.

6.5 Čítanky z nakladatelství MOBY DICK

Základní charakteristika

Ucelená řada čítanek s literární výchovou pro 6.–9. ročník z nakladatelství Moby Dick autorů Zuzany Fialové a Jiřího Podzimka v 1. vydání vydávaná od roku 1997–1998 rozšiřuje nabídku čítanek od 90. let 20. století do současnosti.

Jednotná grafická úprava obálky i vnitřku knihy je dílem Kláry Kvízové. Celá ucelená řada je obohacena autorskými ilustracemi Michaely Kukovičkové. Jednotná grafická i pevná vazba působí reprezentativně i a odolně. Čítanky s literární výchovou pro 7., 8. a 9. ročník dokonce získaly ocenění Nejkrásnější česká kniha roku v kategorii učebnic za rok 1998.⁹⁶

Koncepce ucelené řady

Adamová ve své diplomové práci analyzovala vybrané čítanky pro 7. ročník ZŠ používané na ZŠ pro 2. stupeň v okrese Bruntál. Z výsledků jejího dotazníkového šetření vyplynulo, že je mezi nimi i *čítanka pro 7. ročník z nakladatelství MOBY DICK* čítanku hodnotí velmi kriticky: „*Není členěna tematicky ani chronologicky, ukázky za sebou navazují bez souvislosti. Estetické působení je zcela opomenuto, místo ilustrací se v čítance objevují pouze černé a zelené obrazce.*“⁹⁷

Zvolenou grafickou úpravu, která se liší v jednotlivých ročnících jen použitím různých doplňkových barev k základové černé, nepovažujeme za špatnou, přestože neodpovídá věku potenciaálních uživatelů čítanky, působí jednotně a podle našeho názoru esteticky, ale po obsahové stránce jim skutečně zřetelná návaznost a souvislost chybí. Výsledný textový celek působí nejednotně a nekonceptně. Za textem jsou umístěny *Otázky a úkoly*, odlišené i graficky symbolem otazníku. Protože je zároveň tato ucelená řada čítanek i učebnicemi literární výchovy nechybí za některými texty i charakteristika vybraných pojmů z literární teorie, graficky odlišených symbolem vykřičníku. Skromný je i orientační aparát učebnice, když autoři přiznávají, že stručné medailónky uváděných i zmiňovaných autorů jsou součástí metodické příručky pro učitele, která je určena pro všechny *čítanky od 6.–9. ročníku*. Ani metodická příručka není učitelům dobrou oporou a podporou. Obsahuje seznam uvedených autorů ve všech ročnících a vysvětlení dalších méně známých slov a pojmů, které nejsou uvedeny

v jednotlivých čítankách přímo za textem úryvku. Obsahuje jen jednoduchá doporučení a stručné informace a absentuje na další náměty pro individuální i skupinovou práci.

Autoři v grafické úpravě čítanek akceptovali jednoduchost a přehlednost, což oceňujeme, ale po obsahové stránce, úrovni didaktického zpracování i přístupností pro své uživatele – žáky i jejich učitele zaostávají, a to i přes to, že mají stále platnou schvalovací doložku MŠMT ČR. Nemohou dost dobře konkurovat dalším uceleným řadám čítanek, které jsou sestaveny podle požadavků vzdělávacího programu Základní škola i těch sestavených podle požadavků a očekávaných výstupů *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Didaktické zpracování ucelené řady čítanek z nakladatelství *MOBY DICK* je statické, postrádá další aktivizační a motivační prvky a nedostatečně přispívá k upevnování a rozvoji klíčových kompetencí.

6.6 Čítanky z nakladatelství Dialog

Základní charakteristika

Liberecké nakladatelství *Dialog* nabízí všem zájemcům *koncept výběrových textů pro 6.–9. ročník ZŠ* zpracovaném Ludvíkem Štěpánem, na čítance pro 7. ročník ještě spolupracoval s Václavem Richterem. Celá řada je výjimečná už svými názvy, které implikují zaměření jednotlivých čítanek. Hlavní autor celého konceptu nazývá tyto *čítanky pro 6. a 7. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií čítankami plnými humoru a čítanku pro 8. ročník ZŠ i čítanku pro 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií čítankami plnými příběhů*. Bohužel stránky nakladatelství neobsahují o čítankách mnoho informací⁹⁸ ani žádný způsob online podpory. Čítanky nedoplňuje žádná metodická příručka pro učitele ani pracovní sešit pro žáky. Ucelená řada čítanek z nakladatelství *Dialog* nemá ambice být plnohodnotnou učebnicí, čítankou s literární výchovou. Předpokládáme, že tato řada slouží ve školách spíše jako doplňková, k oživení a ozvláštnění hodiny a vybudování vstřícné atmosféry ve třídě.

Koncepce ucelené řady

Celá koncepce ucelené řady připravená v souladu se vzdělávacím programem Základní škola nechává maximálně volný prostor pro samostatnou tvořivou práci žáků i učitelů. I výtvarný doprovod se snaží přizpůsobit. Ve všech čítankách je zratelná snaha

maximálně přispět k rozvoji mezipředmětových vztahů zvláště mezi českým jazykem a literaturou a výtvarnou výchovou. Snaha o čítanky netradiční plné humoru, příběhů a dobrodružství se ukazuje i ve výběru ilustrací. Nechybí ani přehledný orientační aparát. *Slovníček autorů v čítance uvedených, slovníček žánrů a žánrových forem i slovníček ilustrátorů a výtvarníků*. Autor maximálně využívá celou plochu čítanky včetně předsádky. Ve svém pojetí akcentuje kritérium umělecké kontextovosti a kritérium čtenářského zájmu žáka. Klade důraz na produktivní činnosti, na tvořivost a osobnost, každého jedince, přítomnost humoru je blahodárná a nezastupitelná. Velký důraz je kladen na motivaci a aktivizaci žáků nejen k četbě.

6.7 Čítanky z nakladatelství Tripolia

Základní charakteristika

Známa literární teoretička a didaktička Věra Martinková je autorkou ucelené řady tzv. *Malých čítanek z nakladatelství Tripolia*⁹⁹. Své zkušenosti z vlastní nakladatelské praxe uplatnila i v systematickém zájmu oblast teorie a tvorby učebnic sestavení vlastního čítankového konceptu, který doprovází tištěná *Malá čítanka* pro příslušný ročník, učebnice literatury k danému ročníku i *Metodický průvodce k učebnici i malé čítance v určitém ročníku*. Publikovala *výzkumné zprávy (1992, 1993)*, kde se soustředí na úskalí tvorby a schvalování nových učebnic, navrhuje i vlastní koncept učebnic, je autorkou i učebnice *Teorie literatury netradičně (1995)*, která se velice hravou a přístupnou formou snaží zpřístupnit žákům a studentům základy literární teorie s patřičným přesahem a respektováním mezipředmětových vztahů. Takové jsou podle našeho názoru i její čítanky. Kritérium čtenářského zájmu žáka a kritérium umělecké kontextovosti je v tomto přístupu dominantní.

Koncepce ucelené řady

Martinková vyniká v hledání alternativních cest k zaujetí žáka, k přiblížení literatury běžnému životu a běžným problémům, ale zároveň neztrácí ze zřetele hledisko žánrové pestrosti a reprezentativnosti. Snaží se všemi prostředky, včetně specifické grafické úpravy a použití ilustrací žáka aktivizovat a motivovat. Což se projevuje i ve formulacích opakovacích bloků otázek. Například v *Malé čítance* pro 6. ročník jsou to

úkoly a cvičení pro ty, jimž se nelení, úkoly a otázky pro zvědavé koumáky, otázky a úkoly pro zvědavce ze školy, otázky, cvičení taky pro úplně všechny žáky.

V metodickém průvodci 6 (pro Malou čítanku a učebnici Literatura 6, ale i ostatních ročníků¹⁰⁰) objasňuje mimo jiné i základní složky didaktické výstavby učebnic nebo funkce barev, které v čítance používá. Každá z čítanek a příslušných učebnic literatury k danému ročníku obsahuje nějaký specifický motivační prvek. Pro nás je to v 7. ročníku je to použití vybraného citátu v záhlaví každého listu. V 8. jsou to *Otázky, úkoly, náměty, cvičení, hry* a v 9. ročníku například *Užitečné informace pro českého čtenáře*.

Její pojetí je v mnohem netradiční a inovativní a jistě našlo a najde své příznivce. Učitelům bude usnadňovat práci a žáky bavit a zajímat.

6.8 Čítanky z nakladatelství Fortuna

Základní charakteristika

Čítanky z nakladatelství Fortuna jsou kolektivním dílem skupiny autorek kolem Jany Čeňkové, známé teoretičky a kritičky literatury pro děti a mládež. Bohaté zkušenosti a znalosti a zájem o problematiku čítanek uplatnila i při tvorbě této řady, kterou významně doplňuje samostatný, svébytný projekt Vladimíra Nezkusila a jeho učebnic literární výchovy.¹⁰¹

Celá ucelená řada čítanek začala být vydávána od roku 1995, původně je tedy sestavena podle požadavků *vzdělávacího programu Základní škola*. *Postupně se i ony musely přizpůsobit novému kurikulárnímu dokumentu Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání*.

Spolu s Janou Čeňkovou na *čítankách pro 6.–9. ročník základní školy a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií* postupně spolupracovaly Helena Marinková, Jaroslava Solfronková, Kateřina Dejmalová a Anna Jonáková. Technická redaktorka Alena Taschnerová vsadila na jednoduchost a použití černobílého tisku. Ilustracemi doprovodili *čítanky z nakladatelství Fortuna* Gabriel Filčík a Václav Kabát. Ilustrace působí velmi vkusně a vhodně doplňují jednotlivé texty, které jsou řazeny tradičně podle žánrově-tematického principu v 6. a 7. ročníku s postupným příklonem k řazení chronologickému, které je akcentováno především v *čítance pro 9. ročník ZŠ a odpovídající ročník víceletého gymnázia*.

Koncepce ucelené řady

Texty jsou vybrány velmi promyšleně. Dominantní charakteristikou celé koncepce je snaha o komunikační pojetí výuky literární výchovy, aktivní interpretaci a tvořivou práci s textem.

Pouze čítanku pro 6. ročník ZŠ hodnotila z pohledu svých vlastních zkušeností a kritérií literární teoretička a didaktička Ladislava Lederbuchová: „*Také pro čítanku Jany Čeňkové ad. je nejdůležitější žánrová reprezentativnost – texty jsou uspořádány do žánrových bloků, které otevírá výklad o žánru. (...) Podpořena je funkce komunikační rozvíjející čtenářství a funkce literárně-motivační. Podceněn je aspekt kulturně – osvětový (i ve smyslu formování vztahu ke kultuře národní – převažují texty cizích literatur), kontextové vazby (kromě žánrových) jsou oslabeny.*“¹⁰²

Domníváme se, že slabinou celé koncepce je chybějící metodická příručka pro učitele i nedůsledné zpracování jako náměty k úvahám a činnostem. Náměty, úkoly a otázky nejsou bohužel uváděny u všech tematických bloků, což kazí výsledný dojem i jejich využitelnost v praxi. Autorky se snaží zařadit žánrově pestré texty, nebrání se ani osvědčeným textům ze světové literatury. Ale chybí texty z nejnovější literární produkce. Jistě je možné, aby si tyto čítanky udržely schvalovací doložku i v budoucnu, ale je nezbytné je textově i graficky aktualizovat a přizpůsobit požadavkům *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*.

6.9 Učebnice literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna

Základní charakteristika

Autorem souboru učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna je teoretik literatury pro děti a mládež a zkušený literární didaktik Vladimír Nezkusil. Tento svébytný soubor učebnic literární výchovy pro 6.–9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií¹⁰³ doplňuje čítanky pro 6.–9. ročník autorky Jany Čeňkové ze stejného nakladatelství. Komplex obsahuje pět učebnic. První učebnice je určena pro 6. a 7. ročník základní školy. Učebnice pro 8. i 9. ročník ZŠ mají vždy dva díly. Výjimečnost celé koncepce naznačuje i podtitul každé z učebnic. V 6. a 7. ročníku autor se žáky o světě literatury rozmlouvá, v 8. ročníku je do světa literatury uvádí a v 9.

ročníku se do světa literatury s nimi přímo vypravuje. Učebnice jsou zpracovány podle osnov *vzdělávacího programu Základní škola*. O grafickou úpravu a technickou redakci se zasloužily Alena Taschnerová a Jitka Greplová.

Koncepce ucelené řady

Vladimír Nezkusil respektuje tradiční způsob uspořádání textů ve svých učebnicích. Učebnice pro 6. a 7. ročník je členěna žánrově-tematicky. Učebnice pro další ročníky respektují chronologické uspořádání. Grafická úprava je úsporná, ale přehledná. Základní text je od dalších informací navíc oddělen hvězdičkou. Autor uplatňuje komunikační přístup, se žáky, všemi zájemci a čtenáři rozmlouvá, uvádí je do literárního světa a vede „výpravy“ za jeho tajemstvími a poklady. Nechybí podněty pro učitele i žáky, otázky a náměty k úvahám a činnostem i pasáže věnující se literární teorii a důležitá shrnutí. Jako velice záslužnou a podnětnou spatřujeme rozmluvu třetí v literární výchově pro 6. a 7. ročník věnující se lyrice. Ke čtení poezie se snaží žáky nalákat i v 9. třídě v kapitole s názvem Tajemství v krátkých řádcích. Nechybí ukázky z děl českých i zahraničních autorů. Vladimír Nezkusil se žáky rozmlouvá o tradičních literárních žánrech, jakými jsou pohádky, pověsti, bajky a jiné. Zmiňuje se o divadle i filmu. V dalších částech ucelené řady respektuje chronologické řazení. Vede dialog s žáky i jejich učiteli. Snaží se je aktivizovat, motivovat, nutí je přemýšlet i hledat mezi řádky. Nebojí se ukázky literárních děl proložit i texty populárně naučnými, čerpá i z nejnovější literatury, i když výběr textu je vždy subjektivní a zákonitě ovlivněný dobou vzniku čítanky, v tomto případě učebnice. Věnuje se i žánrům spíše opomíjeným, jako je oddechová literatura.

Sám charakterizuje své přesvědčení a přístup k výuce literární výchovy, když přiznává: *„Literární výchova, má-li mít úspěch, je myslitelná toliko jako spolupráce svým způsobem rovnoprávných partnerů, kteří se v jejím rámci obohacují navzájem.“*¹⁰⁴

Ucelená řada učebnic literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila takovým rovnoprávným partnerem učitelům a jejich žákům je. Domníváme se, že se na školách používá spíše jako řada doplňková.

Určitým problémem jejího uplatnění v praxi mohou být zvýšené nároky na přípravu učitele, časová náročnost práce s texty i úroveň čtenářské gramotnosti žáků.

6.10 Čítanky z nakladatelství Scientia

Základní charakteristika

Čítanky pro 6.-9. ročník z nakladatelství Scientia jsou společným dílem Pavla Šruta, Barbary Lukešové a Jitky Slavíkové. Ucelenou řadu čítanek nedoplňuje metodická příručka pro učitele ani pracovní sešit, přesto si trváme tvrdit, že může být v každodenní pedagogické praxi velice úspěšná a použitelná. Hlavní oporou a zárukou takového tvrzení je pro nás osobnost známého básníka, překladatele a autora knih pro děti a mládež Pavla Šruta. Předpokládáme, že on byl a je vůdčí osobností autorského týmu, který tyto čítanky sestavoval. Šrut v těchto čítankách prezentuje svůj postoj k životu i k umění, nejen k literatuře. Do čítanek vtělil také svou hravost a humor i nadhled, který spatřujeme nejen v ukázkách jeho tvorby básnické i překladatelské. K úspěchu celé ucelené čítankové řady přispívá jistě i velice přehledná grafická úprava Olgy Ludvíkové. Čítanky jsou sestaveny žánrově tematiky, a to i čítanky pro 8. a 9. ročník ZŠ. Celá ucelená řada začala být vydávána už na konci 90. let 20. století. Naplňuje požadavky *vzdělávacího programu Základní škola*. Jsme přesvědčeni o tom, že je možné tuto řadu úspěšně využívat i při naplňování *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. potažmo při naplňování *školních vzdělávacích programů* jednotlivých škol.

Koncepce ucelené řady

Sestavovatelé této ucelené řady čítanek se snaží se žáky komunikovat, respektovat, což se odráží výběrem textů, které jsou v čítankách, ale také dalšími nezbytnými strukturálními prvky každé učebnice. Každá z čítanek příslušného ročníku obsahuje rejstřík autorů i rejstřík ilustrátorů. Nechybí ani slovníček vybraných literárních pojmů s upozorněním pro žáky: „*Neučit se je nazpaměť, jen nad nimi přemýšlet!!!*“¹⁰⁵ Motivovat žáky k přemýšlení a vyjádření vlastních názorů i pocitů chtějí sestavovatelé čítanek i oddílem s názvem *Přemýšlejme*. Tak jsou uvozeny všechny otázky a úkoly pro žáky, které jsou zařazeny za každým textem v čítance. V tomto pojetí je žák pro sestavovatele čítanek důstojným partnerem. Nezbytným prvkem každé z čítanek z nakladatelství Scientia jsou uvozovací metatexty mezi jednotlivými ukázkami. Mají žáky připravit, vtáhnout do děje, motivovat je k další četbě a hledání.

Pro *čítanku pro 6. ročník* je charakteristický motiv cesty. Žáci jsou vedeni cestou zpátky (do minulosti), cestou do světa, cestou do přírody, cesta do fantazie a také do Veselí a pak cestou domů.

Autoři přiznávají: „*Čítanky patří ke škole i v tomto počítačovém věku. Po hliněných tabulkách a textech psaných na papyru přišly texty opisované na pergamen a i ten vytlačil knihtisk. Ale nějaká podoba knihy bude člověka provázet stále. Bude mu otvírat poznání, dobrodružství a hry.*“¹⁰⁶ Princip oken a jejich otvírání je charakteristický pro *čítanku pro 7. ročník základní školy*. Nabízí žákům okna do světa hrdinů a literárních postav, okna do minulosti, okna do současnosti a do světa literární hry a humoru. *Čítance pro 8. ročník základní školy* vybrali sestavovatelé motiv chvály – chvály snu i skutečnosti, chvály odlišnosti i porozumění, chvály her (především jazykových). *Čítanka pro 9. ročník základní školy* je řazena podle různých hlasů – mnohohlasů světa a života, hlasů paměti a inspirace i variací pro dva hlasy. Názvy jednotlivých oddílů implikují zaměření jednotlivých ukázek. Tímto výčtem jednotlivých oddílů nechceme nikoho unavovat, pouze naznačit a ilustrovat potenciál, který v sobě tyto čítanky mají.

Pro *čítanky z nakladatelství Scientia* je charakteristická textová i ilustrační pestrost. Rovnoměrně je zastoupena próza i poezie, nechybí ani ukázky z dramatické tvorby, ale i texty publicistické.

Textovou pestrost a atraktivitu čítanek z nakladatelství Scientia oceňuje ve svém hodnocení i literární teoretička a didaktička i autorka čítanek Ladislava Lederbuchová, která upozorňuje: „*Pestrost nabídky textů však nutně omezila jejich rozsah – ukázky jsou většinou neadekvátně krátké, přestože si dokázaly zachovat kvalitou úryvku motivační funkci, neposkytují žákovi prostor pro momentální čtenářskou „akci“.*“¹⁰⁷

S tímto názorem se neztotožňujeme. Naopak považujeme zvolený rozsah prozaického textu, který obvykle nepřekračuje 2 strany textu, za přednost celé koncepce. Žáci vždy stihnou přečíst úryvek celý a mají dostatečný prostor k „doznění“ přečteného textu, k zamyšlení, k vyjádření vlastních pocitů, k vlastní interpretaci a k další práci s textem.

6.11 Učebnice českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce

Základní charakteristika

Autory učebnic českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce jsou Jana Hoffmannová a Bohuslav Hoffmann. Integrační záměr celé řady klade i zvýšené nároky na grafickou úpravu knih. Grafická úprava ucelené řady je dílem Miloše Kašpárka a Jany Bromové. Tato ucelená řada specifických integrovaných učebnic pro 6.–9. ročník ZŠ vyšla v letech 1998–2001. Hlavními principy tohoto konceptu je spojení literární a slohové složky předmětu v rámci komunikační výchovy. Didaktik českého jazyka a literatury a velký propagátor komunikační výchovy Karel Šebesta charakterizuje komunikační výchovu jako: „složku předmětu český jazyk a literatura, která se orientuje na rozvíjení komunikačních dovedností žáků a studentů: dovednosti číst, psát, mluvit a naslouchat“¹⁰⁸. V době počátku vydávání těchto čítanek je tento princip integrace zcela ojedinělý. Tyto učebnice jsou sestaveny v souladu s osnovami vzdělávacího programu *Základní škola*, ale domníváme se, že je možné je úspěšně používat i v současné době platnosti *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, jehož významnou složkou je i komunikační výchova, důraz na komunikační dovednosti žáků a rozvoj všech klíčových kompetencí.

Koncepce ucelené řady

Slohová složka předmětu je nadřazena složce literární. Úvodní výklad o vybraném slohovém útvaru doprovází většinou několik především literárních textů. Není opomíjena ani komunikace běžná (využívání vzkazů, pohledů, dopisů úředních i soukromých). To vše má žáky motivovat a udržet v pozornosti. V každé z učebnic je propojena složka výkladová, složka textová i složka cvičná. Autoři se snaží s žáky komunikovat, oslovit je i zaujmout, k tomuto účelu podle našeho názoru hodně pomáhají i ilustrace Karla Benetky, které doprovází celou ucelenou řadu. V žádné z učebnic nechybí oddíl s názvem Co si zapamatujeme – Slovníček pojmů a termínů, část procvičovací i opakovací, informace o autorech a dílech, které jsou v integrovaných učebnicích prezentovány. Učebnice obsahují i témata k rozsáhlejší práci a metodické poznámky pro učitele. Dominantní v celé koncepci jsou komunikační a aktivizační prvky – řada her, křížovek, ilustrativních obrázků sloužících k zapamatování učiva,

přítomnost humoru, což je i záměr autorů koncepce. Podobně jako tomu je v *čítankách z nakladatelství Tripolia* autorky Věry Martinkové. Jana Hoffmannová a Bohuslav Hofman přiznávají: „Záměrem autorů těchto učebnic bylo skutečně komunikovat se žáky: přímo se k nim obracet, vtahovat je do jednotlivých témat a soustavně je motivovat a aktivizovat – a usnadnit tak učební dialog i učitelům.“¹⁰⁹ Podle našeho názoru se to autorům i úspěšně daří, přestože jsme přesvědčeni o tom, že se tato ucelená integrovaná řada používá na školách spíše jako doplňková.

6.12 Čítanky z nakladatelství Nová škola

Základní charakteristika

Celá ucelená řada vyšla v letech 2007–2010. Autorkami *čítanky pro 6. ročník* Marie Fejfušová a Zita Janáčková, autorkou *čítanky pro 7., 8. a 9. ročník* je Thea Vieweghová.

Nejedná se pouze o čítanku ve smyslu antologie textů, tato řada má i ambice být i úspěšnou a zajímavou učebnicí literární výchovy a zároveň ladit s požadavky stanovenými v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*. Už na první pohled i pohmat každého zájemce o tyto čítanky zaujme zvolení pro učebnice netradičního formátu B5 (176x250 mm), který je jistým kompromisem mezi formáty A5 (148x210 mm) a A4 (210x297 mm), které stále vnímáme jako nejužívanější. Netradiční formát B5 byl použit pro čítanky v 6.-7. a 7. ročníku. Pro 8. a 9. ročník ZŠ se autorka ve spolupráci s nakladatelstvím vrátila k formátu A4. Změny jsou patrné i v užití druhu vazby, pro 6. a 7. ročník ZŠ je čítanka v pevné vazbě, která má i vyšší hmotnost, ale budí naději na delší životnost, výdrž v nelehkých podmínkách každodenní praxe a především evokuje vzhled „skutečné“ tištěné knihy. Se změnou formátu přišla i změna vazby, a proto se autorka ve spolupráci s nakladatelstvím rozhodla pro čítanky pro 8. a 9. ročník ZŠ rozhodla pro vazbu brožovanou.

Uvedené polygrafické a typografické vlastnosti považujeme za důležité nejen z pohledu školní ergonomie a využitelnosti ve školní praxi, ale použité formáty a materiály ovlivňují další důležité pedagogicko-didaktické parametry těchto čítanek a jejich užívání a úspěšnost v každodenní pedagogické praxi. Nejen jejich vlastnosti ergonomické, ale také obsahové a komunikační.

Koncepce ucelené řady

Celá ucelená řada je tradičně koncipována žánrově-tematicky v 6. a 7. ročníku a chronologicky v 8. a 9. ročníku ZŠ, což přibližují i změněné ergonomické vlastnosti (formát i knižní vazba). To co zůstává jednotné, je vnitřní grafická úprava, všechny čítanky ucelené řady jsou plnobarevné, využívají původních ilustrací – vytvořených přímo pro konkrétní čítanku. *Čítanku pro 6. ročník ZŠ* ilustrovala Andrea Schindlerová, ale použito je i převzatých ilustrací i fotografií z vybraných děl, stejně jako je tomu i v dalších ročnících této ucelené řady čítanek. *Čítanku pro 7. ročník ZŠ* opatřili původními ilustracemi Alena Baisová, Hana Berková a Petr Modlitba, použity jsou i ilustrace a fotografie převzaté, které jsou už zcela zastoupeny v čítankách pro 8. a 9. ročník. I v tom spatřujeme určitý předěl, koncepci a záměr celé řady. Použití původních i převzatých ilustrací považujeme za důležitý pedagogicko-didaktický parametr ve výchovně-vzdělávacím procesu nejen pro uplatnění mezioborových a mezipředmětových vztahů, ale také pro všeobecný kulturní přehled a vnímání všech oblastí kultury, vnímání autorů a literárních děl nikoliv izolovaně, ale v souvislostech a vzájemných vztazích.

Další důležitou vlastností a předností těchto čítanek je i jejich textová aktuálnost. Autorům se podařilo do čítanek zařadit i texty z nejnovější české i zahraniční literární produkce nejen pro děti a mládež. Akcentován je čtenářský zájem žáka. Ukázky jsou přiměřené věku čtenářů a snaží se je motivovat k další četbě a celoživotnímu čtenářství.

Pestrost a komplexnost čítanek pro 6.–9. ročník nakladatelství Nová škola předznamenává i jejich grafická úprava. Autory grafické úpravy čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ brněnského nakladatelství Nová škola jsou pro 6. ročník Linda Průšová a Ivan Hradil, pro 7. ročník je to David Voborský, Linda Průšová a Jaroslav Šandera, *čítanku pro 8. i 9. ročník* graficky upravili Linda Průšová, Jaroslav Šandera, Martin Bašar.

Grafická úprava celé ucelené řady čítanek má jednotný styl a koncepci. Každá strana je rozdělena na několik přehledných částí. Práci s učebnicí usnadňují symboly na okrajích stránek. Jednotlivé komponenty jsou odlišeny i barevně. Látka literární výchovy je uvedena v hnědých rámečcích, podklady pro medailonky autorů, které si mají žáci sami vytvářet obsahuje zelený rámeček s kroužkovou vazbou, otázky a úkoly pro individuální i skupinovou práci dostaly barvu modrou. Celá koncepce je postavena na maximálním využití mezipředmětových vztahů, uplatnění průřezových témat a rozvoji klíčových kompetencí, proto nechybí ani odkazy na učebnice dalších předmětů,

kteře mohou pomoci řákům a učitelům vnímat textovou ukázkou ještě dalšími pohledy, posilovat vnímání v souvislostech a vztazích.

Čítanka pro 6. i 7. ročník ještě navíc obsahuje další aktivizační a komunikační prvky, které napomáhají k větší atraktivnosti čítanek a také využití přirozené dětské hravosti a soutěživosti. V 6. ročníku řáci řeší specifické úkoly s hvězdičkou, tím hledají známé souhvězdí, ve kterém musí určit známou skupinu hvězd. *Čítanka pro 7. ročník* zase řákům zprostředkovává dobrodružnou pouť po významných světových přístavech a řešení úkolů se symbolem kotvy, které jednotlivé přístavy symbolizují. Tuto inovativní koncepci považujeme za velmi přínosnou a pro řáky i učitele příjemnou, nabízející řadu příležitostí, jak řáky motivovat, inspirovat nejen k četbě zajímavých knížek, ale i dalšímu hledání a vzdělávání.

Závěry teoretické části

V teoretické části disertační práce jsme se zaměřili na čítanku pro 2. stupeň ZŠ a na vybraná klíčová východiska k dalšímu výzkumu. Definovali jsme základní pojmy i směry postupu. Zaměřili jsme se na čítanku z pohledu obecné teorie učebnice i dalších důležitých aspektů. Zmínili jsme i proces tvorby a schvalování učebnic v České republice a upozornili jsme na některé z dlouhodobých problémů a nedostatků celého procesu.

Soustředili jsme se na charakteristiku hodnotících kritérií učebnic v České republice, které podle našeho názoru můžeme aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, zaměřili jsme se i na oblast nakladatelské práce a praxe, s kterou máme osobní zkušenosti. Charakterizovali jsme vybrané ergonomické parametry čítanek, kterým v našem pedagogickém výzkumu zatím není věnována důstojná pozornost. Upozornili jsme na důležitost a jedinečnost grafické úpravy každé knihy a na pracovníky nakladatelství, kteří tuto podobu tvoří.

Při základní charakteristice čítanek nezbytné pro další výzkum jsme se soustředili na čítanku s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, kterým se budeme dále věnovat i v praktické části disertační práce.

Poznámkový aparát k teoretické části

1 SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007, s. 106.

2 Podrobnější informace o historii, zaměření i cílech Institutu výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity na

http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=58>.[cit. 2011-05-11].

3 Aktuální přehled publikací IVŠV nalezneme na webu IVŠV dostupném na <http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/> [cit. 2011-08-08], v sekci Publikace IVŠV.

4 SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007, s. 16.

5 PRŮCHA, J. *Učení z textu a didaktická informace*. Praha: Academia, 1987. s. 52.

6 *Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011* je dostupný na http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc [cit. 2011-05-10].

7 Podle realizovaného průzkumu na náhodně vybraných školách v krajích Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji se stále užívají starší vydání čítanek z pražského nakladatelství SPN autora Josefa Soukala.

8 Citováno z aktuálního znění *Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školského zákona)*. Dostupný online na [http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-\(skolsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html) [cit. 2011-09-23].

9 Nepřímo citujeme z úvodní kapitoly knihy J. Mikka *Texbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000, s. 15–26. ISBN 3-631-36335-4, která byla

uveřejněna se souhlasem autora i nakladatele v českém překladu pod názvem Učebnice: budoucnost národa. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 11–23.

10 SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 16.

11 KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008, s. 24.

12 PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 21.

13 VALENTA, M. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 11.

14 WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 22.

15 Srovnej VÁŠOVÁ, L. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995, s. 33–34.

16 KLUMPAROVÁ, Š. Jak rozumějí pojmu čtenářská kompetence v Německu? In. *Kritické listy*, 2006, roč. 6, č. 24, s. 6.

17 Převzato z VÁŠOVÁ, L. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995, s. 32. Lidmila Vášová čerpala toto rozdělení z publikace Roberta Esprita. *La révolution du livre*. 2. rozšíř. vyd. Paris, UNESCO 1969. 168 s. Bližší údaje o konkrétní citované straně bohužel Lidmila Vášová neuvádí.

18 Nepřímá citace z VÁŠOVÁ, L. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995, s. 33. Autorka převzala charakteristiku funkcionální četby z monografie Roberta Esprita. *La révolution du livre*. 2. rozšíř. vyd. Paris, UNESCO 1969. 168 s. Bližší údaje o konkrétní citované straně bohužel Lidmila Vášová neuvádí.

19 ŘEŘICHOVÁ, V. Konstanty a proměny výchovy čtenáře. In MLČOCH, M.; JUŘICOVÁ, J. (ed.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 28. března 2003 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2004. s. 150.

20 STRAKOVÁ, J. aj. *Vědomosti a dovednosti pro život : Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. Praha: ÚIV, 2002, s. 10.

21 Převzato z FALTÝN, J.; NĚMEČKOVÁ, K., ZELENDOVÁ, E. (ed.) *Gramotnosti ve vzdělávání. Příručka pro učitele*. Praha: VÚP, 2010, s. 7.

22 Citováno z *Tematické zprávy Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání*. Praha: ČŠI, 2011, s. 3.

23 Výsledky žáků byly převzaty z PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASTL, J.; KRAMPLOVÁ, I. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2006: Poradí si žáci s přírodními vědami?*. Praha: ÚIV, 2007, s. 19.

24 Viz PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASL, J. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* Praha: ÚIV, 2010. ISBN 978-80-211-0608-6.

25 Viz webové stránky projektu dostupné na <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/> [cit. 2011-06-05], odkud byly převzaty i všechny informace o projektu.

26 Viz KOŠTÁLOVÁ, H.; HAUSENBLAS, O.; ŠLAPAL, M.; ŠAFRÁNKOVÁ, K. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. 1. vyd. Praha: Česká školní inspekce, 2010. 65 s. Bez ISBN. Dostupné online z <http://www.csicr.cz/cz/85256-ctenarska-gramotnost-jako-vzdelavaci-cil-pro-kazdeho-zaka> [cit. 2011-08-10].

27 Podrobněji viz *Tematická zpráva Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání*. Praha, únor 2011. Dostupná online na <http://www.csicr.cz/cz/85450-tematicka-zprava-podpora-rozvoje-ctenarske-gramotnosti-v-predskolnim-a-zakladnim-vzdelavani> [cit. 2011-05-30].

28 DOUBRAVA, L. Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti: ČŠI zjistila, že češtině se školy věnují stále méně. In *Učitelské noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13. ISSN 0139-5718.

29 *Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola. Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky dne 30. 4. 1996 pod č. j. 16 847/96-2 s platností od 1. 9. 1996.* 1. vydání. Praha: Fortuna, 1996, s. 5.

30 *Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola. Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky dne 30. 4. 1996 pod č. j. 16 847/96-2 s platností od 1. 9. 1996.* 1. vydání. Praha: Fortuna, 1996, s. 30.

31 *Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola. Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky dne 30. 4. 1996 pod č. j. 16 847/96-2 s platností od 1. 9. 1996.* 1. vydání. Praha: Fortuna, 1996, s. 31.

32 Pro učitele v praxi a všechny ostatní zájemce vydal Výzkumný ústav pedagogický *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*, který má při tvorbě jednotlivých školních vzdělávacích programů učitelům pomoci. V analýze konkrétních školních vzdělávacích programů spatřujeme velký empirický potenciál, ale v naší práci důsledně vycházíme pouze z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

33 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006, s. 20.

34 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006, s. 12.

35 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006, s. 14.

36 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006, s. 14–17.

37 HENZL, J.; ŠIKULOVÁ, R. (eds.) *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka.: Metodika rozvíjení klíčových kompetencí , průřezová témata, diagnostika*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogické centrum Ústí nad Labem, o. p. s., 2008, 13.

38 In PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 46.

39 PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 46

40 KŮTOVÁ, V. *Neverbální materiál jako prostředek podpory učení*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2006, s. 55.

41 Viz NADOLSKI, D. (Hrsg.) *Didaktische Typografie. Informationstypografie, Pädagogische Typografie*. Leipzig: VEB Fachbuchverlag, 1984.

42 PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005, s. 61.

43 Informace o mezinárodní normě ISO 216 převzaty z
<<http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/>>
[cit. 2011-11-28].

44 Citováno taktéž z <<http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/>> [cit. 2011-11-28].

45 Citováno z PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005, s. 66.

46 Metodické vysvětlivky k výkazu určují, že: „*Kniha je neperiodická publikace o alespoň 49 stránkách, brožura je neperiodická publikace o 5 až 48 stránkách.*“ Převzato z *Ročního výkazu o neperiodických publikacích za rok 2010*. Dostupném online z <http://www.nkp.cz/pages/files/weba_2010.pdf> [cit. 2011-11-18].

47 Toto terminologické označení pochází z anglických slov **Cyan, Magenta, Yellow, Key**. Převzato z PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011, s. 60.

48 Citováno z KOCMAN, J. H. *Médium papír*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, nakladatelství VUTIUM, 2004, s. 6.

49 Převzato z PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005, s. 57.

50 Podrobněji viz např. PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005, s. 58.

Pro všechny zájemce také doporučujeme prohlédnout si a osahat odnímatelnou přílohu této knihy, která obsahuje ukázky několika druhů papíru, které se při výrobě knih běžně používají.

51 Citováno z PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005, s. 58.

52 PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005, s. 59.

53 Ukázky vybraných druhů písem z jednotlivých písmových skupin uvádíme v příloze č. 1 této práce.

54 Citováno z VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: UK, 2001, s. 42.

55 PROVAZNÍK, K. aj. *Hygiena školní práce*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, s. 101.

56 GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. Praha: Portál, 1998, s. 35.

57 GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. Praha: Portál, 1998, s. 36.

58 Tento systém vznikl už roku 1775 ve Francii. Jeho autorem je francouzský typograf Francois Ambroise Didot. Za základní jednotku svého systému stanovil tzv. cicero (4, 513 mm). Tento systém se používá především v Evropě. Vycházíme z něj i v praktické části naší práce i ve vlastní každodenní redakční praxi.

Zájemci o typografii se mohou setkat i s dalšími typografickými systémy. V USA se používá tzv. systém Pica, který je odvozený z velikosti palce. Základní jednotkou je tzv. pica, která je o necelých 10 % kratší než cicero.

(Všechny použité informace o Didotově měrném systému i systému Pica byly převzaty z publikace PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha. Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011, s. 81.)

59 Převzato z PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha. Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011, s. 81.

60 Podrobněji viz např. POP, P., FLÉGER, J, POP, V. *Sazba I Ruční sazba pro I. a II. ročník střední průmyslové školy grafické a střední odborné učiliště polygrafické*. Praha: SPN, 1984, s. 130.

61 Viz např. <http://www.technicke-normy-csn.cz/884301-csn-88-4301_4_6098.html> [cit. 2012-02-08].

62 Obrázek typometrického pravítka, které jsme při vlastním měření používali je součástí příloh této práce.

63 Všechny vzorce převzaty z POP, P., FLÉGER, J, POP, V. *Sazba I Ruční sazba pro I. a II. ročník střední průmyslové školy grafické a střední odborné učiliště polygrafické*. Praha: SPN, 1984, s. 29.

64 KOČIČKA, P.; BLAŽEK, F.; MOHELSKÁ, L. *Praktická typografie*. Brno: Computer Press, 2004, s. 25.

65 PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003, s. 259.

66 MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 41–42.

67 Viz příloha číslo 2 této práce.

68 Text *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic se v průběhu času měnil a vyvíjel. Pro lepší porovnání uvádíme i názvy hlavních bloků Přílohy č. 5 Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic platného do konce roku 2009 (podrobněji viz příloha č. 3 této práce).*

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy.
 2. Odborná správnost obsahu učebnice.
 3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků
 4. Metodické a didaktické zpracování učebnice.
- Didaktická vybavenost učebnice (části 5–7):
5. Zastoupení komponent aparátu učiva.
 6. Zastoupení komponent aparátu řídicí učení.
 7. Zastoupení komponent aparátu orientačního.
 8. Slovní komentář k jednotlivým oblastem kritérií, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky.

9. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky.

(Převzato ze *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 16 854/2007-20. Nová úprava platná od 1. ledna 2008.* [online]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Ucebnice_dolozky_310108/Sdeleni_16854.pdf> [cit. 2009-02-16].)

MŠMT ČR tak v aktuální podobě hodnotícího formuláře snížilo počet hodnocených oblastí kritérií a zjednodušilo a pro nakladatele zpřesnilo způsob hodnocení. Bodovou stupnici nahradilo slovním hodnocením, a to ve všech částech kromě první, kde ponechalo rozhodnutí Ano – Ne.

69 SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 40.

70 *Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ* Zuzany Sikorové prezentujeme v příloze č. 4 disertační práce.

71 LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). In. *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 1, s. 1–7.

72 LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 2, s. 56.

73 SLADOVÁ, J. Výběr textu jako projev profesionální kvalifikace učitele literární výchovy. In POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (ed.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005. s. 217.

74 Viz MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992 a MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Výzkumná zpráva – II. část*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1993.

75 Podrobněji viz MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992, s. 27–32.

76 Citováno z MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992, s. 33.

77 ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty*. Praha: Karolinum, 2011, s. 7.

78 SÝKORA, M. *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů. Dodatek: Tvorba učebnic – Kritéria výběru učebnice*. Praha: EM – EFFECT, 1996, s. 27.

79 PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003, s. 34.

80 Čerpáno ze *Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011*. Dostupný na <http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc> [cit. 2011-05-10], který je zároveň přílohou č. 5 této práce.

81 Některé z těchto čítankových souborů, které nemají platnou schvalovací doložku, ale na školách se stále používají, jsme zařadili až jako součást dotazníkového šetření v praktické části disertační práce. Vedla nás k tomu osobní zkušenost užívání čítanek ve vlastní pedagogické praxi.

82 Ukázky z jedné takové čítanky a pracovních listů vytvořených učitelem pro vlastní potřebu třídy i školy uvádíme se svolením jejich autorky Mgr. Vlasty Vaňkové v příloze č. 6 této práce.

83 PAVLOVKIN, M.; MACKOVÁ, Z. *Žiak a učebnica*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989, s. 95–97.

84 Průcha, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 67.

85 SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 166.

86 Informace o ocenění byly převzaty z oficiálních internetových stránek Nakladatelství Fraus dostupných z: <<http://www.fraus.cz/oceneni/>> [cit. 2010-05-11].

87 Pro všechny zájemce jsou materiály on-line podpory dostupné na: <<http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line-podpora-citanka/>> [cit. 2011-08-11].

88 Lederbuchová, L., Beránková, E. *Čítanka 6: příručka učitele*. Plzeň: Fraus, 2003, s. 5.

89 POKORNÁ, I. Charakteristika čítanek pro 6. ročník základních škol. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 187.

90 SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 163.

91 Podrobněji o tomto termínu z teorie učebnice viz Průcha, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 17.

92 Viz informace o celé ucelené čítankové řadě i získaném ocenění na oficiálních stránkách nakladatelství. Dostupné online na <http://ucebnice.org/cesky-jazyk-2st/citanka9/rada> [cit. 2011-05-15].

93 Informace o všech oceněných publikacích nakladatelství Alter uvádí nakladatelství na svých oficiálních stránkách v sekci Ocenění našich učebnic. Dostupné z: <http://www.alter.cz/nakladatelstvi/oceni-nasich-ucebnic> [cit. 2011-05-10].

94 V pojetí nakladatelství elektronickými učebnicemi (e-učebnicemi) nazýváme tištěné učebnice v elektronické verzi ve formátu PDF. Viz podrobněji na: <http://www.alter.cz/obchod/elektronicke-ucebnice-85/> [cit. 2011-05-10].

95 Interaktivní učebnice ALTER jsou elektronické učebnice v PDF formátu rozšířené o interaktivní doplňky pro interaktivní tabule Smart Board. Informace byly převzaty z: <http://www.alter.cz/obchod/interaktivni-ucebnice-86/> [cit. 2011-05-10].

96 Podrobnější informace jsou dostupné na internetových stránkách nakladatelství. Dostupné online na <http://www.mobydick.cz/literatura.html> [cit. 2011-05-10].

97 ADAMOVÁ, Z. *Analýza učebnic literární výchovy pro 7. ročník základních škol*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, s. 64–65.

98 Viz <<http://www.dialog-lbc.cz/36-citanky-pro-zs-a-zvs>>[cit. 2011-05-10].

99 Nakladatelství Tripolia 22. ledna 2009 koupilo nakladatelství Fraus, které dále nabízí všechny tituly nakladatelství Tripolia. Viz <<http://www.fraus.cz/tripolia/>> [cit. 2011-05-10].

100 V době psaní práce se nám podařilo dohledat pouze metodického průvodce k čítance pro 6. ročník. Přestože víme, že metodický průvodce existuje i k *čítance pro 7., 8. i 9. ročník*. V nabídkách knihkupectví ani v nabídkách veřejných knihoven v České republice jsme žádného dalšího z těchto metodických průvodců fyzicky neobjevili. Předpokládáme, že učitelé už s nimi nepracují a *čítanky z nakladatelství Tripolia* používají pouze jako alternativu k čítankám základním.

101 Kompletní nabídka čítanek a učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna je dostupná na <<http://www.fortuna.cz/shop/citanky-a-literarni-vychova-pro-2-stupen-zs/1140f13a.html>> [cit. 2011-05-10].

102 LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003—2004, roč. 54, č. 2, s. 54.

103 Podrobnější informace o všech učebnicích literární výchovy z nakladatelství Fortuna jsou dostupné na <<http://www.fortuna.cz/shop/literarni-vychova-pro-6-9-rocnik-zs/180535af.html>> [cit. 2011-05-10].

104 NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií: Úvod do světa literatury I*. Praha: Fortuna, 1999, s. 8.

105 ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B. *Čítanka 6 pro 6. ročník základních škol*. Praha: Scientia, 1999, s. 184.

106 ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 7 pro 7. ročník základních škol*. Praha: Scientia, 2000, s. 5.

107 LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003—2004, roč. 54, č. 2, s. 54.

108 ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci: Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005, s. 69.

109 HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 6: literatura a komunikace*. Praha: Práce, 1998, s. 150.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část rozdělujeme na dvě empirická šetření. V prvním empirickém šetření analyzujeme čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání a preference mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji.

Ve druhém empirickém šetření se zaměřujeme na obsahovou analýzu a komparaci vybraných ergonomických a typografických parametrů u vybraných čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

7 První empirické šetření

7.1 Motivace výzkumu

V nejnovější *Pedagogické encyklopedii*¹ zmiňuje její editor Jan Průcha, který je mimo jiné i zakladatelem *České asociace pedagogického výzkumu*,² že účelem výzkumu učebnic je vytvoření takových poznatků, které umožňují:

„Objasňovat její funkční vlastnosti ve vztahu k edukačním procesům, jimž mají učebnice sloužit. Korigovat nově vytvořené učebnice v těch jejich parametrech, které jsou prokazovány jako nevyhovující. Poskytovat uživatelům (učitelům a ředitelům škol i rodičům žáků) informace o parametrech kvality různých učebnic.“³

Věříme, že k získávání takových poznatků přispěje alespoň malým dílem i naše práce, přestože se zaměřujeme pouze na vybrané parametry specifického typu učebnice, jakým čítanka pro 2. stupeň ZŠ podle našeho názoru je a zůstane.

7.2 Výzkumný problém

Stanovili jsme si tento výzkumný problém:

Užívání a preference čítanek mezi učiteli na 2. stupni ZŠ (se zaměřením na učitele v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji).

7.3 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je:

Analyzovat užívání a preference čítanek mezi učiteli českého jazyka a literatury na vybraných základních školách na 2. stupni ZŠ (se zaměřením na učitele v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji).

7.4 Výzkumné metody

7.4 1 Dotazník

Hlavní výzkumnou metodou pro první empirické šetření je dotazník. Pedagogičtí odborníci, například Gavora (2000), Chráska (2007) i Švec a kol. (2009), se shodují v tom, že metoda dotazníku je jednou z nejužívanějších metod v pedagogickém výzkumu. I my jsme tuto metodu v první části výzkumného šetření využili. Pro účely naší práce jsme sestavili dotazník *Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání*. Jedná se o nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce.

7.4.1.1 Konstrukce dotazníku

Při sestavování dotazníku vlastní konstrukce⁴ jsme určili 7 okruhů

1. Co a kdo rozhoduje o výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ.
2. Jaké čítanky učitelé používají v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ jako základní (kmenové) případně doplňkové.
3. Postoje a preference učitelů u čítanek, které při výuce používají.
4. Výhrady učitelů a problémy spojené s užíváním čítanek na 2. stupni ZŠ.
5. Obsahové parametry čítanek a jejich preference při práci s čítankami na 2. stupni ZŠ.
6. Čítanky a jejich mezipředmětové využití a naplňování klíčových kompetencí.
7. Ergonomické parametry a jejich zastoupení v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

7.4.1.2 Způsob administrace dotazníku

Dotazníky v kraji Hlavní město Praha jsme administrovali osobně a na vyžádání samotných učitelů i elektronickou poštou. V Olomouckém kraji jsme k setkání s učiteli využili pravidelné setkání didaktiků českého jazyka a literatury pořádané Katedrou

českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, zároveň jsme využili pomoci kolegů a studentů 4. ročníku studia Učitelství českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ, aby poprosili o spolupráci své uvádějící učitele v době souvislých praxí. Oslovili jsme i několik kolegů, učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň a zároveň studentů dálkového studia. Všichni administrátoři dotazníku byli proškoleni autorem dotazníku, který je i autorem této disertační práce. Dotazník byl administrován osobně nebo po osobní domluvě (na vyžádání jednotlivých učitelů nebo ředitelů škol i elektronicky) v období prosinec 2010–červen 2011.

7.4.1.3 Návratnost dotazníku

Pedagogičtí odborníci zabývající se metodologií pedagogického výzkumu, jako jsou například Gavora (2000), Chráska (2007) i Švec a kol. (2009) upozorňují na úskalí použití metody dotazníku v pedagogických výzkumech. Mezi jinými zmiňují i nebezpečí nízké návratnosti, zvláště u dotazníků poslaných elektronicky. S tímto problémem jsme se museli vypořádat i při vyhodnocování našeho výzkumu. Z 250 dotazníků roz distribuovaných učitelům českého jazyka a literatury v kraji Hlavní město Praha se nám vrátilo pouze 25 vyplněných a použitelných dotazníků. Což znamená návratnost 10 %. V Olomouckém kraji se z 250 dotazníků vrátilo k autorovi práce 62 vyplněných a použitelných dotazníků. V Olomouckém kraji byla návratnost 24,8 %.

Návratnost dotazníků v námi vybraných krajích je velice nízká. Dosažené výsledky proto nelze považovat za reprezentativní. Předpokládali jsme, že návratnost dotazníku bude mnohem vyšší, a to díky naší osobní účasti nebo osobní spoluúčasti dalších námi proškolených distributorů. Ukázalo se, že osobní distribuce dotazníku je velice náročná na čas pro respondenta i výzkumníka. Tento způsob distribuce sám o sobě nezaručuje vyšší návratnost. Roli jistě sehrálo i špatné načasování distribuce dotazníku. Mnoho z námi oslovených ředitelů škol a konkrétních učitelů na těchto školách se nám omlouvalo, že jsou každý den doslova zavaleni mnoha žádostmi studentů učitelství o účast ve výzkumech a v žádném případě nemohou ani při nejlepší vůli vyhovět všem žadatelům, protože by jim pak nezůstal čas na jejich vlastní pedagogickou činnost, přípravu na ni. Tyto okolnosti plně respektujeme a chápeme. Děkujeme všem ředitelům škol i učitelům, kteří se i přes zmiňované překážky rozhodli našeho výzkumu zúčastnit.

Jsme si vědomi toho, že prezentované výsledky našeho výzkumného šetření nejsou dostatečně reprezentativní, nelze je zobecňovat. Přesto je považujeme za zajímavé a hodné další pozornosti všech zájemců i výzkumníků.

7.4.2 Řízený rozhovor

Gavora (2000) i (2010) považuje interview za náročnější metodu než dotazník. Především z pohledu času, na což jsme narazili i my. Úskalím může být i interpersonální kontakt s respondentem, jehož spontánnost ovlivňuje validitu interview.

Užití metody řízeného rozhovoru mělo pro nás pouze doplňující charakter. Řízeného rozhovoru jsme užili pouze u respondentů, se kterými jsme se setkali osobně a v závislosti na časových možnostech a na ochotě respondenta.

7.5 Výzkumný vzorek užívaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ

V dotazníku vlastní konstrukce *Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání* jsme žádali učitele, aby uvedli konkrétní učebnice, se kterými v současné době pracují ve výuce se svými žáky, způsob výběru těchto konkrétních učebnic a spokojenost s těmito konkrétními učebnicemi. Předpokládali jsme, že učitelé budou preferovat učebnice s platnou schvalovací doložkou, které jsme dále analyzovali. Do dotazníku jsme zařadili i ucelené řady, které platnou schvalovací doložku MŠMT ČR nemají, ale domníváme se, že se na školách i přesto stále používají. V dotazníku jsme uvedli třináct variant (možností) ucelených řád čítanek, z kterých mohli učitelé vybírat, a to:

Čítanky nakl. Alter (BRADÁČOVÁ, L.; HORÁČKOVÁ, M. aj.).

Čítanky nakl. Fortuna (ČEŇKOVÁ, J.; SOLFORNÍKOVÁ, J.; MARTÍNKOVÁ, H.).

Čítanky nakl. Prodos (DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V.).

Čítanky nakl. MOBY DICK (FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J.; JANÁČKOVÁ, Z.).

Čítanky nakl. Nová škola (FEJFUŠOVÁ, M.).

Čítanky nakl. Fraus (LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E.; STEHLÍKOVÁ, M.).

Malé čítanky nakl. Tripolia (MARTINKOVÁ, V.).

Čítanky nakl. SPN (SOUKAL, J.).

Čítanky nakl. Scientia (ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J.).

Čítanky nakl. Dialog (ŠTĚPÁN, L; RICHTER, V. Čítanky plné humoru pro 6., 7. roč. a Čítanky plné příběhů pro 8., 9. ročník.).

Čítanky nakl. Jinan (STEJSKALOVÁ, A.; HRABÁKOVÁ, J.).

Čítanky nakl. FRAGMENT (ŽÁČEK, J., HANZOVÁ, M.).

Jiné (prosím uveďte jejich název).⁵

7.6 Výzkumný vzorek uživatelů čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Základní soubor představovali interní učitelé českého jazyka a literatury pro 2. stupeň základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji, kteří vyučovali v těchto školách ve školním roce 2010/2011. Základní soubor nezahrnoval školy spadající do sektoru speciálního školství ani základní školy neúplné (pouze s 1. stupněm ZŠ).

Výběrový soubor byl získán náhodným výběrem. K výběru učitelů jsme přistupovali na základě dat uvedených v:

1. Registru škol a školských zařízení (výběr z databáze MŠMT ČR – stav za rok 2010).⁶

2. Informací zveřejněných na stránkách kraje Hlavní město Praha⁷ a Olomouckého kraje⁸ a jejich školských odborů (využito seznamů škol a školských zařízení v obou sledovaných krajích).

Náhodným výběrem (pro objektivitu výzkumu byl využit princip rotace kostkou) jsme určili 120 úplných základních škol (tzn. škol s 1. i 2. stupněm ZŠ) v kraji Hlavní město Praha a 120 úplných základních škol v Olomouckém kraji. Nepodařilo se nám zjistit přesný statisticky doložitelný a ověřitelný počet učitelů českého jazyka na 2. stupni ZŠ ani v jednom ze sledovaných krajů. Podle našich osobních zkušeností a konzultací s učiteli z praxe se počet učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň v jednotlivých školách liší v závislosti na počtu tříd v jednotlivých ročnících a také finanční situaci školy. Podle našich vlastních dílčích poznatků můžeme říci, že počet učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň se pohybuje v rozmezí 1–4 lidí. Nejčastěji se vyskytující počet učitelů českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ jsou dva učitelé. Proto jsme se rozhodli na každou zvolenou školu osobně distribuovat, nebo za osobního přispění dalších proškolených distributorů 2 kusy námi sestaveného

dotazníku. V případě, že jsme zjistili, že počet učitelů českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ na konkrétní škole je vyšší než dva a učitelé mají zájem se do našeho výzkumu zapojit, dodali jsme jim dotazníky v požadovaném počtu. Celkem bylo distribuováno 250 dotazníků učitelům českého jazyka a literatury pro 2 stupeň ZŠ v kraji Hlavní město Praha a 250 dotazníků učitelům českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ v Olomouckém kraji.

7.7 Zpracování dat výzkumu

Zpracování dat výzkumu získaných dotazníkem probíhalo na úrovni prvního i druhého třídění. Získaná data byla zpracována programem KontiStat 4.06 firmy Cash, s. r. o. v Olomouci. Data z krajů Hlavní město Praha i data z Olomouckého kraje jsou zcela záměrně sloučena a zpracována současně. Malý a nevyvážený výzkumný vzorek učitelů českého jazyka a literatury pro 2 stupeň ZŠ v obou krajích nám neumožňuje data v jednotlivých krajích objektivně komparovat.

7.8 Výsledky výzkumu

Prezentace získaných dat a interpretace výsledků výzkumu

Tabulka č. 5: Věk respondentů

Věk.			
rel. č.	věková skupina	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. 18 - 25 let	5	5.81 %
9.20 %	2. 26 - 30 let	8	9.30 %
10.34 %	3. 31 - 35 let	9	10.47 %
11.49 %	4. 36 - 40 let	10	11.63 %
17.24 %	5. 41 - 45 let	15	17.44 %
18.39 %	6. 46 - 50 let	16	18.60 %
13.79 %	7. 51 - 55 let	12	13.95 %
9.20 %	8. 56 - 60 let	8	9.30 %
3.45 %	9. nad 60 let	3	3.49 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Zastoupení ve zkoumaném vzorku podle věku

Graf č. 1: Zastoupení ve zkoumaném vzorku podle věku respondentů

Mezi respondenty převažovali učitelé středního věku. Nejvíce učitelů bylo ve věku mezi 31 až 55 lety – celkem 72 %. Dá se říci, že převažovali učitelé již s bohatými životními zkušenostmi, které mohou při práci s literaturou velmi vhodně zúročit.

Tabulka č. 6: Délka praxe respondentů

Délka praxe.			
rel. č.	Let praxe	abs. č.	rel. č.
16.09 %	1. 0 - 5 let	14	16.09 %
12.64 %	2. 6 - 10 let	11	12.64 %
13.79 %	3. 11 - 15 let	12	13.79 %
17.24 %	4. 16 - 20 let	15	17.24 %
14.94 %	5. 21 - 25 let	13	14.94 %
8.05 %	6. 26 - 30 let	7	8.05 %
11.49 %	7. 31 - 35 let	10	11.49 %
5.75 %	8. 36 a více let	5	5.75 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Zastoupení ve zkoumaném vzorku podle délky praxe

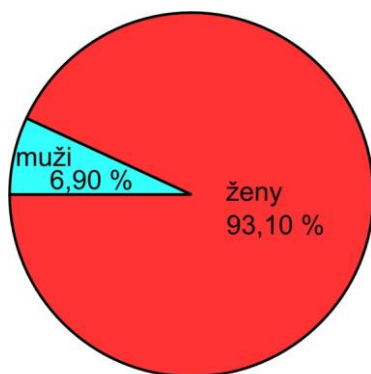

Graf č. 2: Zastoupení ve zkoumaném vzorku podle délky praxe

Délka praxe v učitelském povolání a výuce českého jazyka a literatury odpovídala věku respondentů. Více než desetiletou praxi jich mělo 71.26 %.

Tabulka č. 7: Podíl žen a mužů ve zkoumaném vzorku

Podíl žen a mužů.			
rel. č.	muži/ženy	abs. č.	rel. č.
6.90 %	1. muž	6	6.90 %
93.10 %	2. žena	81	93.10 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Podíl žen a mužů

Graf č. 3: Podíl žen a mužů ve zkoumaném vzorku

Zastoupení žen a mužů ve zkoumaném vzorku odráželo vysoké procento žen v učitelském povolání zvláště mezi učiteli základních škol. Podle Genderové ročenky školství vydané v roce 2009 Ústavem pro informace ve vzdělávání: „Ženy tvoří přes 80 % zaměstnanců ve školství a jejich platy jsou v průměru o více než 17 % nižší než platy mužů.“⁴⁹

Genderová hlediska však nepovažujeme z hlediska zkoumaných problémů za relevantní. Uvádíme je jen pro dokreslení skladby respondentů.

Tabulka č. 8a: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovalo vedení školy

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovalo vedení školy			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
27.59 %	1. ano	24	27.91 %
71.26 %	2. ne	62	72.09 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Tabulka č. 8b: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval předseda předmětové komise

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval předseda předmětové komise			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
48.28 %	1. ano	42	48.28 %
51.72 %	2. ne	45	51.72 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 8c: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval učitel českého jazyka a literatury

vyplňující dotazník

O výběru čítanek používaných při výuce jsem rozhodoval/a já			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
43.68 %	1. ano	38	43.68 %
56.32 %	2. ne	49	56.32 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 8d: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé českého jazyka a literatury

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé ČJ			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
58.62 %	1. ano	51	58.62 %
41.38 %	2. ne	36	41.38 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 8e: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé, kteří český jazyk a literaturu nevyučují

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní, kteří ČJ nevyučují			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. ano	1	1.16 %
97.70 %	2. ne	85	98.84 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

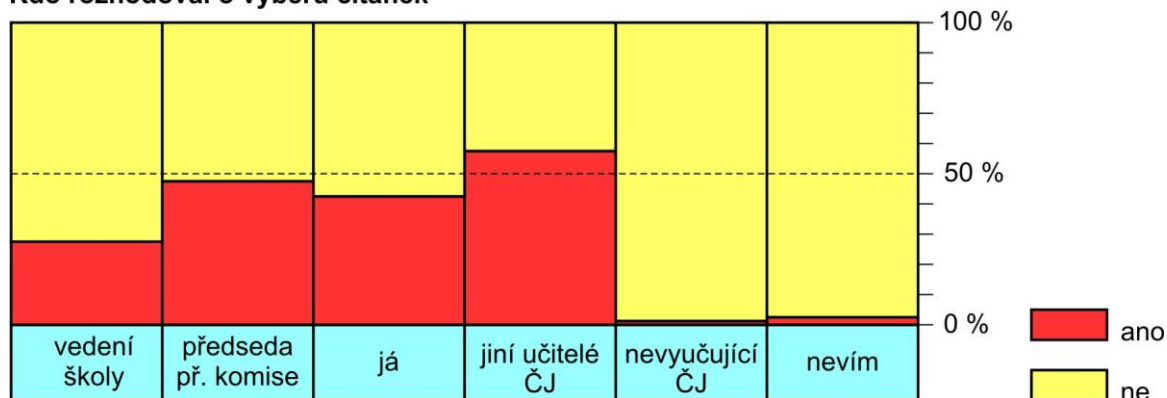
Tabulka č. 8f: Učitelé českého jazyka a literatury, kteří nevěděli, kdo o výběru čítanek rozhodoval

O výběru čítanek používaných při výuce: nevím, kdo o výběru čítanek rozhodoval			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. ano	2	2.30 %
97.70 %	2. ne	85	97.70 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 8g: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval – jiná odpověď

O výběru čítanek používaných při výuce: rozhodoval - jiná odpověď			
rel. č.	text	abs. č.	rel. č.
8.05 %	1. ano	7	100.00 %
91.95 %	nevyplněno - 80		

Kdo rozhodoval o výběru čítanek

Graf č. 4: Kdo rozhodoval o výběru čítanek

Zajímavé jsou zjištěné údaje o tom, kdo na školách rozhoduje o výběru a nákupu příslušných čítanek. Jen přibližně ve čtvrtině případů (27,91 %) o výběru čítanek rozhodovalo „direktivně“ vedení školy. Nejčastěji o výběru čítanek rozhodovali předsedové předmětových komisí (48,28 %) a lze předpokládat i širší posuzování výběru učebnic v kolektivu členů komisí. Přesvědčení o vlastním rozhodujícím podílu při výběru čítanek má téměř polovina respondentů (43,68 %). Zainteresovanost učitelů na výběru učebnic dává předpoklad do budoucna, že jejich zkušenosti získané při práci s učebnicemi budou využity při dalším rozhodování o čítankách.

Tabulka č. 9a: Preference hlediska kvality obsahu a provedení při výběru čítanek

Při výběru čítanek rozhodovala především hlediska kvality obsahu a provedení čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
51.72 %	1. ano	45	51.72 %
48.28 %	2. ne	42	48.28 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 9b: Preference hlediska ceny při výběru čítanek

Při výběru čítanek rozhodovala především cena pořizovaných čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
9.20 %	1. ano	8	9.20 %
90.80 %	2. ne	79	90.80 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 9c: Preference kompromisu mezi cenou a kvalitou při výběru čítanek

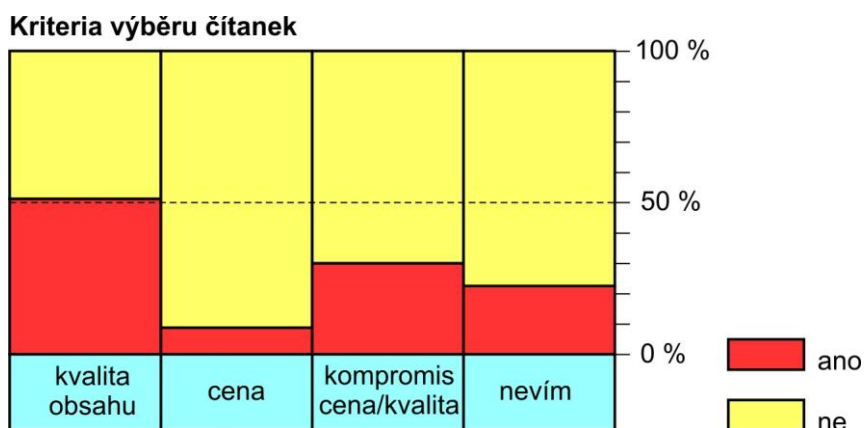
Při výběru čítanek se hledal kompromis mezi cenou a kvalitou čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
29.89 %	1. ano	26	29.89 %
70.11 %	2. ne	61	70.11 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 9d: Není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek

Při výběru čítanek: není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
22.99 %	1. ano	20	22.99 %
77.01 %	2. ne	67	77.01 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 9e: Při výběru čítanek rozhodovalo – jiná odpověď

Při výběru čítanek: rozhodovalo - jiná odpověď.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. ano	5	100.00 %
94.25 %	nevyplněno - 82		

Graf č. 5: Kritéria výběru čítanek

Při výběru čítanek se podle vyjádření respondentů přihlíželo hlavně ke kvalitě obsahu a provedení těchto učebnic (51,72 %). Cena učebnic kupodivu nehrála až tak důležitou roli, rozhodující byla pouze u necelé desetiny případů (9,20 %). Jistý kompromis mezi cenou a kvalitou hledali na necelé třetině škol (29,89 %).

Lze předpokládat, že uvedená situace platila zejména u prvotního rozhodování o nákupu učebnic. Nezanedbatelným ekonomickým hlediskem pro každou školu je však pokračování ve využívání zvolených učebnic i v dalších letech a pouze jejich průběžné dokupování oproti nákupu zcela nových druhů čítanek. To samozřejmě omezuje možnosti pozdějších změn – přehodnocení původního výběru čítanek na základě získaných zkušeností s nimi. Další faktor omezující možnosti změny čítanek je požadavek používání příslušných ucelených řad učebnic. Při případné změně učebnice se pak neřeší problém pouze u jednoho ročníku, ale u všech ročníků na příslušném stupni školy. A to již představuje značnou finanční investici.

Tabulka č. 10a: Používané čítanky pro 6. ročník ZŠ

Při výuce v 6. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
9.20 %	1. čítanky nakl. Alter	8	10.13 %
5.75 %	2. čítanky nakl. Fortuna	5	6.33 %
19.54 %	3. čítanky nakl. Prodos	17	21.52 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
1.15 %	5. čítanky nakl. Nová škola	1	1.27 %
28.74 %	6. čítanky nakl. Fraus	25	31.65 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.80 %
18.39 %	8. čítanky nakl. SPN	16	20.25 %
1.15 %	9. čítanky nakl. Scientia	1	1.27 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	2.53 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.27 %
9.20 %	nevyplněno - 8		

Tabulka č. 10b: Používané čítanky pro 7. ročník ZŠ

Při výuce v 7. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
6.90 %	1. čítanky nakl. Alter	6	7.69 %
5.75 %	2. čítanky nakl. Fortuna	5	6.41 %
18.39 %	3. čítanky nakl. Prodos	16	20.51 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
28.74 %	6. čítanky nakl. Fraus	25	32.05 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.85 %
20.69 %	8. čítanky nakl. SPN	18	23.08 %
1.15 %	9. čítanky nakl. Scientia	1	1.28 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. čítanky nakl. Fragment	3	3.85 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.28 %
10.34 %	nevyplněno - 9		

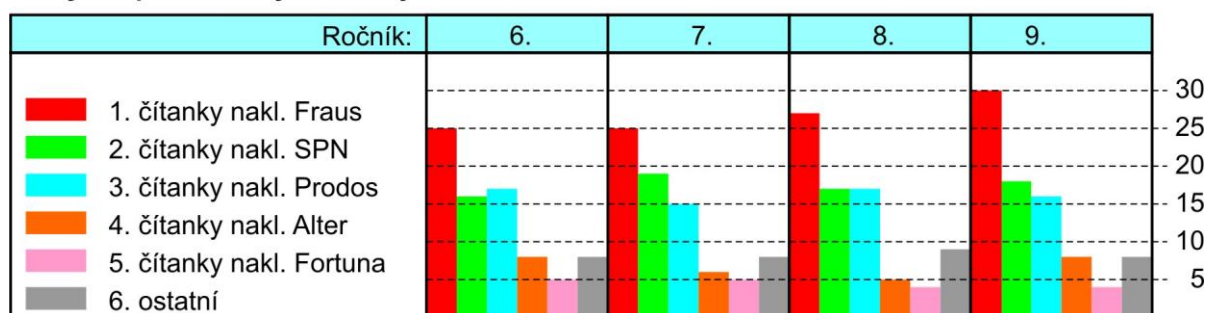
Tabulka č. 10c: Používané čítanky pro 8. ročník ZŠ

Při výuce 8. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. čítanky nakl. Alter	5	6.33 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	5.06 %
19.54 %	3. čítanky nakl. Prodos	17	21.52 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
31.03 %	6. čítanky nakl. Fraus	27	34.18 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.80 %
19.54 %	8. čítanky nakl. SPN	17	21.52 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	2.53 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. čítanky nakl. Fragment	3	3.80 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.27 %
9.20 %	nevyplněno - 8		

Tabulka č. 10d:Používané čítanky pro 9. ročník ZŠ

Při výuce v 9. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
4.60 %	1. čítanky nakl. Alter	4	5.00 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	5.00 %
18.39 %	3. čítanky nakl. Prodos	16	20.00 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
34.48 %	6. čítanky nakl. Fraus	30	37.50 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.75 %
20.69 %	8. čítanky nakl. SPN	18	22.50 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	2.50 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	2.50 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Při výuce používám tyto čítanky

Graf č. 6: Čítanky používané při výuce v 6.–9. ročníku ZŠ

V současné době je nabídka čítanek a čítankových řad poměrně široká. Pro 2. stupeň ZŠ je možné si vybírat čítanky z produkce mnoha nakladatelství. Kdybychom měli sestavit žebříček nejúspěšnějších čítanek, tak podle zjištěných údajů ve zkoumaném vzorku měly výrazně největší zastoupení *čítanky nakladatelství z Fraus*, na druhém místě jsou *čítanky z nakladatelství SPN* a na třetím místě, téměř se stejnými počty, *čítanky z nakladatelství Prodos*. Poté s větším odstupem jsou ještě zastoupené čítanky z produkce nakladatelství Alter a Fortuna. Tuto situaci je třeba vidět v širších souvislostech. Čítanky z produkce SPN představují na řadě škol dlouholetou tradici. Sice již ne zcela vyhovují, ale nejsou zase tak špatné, aby bylo nutné investovat do radikální obnovy učebnicového inventáře. Za úspornější je považováno pouhé dokupování chybějících výtisků. Na školách, kde došlo k radikálnější obměně čítanek, jednoznačně nejvíce uspěly čítanky z produkce nakladatelství Fraus. Že nejde jen o výsledek úspěšného marketingu této firmy svědčí fakt, že téměř polovina dotázaných učitelů, kteří se ke kvalitě čítanek vyjádřili, tyto čítanky označila jako nejlepší z dostupné nabídky (viz tabulku č. 15).

Tabulka č. 11a: Míra spokojenosti s čítankami pro 6. ročník ZŠ

S uvedenými čítankami v 6. ročníku jsem:			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
3.45 %	1. zcela nespokojen/a	3	4.00 %
13.79 %	2. nespokojen/a	12	16.00 %
22.99 %	3. částečně spokojen/a	20	26.67 %
28.74 %	4. spokojen/a	25	33.33 %
17.24 %	5. zcela spokojen/a	15	20.00 %
13.79 %	nevyplněno - 12		

Tabulka č. 11b: Míra spokojenosti s čítankami pro 7. ročník ZŠ

S uvedenými čítankami v 7. ročníku jsem:			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
3.45 %	1. zcela nespokojen/a	3	4.05 %
17.24 %	2. nespokojen/a	15	20.27 %
25.29 %	3. částečně spokojen/a	22	29.73 %
22.99 %	4. spokojen/a	20	27.03 %
16.09 %	5. zcela spokojen/a	14	18.92 %
14.94 %	nevyplněno - 13		

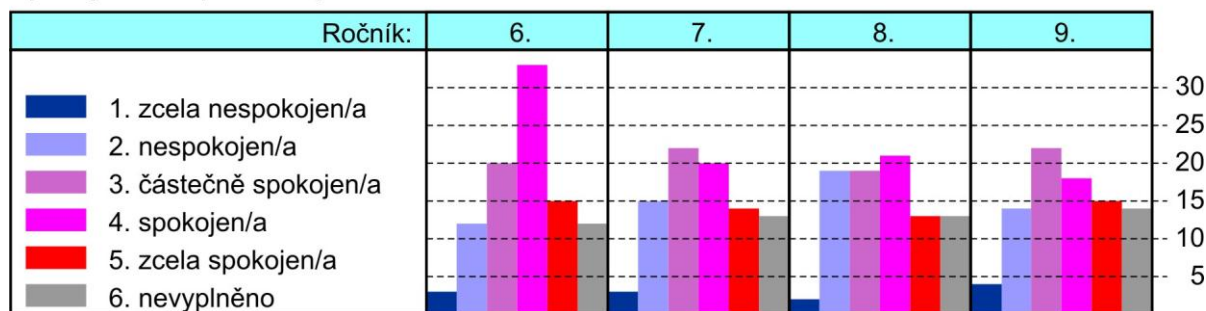
Tabulka č. 11c: Míra spokojenosti s čítankami pro 8. ročník ZŠ

S uvedenými čítankami v 8. ročníku jsem:			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. zcela nespokojen/a	2	2.70 %
21.84 %	2. nespokojen/a	19	25.68 %
21.84 %	3. částečně spokojen/a	19	25.68 %
24.14 %	4. spokojen/a	21	28.38 %
14.94 %	5. zcela spokojen/a	13	17.57 %
14.94 %	nevyplněno - 13		

Tabulka č. 11d: Míra spokojenosti s čítankami pro 9. ročník ZŠ

S uvedenými čítankami v 9. ročníku jsem:			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
4.60 %	1. zcela nespokojen/a	4	5.48 %
16.09 %	2. nespokojen/a	14	19.18 %
25.29 %	3. částečně spokojen/a	22	30.14 %
20.69 %	4. spokojen/a	18	24.66 %
17.24 %	5. zcela spokojen/a	15	20.55 %
16.09 %	nevyplněno - 14		

Spokojenost s používanými čítankami

Graf č. 7: Spokojenost s používanými čítankami pro 6.–9. ročník ZŠ

O úspěšnosti čítanek napovídá míra spokojenosti učitelů s nimi. Názory dotázaných učitelů zdaleka nejsou jednoznačné. Přibližně čtvrtina učitelů je s čítankami, podle kterých učí, nespokojena nebo zcela nespokojena. Necelá třetina učitelů je s nimi jen částečně spokojena a necelá polovina učitelů je s čítankami spokojena nebo dokonce zcela spokojena. Zákonitě musí být mezi těmi nespokojenými učiteli i řada těch, kteří se na výběru čítanek podílela. Tento kritický pohled, vycházející ze zkušeností, jim v budoucnu umožní při výběru čítanek se lépe rozhodovat. A jestliže víc než polovina učitelů má výhrady k používaným čítankám, je to signál, že na řadě škol se budou muset obměnou čítanek zabývat.

Tabulka č. 12: Používání čítanek patřících do ucelené řady učebnic

Používám čítanky, které patří do ucelené řady učebnic:			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
88.51 %	1. ano	77	91.67 %
4.60 %	2. ne	4	4.76 %
3.45 %	3. nevím	3	3.57 %
3.45 %	nevyplněno - 3		

Ve zkoumaném vzorku používané čítanky z více než devadesáti procent patří do ucelených řad.

Jednou z předností ucelených řad je žádoucí vzájemná návaznost učební látky v jednotlivých ročnících, bez zbytečného překrývání, a také ucelenost učiva, bez nežádoucích bílých míst – neprobrání chybějících témat.

Tabulka č. 13: Používání více druhů čítanek v jednom ročníku

Používáte v jednom ročníku více druhů čítanek?			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
41.38 %	1. ano	36	43.90 %
52.87 %	2. ne	46	56.10 %
0.00 %	3. nevím	0	0.00 %
5.75 %	nevyplněno - 5		

Zajímavá jsou také zjištění o množství případů využívání vícero druhů čítanek v jednom ročníku (necelá polovina všech). Dokládá to nedostatečnost používaných čítanek a potřebu učitelů chybějící látku vyhledávat i v jiných čítankách. Tyto doplňující čítanky jsou učiteli vnímány jako pouhý doplňující zdroj učební látky, nikoli jako plnohodnotná alternativa, jako učebnice, které by preferovali, kdyby měli možnost jejich výběru (viz tabulky č. 14 a–14 d).

Tabulka č. 14a: Míra spokojenosti s čítankami pro 6. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 6. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. zcela nespokojen/a	2	9.52 %
6.90 %	2. nespokojen/a	6	28.57 %
5.75 %	3. částečně spokojen/a	5	23.81 %
6.90 %	4. spokojen/a	6	28.57 %
2.30 %	5. zcela spokojen/a	2	9.52 %
75.86 %	nevyplněno - 66		

Tabulka č. 14b: Míra spokojenosti s čítankami pro 7. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 7. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	5.00 %
4.60 %	2. nespokojen/a	4	20.00 %
9.20 %	3. částečně spokojen/a	8	40.00 %
6.90 %	4. spokojen/a	6	30.00 %
1.15 %	5. zcela spokojen/a	1	5.00 %
77.01 %	nevyplněno - 67		

Tabulka č. 14c: Míra spokojenosti s čítankami pro 8. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 8. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	4.35 %
5.75 %	2. nespokojen/a	5	21.74 %
6.90 %	3. částečně spokojen/a	6	26.09 %
8.05 %	4. spokojen/a	7	30.43 %
4.60 %	5. zcela spokojen/a	4	17.39 %
73.56 %	nevyplněno - 64		

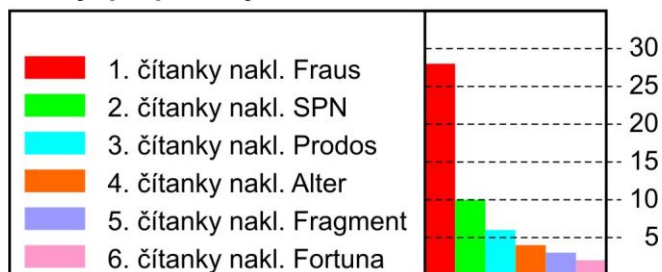
Tabulka č. 14d: Míra spokojenosti s čítankami pro 9. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 9. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	4.00 %
4.60 %	2. nespokojen/a	4	16.00 %
10.34 %	3. částečně spokojen/a	9	36.00 %
8.05 %	4. spokojen/a	7	28.00 %
4.60 %	5. zcela spokojen/a	4	16.00 %
71.26 %	nevyplněno - 62		

Tabulka č. 15: Nejlepší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Z používaných čítanek považují za nejlepší:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
4.60 %	1. Čítanky nakl. Alter	4	6.90 %
2.30 %	2. Čítanky nakl. Fortuna	2	3.45 %
6.90 %	3. Čítanky nakl. Prodos	6	10.34 %
0.00 %	4. Čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
2.30 %	5. Čítanky nakl. Nová škola	2	3.45 %
32.18 %	6. Čítanky nakl. Fraus	28	48.28 %
1.15 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	1	1.72 %
11.49 %	8. Čítanky nakl. SPN	10	17.24 %
1.15 %	9. Čítanky nakl. Scientia	1	1.72 %
0.00 %	10. Čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. Čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. Čítanky nakl. Fragment	3	5.17 %
1.15 %	13. Jiné...	1	1.72 %
33.33 %	nevyplněno - 29		

Za nejlepší považují:

Graf č. 8: Nejlepší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Největší skupina z dotázaných učitelů považuje za nejlepší *čítanky z produkce nakladatelství Fraus*.

Za nejlepší je považují i mnozí z těch učitelů, kteří podle nich neučí. S velkým odstupem se na druhém místě popularity umístily *čítanky z produkce nakladatelství SPN*. Zde se zřejmě odráží již zmíněné tradiční přijímání těchto učebnic na mnohých školách. Ojedinelá ocenění se dostalo i *čítankám z produkce Prodosu, Alteru, Fragmentu a Fortuny*.

Tabulka č. 16a: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – kvalitní výběr a přiměřenost literárních

ukázek

U nejlepší čítanky oceňují zejména: kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
71.26 %	1. ano	62	76.54 %
21.84 %	2. ne	19	23.46 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 16b: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – množství zařazených literárních ukázek

U nejlepší čítanky oceňují zejména: množství zařazených literárních ukázek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
42.53 %	1. ano	37	45.68 %
50.57 %	2. ne	44	54.32 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 16c: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – ukázky ze současné české i světové literatury

U nejlepší čítanky oceňují zejména: ukázky ze současné české i světové literatury.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
47.13 %	1. ano	41	51.25 %
44.83 %	2. ne	39	48.75 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16d: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – zařazené motivační, aktivizační prvky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: zařazené motivační, aktivizační prvky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
28.74 %	1. ano	25	30.86 %
64.37 %	2. ne	56	69.14 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 16e: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – uplatňování mezipředmětových vztahů

U nejlepší čítanky oceňují zejména: uplatňování mezipředmětových vztahů.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
31.03 %	1. ano	27	33.75 %
60.92 %	2. ne	53	66.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16f: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – grafická úprava čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: grafickou úpravu čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
36.78 %	1. ano	32	39.51 %
56.32 %	2. ne	49	60.49 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 16g: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – použité ilustrace a jejich propojení s textem

12. U nejlepší čítanky oceňují zejména: použité ilustrace a jejich propojení s textem.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
31.03 %	1. ano	27	33.33 %
62.07 %	2. ne	54	66.67 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 16h: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – didaktické zpracování čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: didaktické zpracování čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
20.69 %	1. ano	18	22.50 %
71.26 %	2. ne	62	77.50 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16i: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci

U nejlepší čítanky oceňují zejména: úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
27.59 %	1. ano	24	30.00 %
64.37 %	2. ne	56	70.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16j: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – úlohy před čtením a po čtení

U nejlepší čítanky oceňují zejména: úlohy před čtením a po čtení.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
16.09 %	1. ano	14	17.50 %
75.86 %	2. ne	66	82.50 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16k: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – formát čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: formát čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
17.24 %	1. ano	15	18.75 %
74.71 %	2. ne	65	81.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16l: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – velikost základního písma textů v čítance

U nejlepší čítanky oceňují zejména: velikost základního písma textů v čítance.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
22.99 %	1. ano	20	25.00 %
68.97 %	2. ne	60	75.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16m: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – příručka pro učitele k dané čítance/čítankám

U nejlepší čítanky oceňují zejména: příručku pro učitele k dané čítance/čítankám.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
33.33 %	1. ano	29	36.25 %
58.62 %	2. ne	51	63.75 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16n: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – orientační aparát (rejstříky děl, autorů, aj).

U nejlepší čítanky oceňují zejména: orientační aparát (rejstříky děl, autorů, aj.).			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
18.39 %	1. ano	16	20.00 %
73.56 %	2. ne	64	80.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

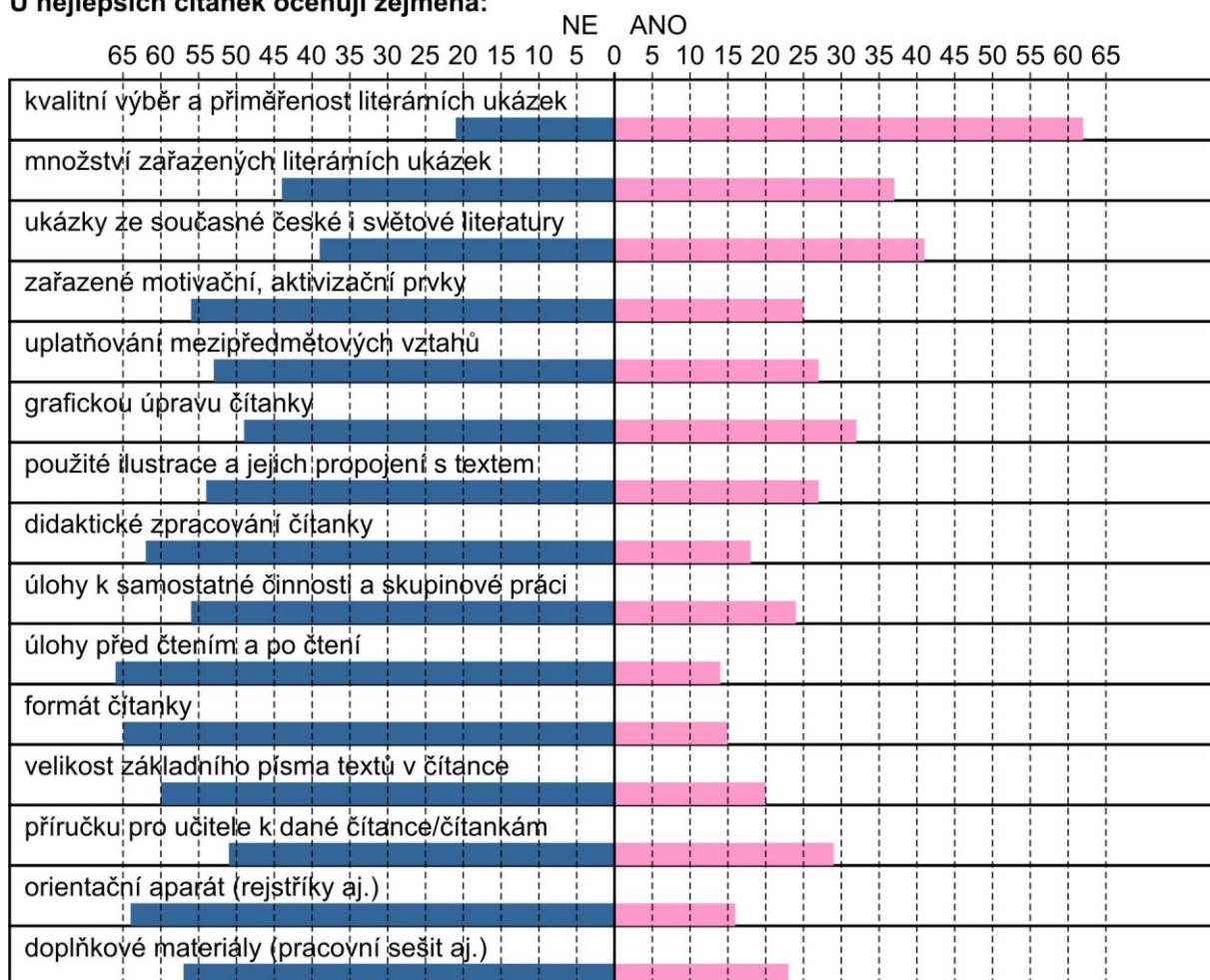
Tabulka č. 16o: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podpora formou doplňkových textů aj.)

U nejlepší čítanky oceňují zejména: doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podporu formou doplňkových textů aj.).			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
26.44 %	1. ano	23	28.75 %
65.52 %	2. ne	57	71.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 16p: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – jiná vlastnost

U nejlepší čítanky oceňují zejména: jiné.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
10.34 %	1. ano	9	100.00 %
89.66 %	nevyplněno - 78		

U nejlepších čítanek oceňují zejména:

Graf č. 9: Nejlepší čítanekové řady – oceňované vlastnosti

Zajímalo nás nejen to, které čítanek učitelé považují za nejlepší, ale také to, v čem spočívá v očích učitelů kvalita těchto čítanek. Z jejich vyjádření k námi nabídnutým otázkám vzniká zajímavý obrázek o jejich preferencích, které s přihlédnutím k jejich zkušenostem lze brát jako žádané vodítko při budoucím koncipování nových čítanek.

Učitelé u svých preferovaných čítanek oceňují zejména kvalitní výběr a přiměřenost zařazených literárních ukázek. Asi polovina z nich je spokojena, ostatní by přivítali jejich větší množství. Obdobné je to se spokojeností/nespokojeností s množstvím ukázek ze současné literatury. Větší část učitelů si všímá menších nabídek aktivizačních prvků a možností k mezipředmětovým vztahům. Většina učitelů vidí u těchto čítanek rezervy v jejich didaktickém zpracování, malém množství úloh k samostatné činnosti

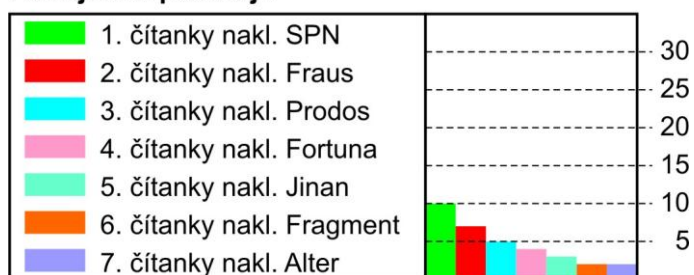
žáků, úloh využitelných před zahájením četby ukázky a po jejím přečtení (i když lze očekávat, že právě toto jsou záležitosti, které by měl zkušený učitel zvládat i bez návodu v učebnici).

Ještě kritičtěji je viděna grafická úprava a propojení ilustrací s textem, zvolený formát učebnice, volba písma. Postrádán je často kvalitní orientační aparát, doplňkové materiály pro zintenzivnění a zpestření výuky, jako jsou např. pracovní sešity, různé audionahrávky apod.

Tabulka č. 17: Nejhorší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Z používaných čítanek považují za nejhorší:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. čítanky nakl. Alter	2	5.00 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	10.00 %
5.75 %	3. čítanky nakl. Prodos	5	12.50 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
1.15 %	5. čítanky nakl. Nová škola	1	2.50 %
8.05 %	6. čítanky nakl. Fraus	7	17.50 %
0.00 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	0	0.00 %
11.49 %	8. čítanky nakl. SPN	10	25.00 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	5.00 %
1.15 %	10. čítanky nakl. Dailog	1	2.50 %
3.45 %	11. čítanky nakl. Jinan	3	7.50 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	5.00 %
3.45 %	13. jiné...	3	7.50 %
54.02 %	nevyplněno - 47		

Za nejhorší považují:

Graf č. 10: Nejhorší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Za pozornost stojí srovnání údajů z tabulky č. 15 a tabulky č. 17. Ta první vypovídá o popularitě čítanek a ta druhá o jejich nepopularitě. Za povšimnutí stojí zejména umístění čítanek z produkce SPN. V jednom případě se řadí mezi druhé nejoblíbenější, v druhém případě jsou na prvním místě mezi neoblíbenými. Jako vysvětlení se nabízí určitá potřeba některých učitelů vymezit se vůči těm dříve používaným učebnicím a odůvodněním jiné volby. Za povšimnutí stojí také velký počet učitelů, více jak polovina, kteří nechtěli žádnou čítanku uvést jako nejhorší. Je to zřejmý projev tolerantnosti a uvážlivosti.

Tabulka č. 18a: Obecná preference převahy prózy v čítankách

U čítanek obecně upřednostňuji: převahu prózy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
44.83 %	1. ano	39	44.83 %
55.17 %	2. ne	48	55.17 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 18b: Obecná preference převahy poezie v čítankách

U čítanek obecně upřednostňuji: převahu poezie.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. ano	1	1.15 %
98.85 %	2. ne	86	98.85 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 18c: Obecná preference rovnoměrného zastoupení prózy a poezie

U čítanek obecně upřednostňuji: rovnoměrné zastoupení prózy a poezie.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
58.62 %	1. ano	51	58.62 %
41.38 %	2. ne	36	41.38 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 19a: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – komiksy

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: komiksy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 19b: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – novinové články

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: novinové články.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
45.98 %	1. ano	40	45.98 %
54.02 %	2. ne	47	54.02 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 19c: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – rébusy

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: rébusy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 20a: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – velké množství ukázek umožňující

učiteli výběr

U čítanek upřednostňuji: velké množství ukázek umožňující učitelé výběr.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 20b: Obecná preference typických ukázek umožňujících představení příslušného autora, stylu, žánru apod.

U čítanek upřednostňuji: jen typické ukázky umožňující představení příslušného autora, stylu, žánru apod., ostatní lze najít jinde.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
28.74 %	1. ano	25	28.74 %
71.26 %	2. ne	62	71.26 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 20c: Obecná preference zastoupení klasiků české literatury

U čítanek upřednostňuji zastoupení: klasiků české literatury.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
75.86 %	1. ano	66	75.86 %
24.14 %	2. ne	21	24.14 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 20d: Obecná preference zastoupení klasiků světové literatury

U čítanek upřednostňuji zastoupení: klasiků světové literatury.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
72.41 %	1. ano	63	72.41 %
27.59 %	2. ne	24	27.59 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

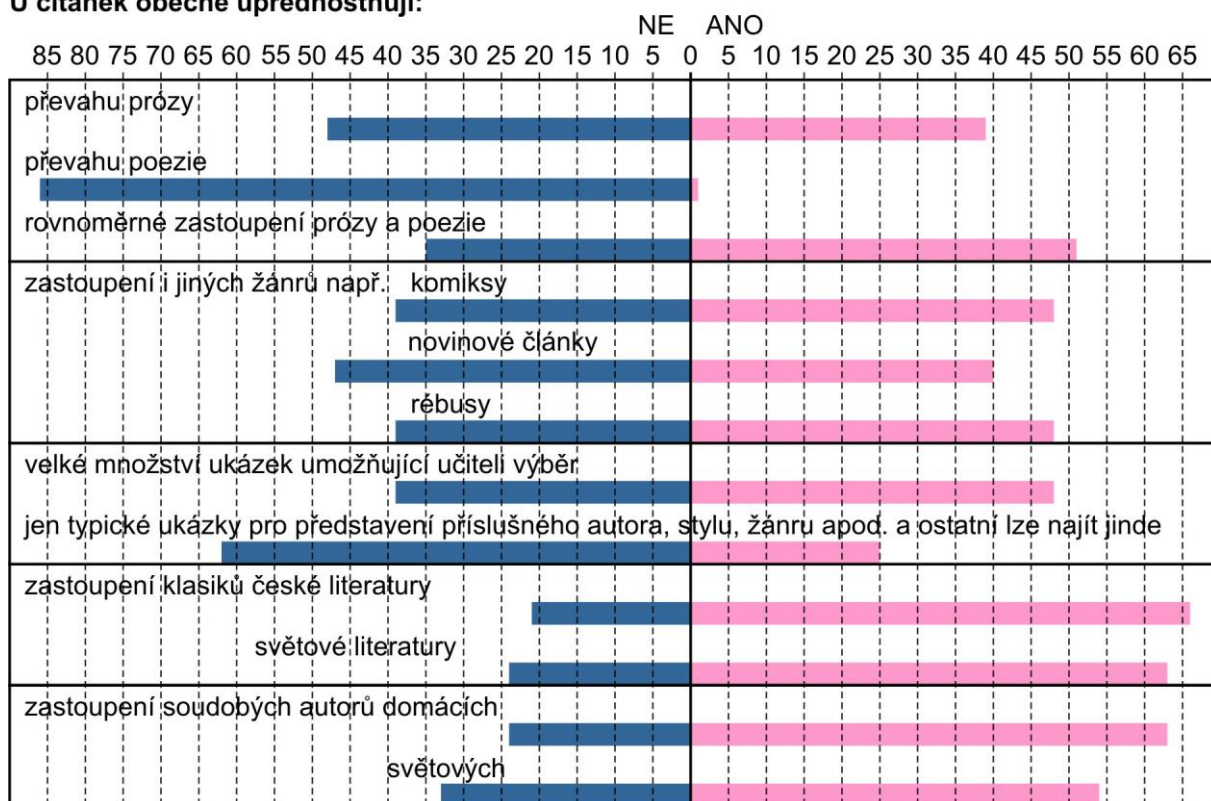
Tabulka č. 20e: Obecná preference soudobých domácích autorů

U čítanek upřednostňuji zastoupení: soudobých domácích autorů.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
72.41 %	1. ano	63	72.41 %
27.59 %	2. ne	24	27.59 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 20f: Obecná preference soudobých světových autorů

U čítanek upřednostňuji zastoupení: soudobých světových autorů.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
62.07 %	1. ano	54	62.07 %
37.93 %	2. ne	33	37.93 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

U čítanek obecně upřednostňuji:

Graf: č. 11: Obecné preference vnitřní žánrové a tematické skladby čítanek

Každého autora a vydavatele čítanek by měly zajímat preference učitelů týkající se vnitřní žánrové a tematické skladby těchto učebnic. Nejvíce zastánců má rovnoměrné zastoupení prózy a poezie s mírnou převahou prózy. Ukázky, které překračují rámec tradičního pojetí literatury a reflektují potřeby každodenního života ve společnosti a trávení volného času, jako jsou ukázky komiksů, novinových a časopiseckých článků, rébusů apod., chce v čítanek více jak polovina dotázaných učitelů. Je nesporné, že tyto ukázky pomáhají dětem v orientaci na kvalitu „běžného čtiva“ a současně přispívají k větší pestrosti obsahu čítanek.

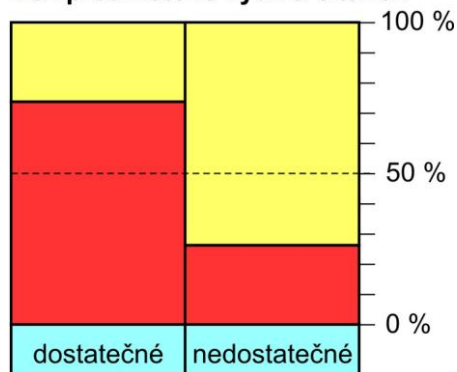
Učitelé převážně upřednostňují větší množství ukázek, před stručnějším pojetím čítanek nabízejících jen typické ukázky umožňující představení příslušného autora, stylu, žánru apod. Takové čítanky předpokládají intenzivní práci s vlastními literárními díly.

Učitelé ve stejné míře preferují v čítankách zastoupení klasiků české a světové literatury jako i zastoupení soudobých autorů domácích i světových. Přitom více by chtěli ukázek od českých autorů.

Tabulka č. 21: Mezipředmětové využití čítanek

Čítanky nabízejí mezipředmětové využití:			
rel. č.	dostatečně/nedostatečně	abs. č.	rel. č.
65.52 %	1. dostatečně	57	73.08 %
24.14 %	2. nedostatečně	21	26.92 %
10.34 %	nevyplněno - 9		

Mezipředmětové využití čítanek

Graf č. 12: Mezipředmětové využití čítanek

Možností mezipředmětového využití čítanek se dotýkají výsledky uvedené jednak v tabulce č. 16e, jednak v tabulce č. 21. V prvním případě se učitelé vyjadřovali k čítankám, které považují za nejlepší, a při tom u nich jen jedna třetina oceňovala právě tyto kvality.

V tomto druhém případě se vyjadřovali k čítankám, které celkově znají. Zde projevíli spokojenost téměř dvojnásobnou.

Svědčí to zejména o jistých rozpacích, nad tím, jak tuto záležitost hodnotit a v praxi realizovat. Bylo by proto prospěšné tímto směrem orientovat některá budoucí metodická doporučení.

Tabulka č. 22: Preference v polygrafickém provedení čítanek – druh knižní vazby

Z hlediska polygrafického provedení považují za vhodnější:			
rel. č.	druh knižní vazby	abs. č.	rel. č.
43.68 %	1. brožované provedení	38	43.68 %
56.32 %	2. pevnou knižní vazbu	49	56.32 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 23: Preference v polygrafickém provedení čítanek – formát

Z hlediska polygrafického provedení považují za vhodnější:			
rel. č.	formát učebnic	abs. č.	rel. č.
41.38 %	1. formát A4 (velký sešit)	36	41.38 %
52.87 %	2. formát A5 (malý sešit)	46	52.87 %
5.75 %	3. nějaký atypický formát	5	5.75 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

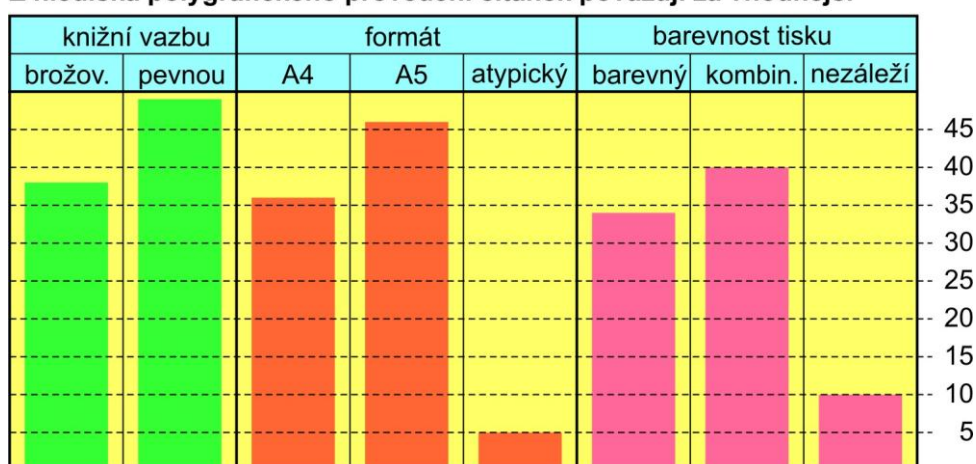
Tabulka č. 24: Preference v polygrafickém provedení čítanek – barevnost tisku

Z hlediska polygrafického provedení považují za vhodnější:			
rel. č.	barevnost tisku	abs. č.	rel. č.
39.08 %	1. barevné provedení	34	40.48 %
45.98 %	2. nevadí mi kombinace barevných a černobílých prvků	40	47.62 %
11.49 %	3. na barevnosti nezáleží	10	11.90 %
3.45 %	nevyplněno - 3		

Tabulka č. 25: Ergonomické parametry písma v čítankách a specifické potřeby žáků v příslušném věku

Ergonomické parametry písma v čítankách dle mého názoru odpovídají specifickým potřebám žáků v příslušném věku:			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
70.11 %	1. ano	61	71.76 %
8.05 %	2. ne	7	8.24 %
19.54 %	3. nevím	17	20.00 %
2.30 %	nevyplněno - 2		

Z hlediska polygrafického provedení čítanek považují za vhodnější

Graf č. 13: Obecné preference z hlediska polygrafického provedení čítanek

Součástí výzkumu bylo zjištění názorů učitelů na formální, chceme-li vnější podobu čítanek. U polygrafického zpracování čítanek mírně převažuje preference pevné vazby před vazbou brožovanou. Je tomu tak asi proto, že učebnice s pevnou vazbou, šitý blok zavěšený v tuhých deskách, více odpovídá představě o kvalitní knize. Dříve tato vazba představovala i trvanlivější provedení. Naproti tomu brožované knihy jsou vnímány jako ty lacinější a obsahově méně významné. U brožovaných učebnic se často vazba rozpadávala a představovaly nižší kvalitu. Vzhledem ke změnám v technologii výroby mohou být v současné době brožované učebnice stejně trvanlivé jako ty s pevnou

vazbou, navíc jsou o poznání lehčí a také lacinější. O těchto přednostech dnešních brožovaných učebnic prozatím nejsou učitelé dostatečně informováni.

Učitelé také mírně preferují menší formát čítanek A5 (formáty odvozené od rozměru 148 x 210 mm) oproti většímu formátu A4 (formáty odvozené od rozměru 210 x 279 mm). Tyto větší formáty mají větší uplatnění u čítanek pro 1. stupeň, kde je vyžadováno větší písmo a přehlednější kompozice textu a ilustrací. Atypické formáty mnoho zastánců nemají.

Při hodnocení barevnosti čítanek bylo očekáváno jednoznačné upřednostňování celobarevného provedení. Překvapivě si však nejvíce zastánců získaly čítanky, které kombinují barevné a černobílé prvky. Kombinace barevných a černobílých ilustrací dává širší možnosti využití ukázek původních ilustrací z představovaných literárních děl. Odráží se zde i zkušenost, že barevné nemusí vždy znamenat kvalitnější. Na druhém místě pak jsou zastánci celobarevného provedení. Jen pětina dotázaných nepřikládá barevnosti učebnic žádnou důležitost.

Závěry prvního empirického šetření

Cílem prvního výzkumného šetření bylo analyzovat užívání a preference čítanek mezi učiteli českého jazyka a literatury na vybraných základních školách na 2. stupni ZŠ (se zaměřením na učitele v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji).

Počet respondentů v obou krajích není dostatečně reprezentativní. Přesto poskytl některé zajímavé podněty a informace. Učitelé rozhodně mají povědomí o čítankách pro 2. stupeň, které jsou na trhu, obvykle ale z ekonomických důvodů musí pracovat pouze s jednou ucelenou řadou čítanek.

Z prezentovaných čítanek si učitelé nejvíce oblíbili *čítanky z nakladatelství Fraus*. Jistě k popularitě této řady pomohl i přístup nakladatelství. Široká elektronická podpora. Systémové učebnice s mnoha didaktickými komponenty. Čítankám z nakladatelství Fraus vytýkají určitou přeplněnost, nesrozumitelnost. Na 2. místě se umístili čítanky z nakladatelství SPN (bez ohledu na stáří vydání). Učitelé je už mají vyzkoušené a proučené. Na jedné straně učitelé kritizují jejich zastaralost, neaktuálnost, malý výběr nejnovějších textů z literatury a mládež a na straně druhé oceňují její přehlednost, snahu o mezipředmětová propojení, texty přizpůsobené věku a čtenářským dovednostem žáka. Dobře se umístily také čítanky z nakladatelství Prodos.

Učitelé kladně hodnotili vyvážené zastoupení jednotlivých literárních žánrů, preferovali by více textů současných spisovatelů, témat dotýkajících se každodenního života dětí.

Jisté rozpaky učitelé vyjádřili nad úrovní didaktického zpracování otázek v čítankách. Rozhodně by preferovali více aktivizačních cvičení, námětů pro skupinovou práci, ale také publicistických textů, rébusů nebo třeba komiksů. To, co jim zcela chybí jsou úlohy před čtením a během čtení. Učitelé kvitují rovnovážné zastoupení autorů české i světové literatury, ukázek z prózy i poezie.

Učitelé v obou sledovaných krajích stále hledají cesty k většímu a lepšímu propojování mezipředmětových vztahů.

Zajímavým zjištěním pro nás bylo, že si učitelé všimají ergonomických parametrů učebnic, jako je velikost základního písma v učebnicích nebo jejich barevnost. Předpokládali jsme, že budou preferovat celobarevné provedení na úkor dalších možností, stejně jako dají přednost pevné vazbě před brožurou, protože pevná vazba je symbolem skutečné knihy. Tyto dva předpoklady se nepotvrdily.

Přestože výsledky našeho výzkumu nelze zevšeobecňovat domníváme se, že by se mohly stát impulzem a inspirací k dalšímu hlubšímu a rozsáhlejšímu zkoumání této mnohavrstevnaté problematiky napříč všemi kraji České republiky.

8 Druhé empirické šetření

8.1 Motivace výzkumu

Hlavní motivací našeho druhého empirického šetření byl fakt, že ergonomickým parametrům zatím nebyla v našem pedagogickém výzkumu věnována důstojná pozornost, přestože je všichni uznávají a vědomě nebo nevědomě využívají.

Chtěli jsme také využít našich zkušeností z nakladatelské práce a praxe a ukázat na vybrané typografické parametry, které se významně podílí na schopnosti učení z textu a čitelnosti jakékoliv knihy. Chceme zvýšit povědomí odborné i laické veřejnosti o této problematice. Poukázat na to, jak jsou tyto parametry důležité pro každodenní pedagogickou praxi i práci a úspěšnost každé knihy.

8.2 Výzkumný problém

Ergonomické a typografické parametry a jejich zastoupení v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

8.3 Cíl výzkumu

Analyzovat vybrané ergonomické parametry ve vybraných čítankách pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

8.4 Výzkumné metody

Pro druhou část empirického šetření, při analýze vybraných ergonomických a typografických parametrů (formální analýza čítanek), jsme využili metod měření pomocí pravítka a typometrického pravítka¹⁰ i metodu obsahové analýzy textu.

8.4.1 Obsahová analýza textu

Pedagogičtí odborníci věnující se metodologii pedagogického výzkumu, jako jsou například Kerlinger, (1972), Gavora (2000) i (2010) i Skutil a kol. (2011) se shodují v názoru na využitelnost a důležitost metody obsahové analýzy textu a její přínos pro analýzu například pedagogických dokumentů nebo učebnic. Metodu jsme zvolili proto, že ji považujeme za velice perspektivní i v oblasti výzkumu čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

8.4.2 Měření pravítkem a typometrickým pravítkem

Pro další analýzu vybraných čítankových řad pro 2. stupeň ZŠ jsme využili i metodu měření pravítkem a typometrickým pravítkem¹¹. Při zpracovávání dat výzkumu bylo využito i tzv. Didotova měrného systému¹². Měření bylo prováděno opakovaně, abychom omezili možnost chyby a dosáhli, co nejpřesnějších výsledků.

8.5 Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek se odlišuje od výzkumného vzorku analyzovaných čítanek, který jsme použili při prvním empirickém šetření. V druhém případě jsme se zaměřili pouze na čítanky – učebnice. Záměrně jsme pominuli možnost analyzovat pracovní sešity a metodické příručky pro učitele k čítankám pro 2. stupeň ZŠ. Stratifikovaným výběrem jsme vybrali ucelené čítankové řady z nakladatelství:

- Alter.
- Fortuna.
- Prodos.
- MOBY DICK.
- Nová škola.
- Fraus.
- Tripolia.
- SPN.
- Scientia.
- Dialog.¹³

8.6 Zpracování dat výzkumu

Ke zpracování dat výzkumu jsme sestavili tabulky. Na základě studia odborné literatury a východisek v teoretické části práce i vlastní redakční praxe jsme určili skupinu parametrů, které chceme sledovat. Použili jsme metod opakovaného měření pravítkem i typografickým pravítkem i metody obsahové analýzy. Naměřené hodnoty uvádíme v milimetrech nebo typografických bodech.¹⁴ Přítomnost daného parametru ve zkoumaném vzorku značíme symbolem + . Nepřítomnost parametru znamená políčko

prázdné. Pro porovnávání výsledků šetření v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ využíváme i metod komparace.

8.7 Výsledky výzkumu

Vybraný vzorek čítanek pro 2. stupeň ZŠ jsme pro účely dalšího zpracování rozdělili na jednotlivé ročníky.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 6. ročník ZŠ

Tabulka č. 26: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 6. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola			+					+	
Fraus		+					+		
Tripolia	+							+	
SPN			+				+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
Celkem	5	1	3	0	1	0	6	4	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN
9. Scientia
10. Dialog

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Mezi čítankami pro 6. ročník ZŠ převažují publikace ve formátu A5. Tento formát je nejen mezi čítankami trvale oblíbený. Domníváme se, že je to způsobeno tím, že tento formát u veřejnosti nejlépe naplňuje představu podoby knihy. Formát A4 se ve sledovaném souboru vyskytl pouze u *čítanek z nakladatelství Fraus*. Na druhém místě v pomyslném žebříčku oblíbenosti mezi čítankami pro 6. ročník se umístil formát B5, který je kompromisem mezi formáty A5 a A4. Nabízí tak větší plochu strany a větší pohodlí při čtení. Reprezentantkami atypického formátu ve analyzovaném souboru jsou čítanky z nakladatelství Prodos. Použití netradičního formátu podle našeho názoru a zkušenosti nevadí a naopak celou řadu ozvláštňuje.

U použitých vazeb převažuje stále ještě vazba V2 – tedy brožovaná lepená knižní vazba s měkkými deskami. Používaná lepidla jsou kvalitnější a trvanlivější, než tomu bylo dříve. Proto se stírá rozdíl mezi vazbou brožovanou a pevnou (V8). Jakkoliv jsme přesvědčeni o tom, že pevná vazba je stále v povědomí lidí „symbolem pravé knihy“.

Tabulka č. 27: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 6. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68-96	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+		+	
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
Celkem	0	0	10	1	2	7	0	8	2

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bez dřevý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah byl u všech analyzovaných čítanek pro 6. ročník ZŠ více než 100 stran. Podle nastavených kritérií se jedná o rozsáhlejší knihu. Sestavovatelé čítanek raději volí větší rozsah čítanky, což znamená více možností pro výběr konkrétního textu. Uvědomujeme si, že tento parametr mohl být nastaven přesněji tak, aby poskytoval lepší výsledky. Pro nás má tento parametr charakter pouze doplňující. a ilustrativní.

Barevnost tisku vnitřní části knihy významně ovlivňuje schopnost učení z textu. Mezi čítankami pro 6. ročník ZŠ jednoznačně převažuje plně barevný tisk. Ve dvou čítankách pro 6. ročník ZŠ jsme objevili i dvou barevný tisk – k černé je obvykle

přidávána jedna další barva. U *čítanky pro 6. ročník základní školy z nakladatelství Fortuna* jsme objevili černobílý tisk – jednobarevný tisk.

V případě druhu použitého papíru pro vnitřní text převažuje u čítanek pro 6. ročník základní školy bezdřevý ofsetový papír, který je podle našich vlastních redakčních i pedagogických zkušeností pro knihy užíván nejčastěji, a to pro své příznivé vlastnosti a možnosti všestranného využití.

U knih, kde se předpokládá větší množství ilustrací a klade se vyšší důraz na nonverbální složku – lepší tiskovou kvalitu originálních nebo převzatých ilustrací, fotografií a dalšího nejen ilustračního materiálu, použijí nakladatelé obvykle křídový papír, který je v těchto případech vhodnější a lepší. Křídový papír má jiné typografické vlastnosti, má jinou savost barev, má vyšší gramáž i vyšší cenu na trhu, což se promítá i do ekonomických nákladů na publikaci a výslednou prodejní cenu každé knihy. Vzrůstající nároky na učebnice, kvalitu tisku jejich verbální i nonverbální složky nutí grafické úpravce a všechny další pracovníky nakladatelství využívat křídový papír častěji i v oblasti tisku učebnic. Přesto si stále ponechává v tomto segmentu knižní produkce určitý „punc exkluzivity“, což potvrdil i náš výzkum.

Tabulka č. 28: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 6. ročník ZŠ

Písmo	základní			titulkové			poznámkové		
	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN	T	10		T	12	+	T	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratk: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Dalším předmětem našeho zájmu a výzkumu je typ velikost a barva písma v čítankách pro 6. ročník ZŠ. Všechny tyto důležité ergonomické a typografické parametry velmi ovlivňují úspěšnost učebnice v praxi. Typ, velikost i barva písma působí také na čitelnost, čtivost i učební z textu učebnice.

Pro účely další analýzy jsme si rozdělili písmo do tří kategorií: písmo základní, písmo titulkové a písmo poznámkové. U každé z kategorií jsme se zaměřovali na parametry: typ písma, barva písma a velikost písma. Všechna měření byla provedena pomocí typometrického pravítka.

Ve všech analyzovaných *čítankách pro 6. ročník ZŠ* grafický úpravce použil typu písma Times New Roman, a to pro písmo titulkové, základní i poznámkové. Výsledek je očekávaný a pochopitelný, protože písmo Times New Roman je písmo patkové, dobře čitelné a pro knihy všech žánrů podle našich zkušeností nejvíce užívané. U titulkového písma *čítanek pro 6. ročník z nakladatelství Tripolia* bylo navíc použito pro zvýraznění a odlišení použito verzálek U poznámkového písma užitého v *čítankách z nakladatelství Prodos* bylo použito kurzívy. Důvodem je opět usnadnit čtenáři orientaci zvýraznit text nebo jeho části. Ve všech čítankách pro 6. ročník bylo užito pouze písmo černé barvy.

Parametr velikost písma se v *čítankách pro 6. ročník* liší. Velikost základního písma se pohybuje v rozmezí 10– 12 bodů. Očekávali jsme, že převažující velikosti písma u základního textu bude velikost 12 bodů, která je mezi typografy obecně považována za velikost základní. Provedená měření ukázala, že mírně převažující velikostí základní písma v *čítankách pro 6. ročník* je velikost 10 bodů. Přestože jsou naměřené výsledky do jisté míry překvapivé, nepovažujeme rozdíl dvou bodů u základního písma za

zásadní. Předpokládáme, že písmo velikosti 10 bodů je pro žáky 6. ročníku ZŠ ještě dobře čitelné.¹⁵

U velikosti titulkového písma je už větší rozptyl hodnot. Titulek má text ozvláštnit, zvýraznit, odlišit, čtenáře na text upozornit. Měl by být jedním z jednotících a určujících prvků grafické úpravy každé knihy. Má významnou estetickou funkci. Pro titulky je možné použít i specifických druhů písma – kaligrafických nebo zdobných písem.¹⁶

Jak jsme prezentovali už v teoretické části práce, existuje nepsané pravidlo, že velikost titulku, titulkového písma by měla být minimálně o dva body vyšší, než je velikost základního písma. Naopak velikost poznámkového písma má být minimálně o dva body nižší, než je velikost základního písma. Tato pravidla nejsou důsledně respektována.

U *čítanek pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Alter* je poznámkové písmo o čtyři body menší, než je velikost písma základního. U *čítanek pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna, Fraus, Nová škola a Dialog*, je velikost titulkového písma shodná s velikostí základního písma. Tento jev je pro nás zajímavý a neočekávaný. U *čítanek pro 6. ročník z nakladatelství Prodos* je velikostní rozdíl mezi titulkovým, základním a poznámkovým písmem nejvyšší. Je to způsobeno především záměrným zvýrazněním titulků, ke kterým pomáhá i specifický formát celé ucelené řady, využití psacího písma a dalších ozdobných prvků těchto specifických čítanek.

Velikost poznámkového písma se v *čítankách pro 6. ročník ZŠ* vyskytuje v rozmezí 8–10 bodů. Výsledky měření této kategorie parametrů pro nás nejsou překvapením. Naměřené hodnoty podle našeho názoru odpovídají nepsaným pravidlům typografie.

Tabulka č. 29: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 6. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	130	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN	130	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Délka řádků i velikost řádkování jsou významnými typografickými i ergonomickými parametry, které přímo ovlivňují čitelnost, čtivost a učení z textu. Velikost řádkování se určuje v závislosti na druhu vydávané publikace, formátu, který určuje velikost potištěné plochy a také v závislosti na velikosti základního písma připravované knihy. To vše rozhoduje grafický úpravce na základě svých zkušeností a dovedností. Učitelé a žáci už pracují s hotovými tištěnými učebnicemi, kde není možné tyto parametry měnit. V poslední době se na náš učebnicový trh dostává řada tzv. elektronických a multimediálních učebnic, kde už si každý zájemce a uživatel, který si knihu zakoupí může upravovat velikost základního písma i velikost řádkování konkrétního textu podle vlastních potřeb. Přestože oficiální v minulosti platné typografické normy byly bez náhrady zrušeny, existují určitá pomocná kritéria, kterými se grafičtí úpravci mohou řídit. Je možné použít i vzorců typometrického měrného systému, které jsme uvedli v teoretické části práce.

Odborník na počítačovou typografii Václav Dančo uvádí pro formáty A 4 a A 5 tyto doporučené rozměry sazby: „ A 4 – šířka řádku 167 mm; A 5 – 113 mm.“¹⁷ Tyto rozměry řádků jsou vstřícné ke čtenáři a neunavují tolik jeho oči. Při porovnání s doporučenými rozměry spatřujeme, že typografové se snaží dodržovat možnosti jednotlivých formátů, i když se striktně nedrží maximálních možných rozměrů řádku. Velikost prokladu (řádkování) do značné míry určuje velikost základního písma.

Převažujícím formátem v *čítankách pro 6. ročník ZŠ* je formát A 5. Tomu odpovídá i velikost základního písma 10 bodů a velikost řádkování ve velikosti 12–14 bodů, což odpovídá nepsané normě. Viz teoretická část práce. Čítanka pro 6. ročník z nakladatelství Prodos je mimořádná i pojetím grafické úpravy, která je vstřícná k žákům i jejich učitelům. Použití atypického formátu, velikosti základního písma 12 a především velikosti řádkování 16 je zárukou lepší čitelnosti textu. Většího prostoru na stránce. Ten nabízejí i formáty B5 jsou mezi analyzovanými čítankami stále v menšině.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 7. ročník ZŠ

Tabulka č. 30: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 7. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola			+					+	
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN			+				+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
Celkem	5	1	3	0	1	0	7	3	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN
9. Scientia
10. Dialog

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Typografické a ergonomické parametry formát a vazba u *čítanek pro 7. ročník ZŠ* se prakticky neliší od čítanek pro 6. ročník ZŠ. Mírně převažuje užití formátu A5. Četnost zastoupení jednotlivých formátů se nezměnila. Shoda mezi těmito parametry u *čítanek v 6. a 7. ročníku ZŠ* ukazuje na jednoznačnou spřízněnost mezi těmito dvěma ročníky a záměry autorů i nakladatelů, ať už se jedná o způsob uspořádání textů v čítankách i použité formální materiály a formální podobu.

Shoda mezi *čítankami pro 6. a 7. ročník ZŠ ze stejného nakladatelství* panuje i ve výběru druhu vazby. Jedinou změnou je vydání *čítanky pro 7. ročník ZŠ* z nakladatelství Tripolia už ne v pevné vazbě, ale ve vazbě V2 (brožované). Vzhledem k rozvoji technologie výroby i kvality použitých lepidel a papíru už mají knihy s brožovanou vazbou stejnou životnost a kvalitu, jako mají vazby pevné. Další výhodou je její nižší hmotnost a o něco nižší výrobní cena.

Pro pevnou vazbu zase hovoří spíše psychologická hlediska. Pro mnoho lidí je pevná vazba symbolem opravdové knihy.

Tabulka č. 31: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 7. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68-96	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+		+	
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
Celkem	0	0	10	1	2	7	0	8	2

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bez dřevý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah stran vnitřní části knihy u *čítanek pro 7. ročník ZŠ* je u všech vyšší než 100 stran. Tento parametr je z hlediska našeho výzkumu pouze orientační.

Shoda mezi grafickou úpravou čítanek pro 6. i 7. ročník ZŠ z jednotlivých nakladatelství se projevuje i v parametrech barevnosti a použitého papíru. Jednoznačně je preferován čtyřbarevný tisk a použití bezdřevého ofsetového papíru na zhotovení vnitřní části knihy. Nakladatelství dodržují stanovanou grafickou úpravu v čítankách pro 6. i 7. ročník ZŠ.

Tabulka č. 32: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 7. ročník ZŠ

Písmo	základní			titulkové			poznámkové		
	Čítanka	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN	T	10		T	12	+	T	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratky: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Předpokládali jsme, že ve sledovaných parametrech typ velikost a barva písma budou mezi čítanky 6. a 7. ročníku ZŠ z jednoho nakladatelství statisticky významné rozdíly. Vycházeli jsme z toho, že grafická úprava čítanek se bude v jednotlivých ročnících lišit, v závislosti na jejich osobnostním vývoji, rozvoji jejich čtenářských dovedností i vlastních nejen čtenářských zkušeností.

To se nepotvrdilo. Výsledky měření a pozorování naopak ukazují jednoznačnou shodu v námi sledovaných parametrech u analyzovaných čítanek pro 6. a 7. ročník ZŠ v rámci ucelené řady čítanek z jednoho nakladatelství. Tím, že se nezměnil formát knih,

pravděpodobně grafičtí úpravci nepovažovali za přínosné a potřebné měnit parametr velikost základního, titulkového i poznámkového písma. I v čítankách pro 7. ročníku ZŠ dominuje užití písma Times New Roman jako písma základního i titulkového i poznámkového. Doplnková barva ke standardní barvě černé se využívala pouze u písma titulkového, a to pouze v *čítankách pro 7. ročník ZŠ z nakladatelství Moby Dick, Nová škola a SPN*.

Tabulka č. 33: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 7. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	130	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN	130	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Analýza parametrů šířky sloupců a užitého řádkování (řádkového prokladu) v *čítankách pro 7. ročník ZŠ* proběhla za stejných podmínek, stejným způsobem opakovaného měření, jako proběhla analýza čítanek pro 6. ročník ZŠ. Šířka sloupců (délka řádků) se odvíjí od použitého formátu i velikosti základního písma užitě v učebnici. Předpokládali jsme, že i šířka sloupců a velikost řádkového prokladu se bude měnit v závislosti na věku žáka (čtenáře), jeho čtenářských dovednostech a

zkušenostech. Tento předpoklad se nepotvrdil. Analýza ukázala, že pokud se nezmění parametr formát knihy, velikost základního písma, nemůže se zákonitě změnit ani parametr délka řádku a velikost řádkování (řádkového prokladu). Konečné výsledky měření jsou shodné. Mezi grafickou úpravou ve sledovaných typografických a ergonomických parametrech nejsou statisticky významné rozdíly.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 8. ročník ZŠ

Tabulka č. 34: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 8. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola		+					+		
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN			+				+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
Celkem	5	2	2	0	1	0	8	2	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN
9. Scientia
10. Dialog

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Mezi *čítankami pro 8. ročník ZŠ* převažují čítanky klasického „sešitového“ formátu A5. Nejčastěji volená vazba je V2. Nejviditelnější změna koncepce formální i obsahové nastala u *čítanky pro 8. ročník ZŠ z nakladatelství Nová škola*. Nakladatelství opustilo formát B5 a vsadilo na formát A4, který poskytuje více prostoru pro verbální i nonverbální složky čítanky. Tato změna souvisí s celkovou změnou koncepce celé čítankové řady. Proměnu zaznamenal i druh použité vazby u této čítankové řady. Nakladatelství Nová škola vsadilo v 8. i 9. ročníku vazbu V2 (prožovanou vazbu), místo předešlé V8 (pevné vazby).

Další nakladatelství dodržují typ vazby i formát, který uplatňovala v *čítankách pro 6. i 7. ročník ZŠ*.

Tabulka č. 35: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 8. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68-96	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+			+
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
Celkem	0	0	10	1	2	7	0	7	3

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bez dřevý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

U všech čítanek pro 8. ročník ZŠ je vnitřní rozsah textu větší než 100 stran. Současnému trendu odpovídá užití čtyřbarevného tisku. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna* stále zůstává černobílá. I v 8. ročníku ZŠ trvá využívání doplňkové barvy u *čítanek z nakladatelství Moby Dick* a *z nakladatelství Tripolia*.

Čítanky pro 8. ročník jsou převážně vytištěny na pro polygrafii nejvíce využívaném papíře – bez dřevém ofsetovém papíře. Jediná změna v ucelených čítankových řadách jednotlivých nakladatelství nastala u *čítanky z nakladatelství Nová škola*. Změna autorského přístupu přinesla této čítance nejen změnu uspořádání textů v čítance, ale také změnu formátu čítanky, změnu druhu vazby a v neposlední řadě i lepší papír. Křídový papír je vhodnější k reprodukci uměleckých děl, ilustrací původních i převzatých a fotografií.

Tabulka č. 36: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 8. ročník ZŠ

Písmo	základní			titulkové			poznámkové		
	Čítanka	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN	T	10		T	12	+	T	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratky: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Ani u *čítanek pro 8. ročník ZŠ* nejsou zjištěné výsledky výzkumu překvapivé. Grafická úprava se statisticky významně neodchyluje od nastaveného trendu v *čítankách pro 6. a 7. ročník ZŠ*. Stále dominuje užití písma Times New Roman u písma základního, titulkového i poznámkového. Velikost písma se řídí nepsanými pravidly a vlastními zkušenostmi. Stále se dodržuje nepsané pravidlo, že velikost titulkového písma má být alespoň o dva typografické body vyšší než je velikost základního textu. Velikost poznámkového písma může být zase nejméně o dva body nižší proti velikosti základního písma.

Inovaci do celé koncepce *čítanek pro 8. a 9. ročník* přineslo nakladatelství *Nová škola*. Změna formátu přinesla i větší plochu a možnosti, jak zaujmout žáky i učitele. Zajímavé je také užití stejné velikosti písma u písma titulkového i základního. K odlišení a vyznačení titulků v čítance pro 8. ročník z nakladatelství *Nová škola* slouží verzálky a užití modré barvy.

Tabulka č. 37: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 8. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	170	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN	130	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Délka řádů i velikost řádkování (řádkového prokladu) se v *čítankách pro 8. ročník* drží osvědčených postupů odpovídajících zvolenému formátu a velikosti základního písma. Tak je zajištěna dobrá čitelnost textu. Čtenář má usnadněnou orientaci a pohodlí při čtení i učení. Grafičtí úpravci se snaží dodržovat doporučené rozměry sazby.

Jedinou zákonitou změnou prochází *čítanka pro 8. ročník z nakladatelství Nová škola*. Nový formát čítanky umožnil užití jiné velikosti řádkového prokladu i zvětšení délky řádku. Naměřené výsledky je možné a zajímavé porovnat s konkurenční *čítankou z nakladatelství Fraus*, která je stejného formátu, ale je autorsky koncipována jiným způsobem.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 9. ročník ZŠ

Tabulka č. 38: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 9. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola		+					+		
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN			+				+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
Celkem	5	2	2	0	1	0	8	2	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN
9. Scientia
10. Dialog

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Jednotnost ucelené koncepce je zcela zřetelná i u *čítanek pro 9. ročník ZŠ*. Čítanky pro 8. a 9. ročník z jednotlivých nakladatelství spolu korespondují. Každé nakladatelství se snaží dodržovat stanovené parametry, aby byla celá řada snadněji identifikovatelná. Mezi *čítankami pro 9. ročník ZŠ* převažuje. Užití formátu A5 stejně jako preference nejvíce používané vazby pro brožované knihy –vazby V2, je zákonitá.

Čítanka pro 9. ročník z nakladatelství Nová škola koresponduje užitím typografických a ergonomických parametrů s *čítankou pro 8. ročník ZŠ* ze stejného nakladatelství.

Tabulka č. 39: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 9. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68-96	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+			+
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
Celkem	0	0	10	1	2	7	0	7	3

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bez dřeviny ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah stran všech čítanek pro 9. ročník ZŠ je více než 100 stran. Tyto výsledky jsme očekávali. Předpokládáme, že čítanka pro 9. ročník bude obsahově rozsáhlejší a pestřejší. Protože se jedná o závěrečný ročník základní školy, předpokládáme i větší rozsah opakování a procvičování teorie literatury.

Použití čtyřbarevného tisku je dnes takřka nutností. Stejně jako je nutností použití křídového papíru, když autoři chtějí použít kvalitní reprodukce uměleckých děl. Tyto ambice rozhodně *čítanky z nakladatelství Alter, z nakladatelství Fraus i z nakladatelství Nová škola*, mají a naplňují. I mezi čítankami pro 9. ročník převažuje použití již klasického a vyzkoušeného materiálu – bezdřevého ofsetového papíru.

Tabulka č. 40: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 9. ročník ZŠ

Písmo	základní			titulkové			poznámkové		
	Čítanka	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN	T	10		T	12	+	T	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratky: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

V čítankách pro 9. ročník ZŠ se používají stejné typometrické a typografické postupy. Výsledky měření se shodují. Grafická úprava je často jednotná pro celou ucelenou řadu. Dominantním typem písma zůstává Times New Roman. Velikost základního písma se pohybuje v rozmezí 10–12 bodů. U čítanek pro 9. ročník ZŠ z nakladatelství Nová škola a Fraus je zajímavé zjištění, že velikost titulkového písma a základního písma je shodná. Nakladatelství Nová škola respektuje i v čítance pro 9. ročník ZŠ shodnou grafickou úpravu jako v čítance pro 9. ročník ZŠ. Stejně jako v čítance pro 8. ročník ZŠ používá k rozlišení verzálek a modré barvy jako doplňkové

barvy k základní barvě černé. Z našeho pohledu specifickou a velkorysou typografickou a grafickou úpravu si od 6.–9. ročníku zachovává *čítanky z nakladatelství Prodos*. I svou grafickou úpravou jsou to čítanky vstřícné ke čtenáři, které se ho snaží nějakým způsobem zaujmout a překvapit. Specifické jsou nejen svým zaměřením, ale i použitou grafickou úpravou *čítanky z nakladatelství Dialog*. A to ve všech námi analyzovaných ročnících. Nepovažujeme za šťastné a přínosné volit stejnou velikost písma základního a písma titulkového, zvláště když se jedná o velikost 10 bodů.

Tabulka č. 41: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 9. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	170	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN	130	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Jak jsme prezentovali při analýze čítanek pro 6.–8. ročník ZŠ. Délka řádku a velikost řádkování (řádkového prokladu) se určuje podle použitého formátu i velikosti základního písma. Naměřené hodnoty sledovaných parametrů jsou shodné s grafickou úpravou a hodnotami *čítanek pro 8. ročník ZŠ*. Ucelenost jednotlivých autorských přístupů a nakladatelství se promítá i do pojetí grafické úpravy.

Závěry druhého empirického šetření

Cílem druhého empirického šetření bylo analyzovat vybrané ergonomické a typografické parametry ve vybraných čítankách pro 2. stupeň ZŠ. Uvědomujeme si, že náš výběr analyzovaných parametrů a čítanek je zákonitě omezený.

Při výzkumu vybraných parametrů jsme se zaměřili pouze na čítanky z vybraných nakladatelství všech ročníků druhého stupně ZŠ.

Očekávali jsme významné rozdíly v naměřených hodnotách především v parametru velikost základního písma, délka řádku a velikost řádkového prokladu.

Předpokládali jsme, že hodnoty zvolených ergonomických parametrů se budou lišit v závislosti na jednotlivých ročnících 2. stupně základní školy. Tento předpoklad se v žádném případě nepotvrdil. Ergonomické a typografické parametry se měnily v závislosti na použitém formátu, velikosti základního písma a zvolené grafické úpravě.

Věk recipientů a jejich čtenářské zkušenosti neměly na hodnoty ergonomických a typografických parametrů dopad. Ale použité typografické parametry přímo ovlivňují pohodlí čtenáře při čtení, jeho schopnost se z textu učit a porozumět mu. Dříve stanovené oficiální typografické normy pro ergonomické parametry byly bez náhrady zrušeny. Všichni grafičtí úpravci se snaží čerpat z vlastních zkušeností a znalostí a čekají až se někdo tohoto nelehkého úkolu znovu ujme.

Věříme, že i tato pro nás neradostná zjištění přispějí k většímu zájmu o problematiku ergonomických a typografických parametrů, k prohloubení znalostí užití ergonomických a typografických parametrů a také k ocenění práce a znalostí grafických úpravců. a zkvalitnění vnější i vnitřní podoby všech současných i budoucích učebnic.

Závěry praktické části a výzvy k dalšímu výzkumu

Empirická část disertační práce nám ukázala, že obliba čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury neklesá. Obvykle se ale používá pouze jedna základní řada čítanek s jednou řadou doplňující. Učitelé v obou sledovaných krajích mají povědomí o čítankách s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, ale mnohdy z ekonomických důvodů nemají možnost používat další řady čítanek pro všechny své žáky.

Přestože jsme si vědomi toho, že počet respondentů, kteří se zapojili do výzkumu není dostatečný k jednoznačným a průkazným tvrzením, nabídl zajímavé výsledky a výstupy. Potvrdil se náš předpoklad věku respondentů v závislosti na délce praxe. Potvrdil se předpoklad i dominantního postavení žen – učitelek v našem školství. Prokázala se oblíbenost některých čítankových řad, které již nemají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, ale na školách se stále používají. Troufáme si tvrdit, že překračování životnosti učebnic je způsobeno nejen jejich kvalitou a oblíbeností mezi žáky a učiteli, ale také nepopiratelnými ekonomickými důvody.

Didaktické zpracování textů je pro učitele dostačující, často kontrolní aparát učebnice ani podrobně nestudují, spoléhají na vlastní zkušenosti a tvoří si otázky a úkoly k textům vlastní.

Výzkumem vybraných ergonomických parametrů učebnic jsme chtěli upozornit na jejich důležitost a nezastupitelnost a zároveň zvýšit obecné povědomí učitelů o této zajímavé problematice. Upozornili jsme především na parametry druh a velikost písma a vztah mezi velikostí písma a velikostí řádkování. Předpoklad, že grafická úprava čítanek se bude lišit v závislosti na věku žáků, kterým je určena se nepotvrdil.

Jsme si vědomi toho, že problematika čítanek pro 2. stupeň ZŠ a jejich obsahových, komunikačních ani ergonomických parametrů je velice obsáhlá. Naše práce nechce a nemůže komplexně pojmut všechny postupy a přístupy.

Velmi perspektivní pole dalšího pedagogického výzkumu čítanek spatřujeme v oblasti didaktického zpracování úkolů před čtením, během čtení a po čtení textu i oblast spojenou s uplatňováním metod čtení a psaní ke kritickému myšlení a metod rozvoje čtenářské gramotnosti, která se prosazuje i v mezinárodním kontextu. Pozornost výzkumníků si zaslouží i analýza školních vzdělávacích programů jednotlivých škol. Zatím pominutou oblastí zůstává výzkum čítanek, které si učitelé tvoří pro vlastní potřebu.

Poznámkový aparát k praktické části

1 Pedagogická encyklopedie vydaná nakladatelstvím Portál v roce 2009 je reprezentativním dílem oboru, první takovou souborně pojatou encyklopedií od roku 1940. Encyklopedie získala i čestné uznání v soutěži Slovník roku 2010.

Veškeré informace o knize byly převzaty z internetových stránek nakladatelství Portál dostupných z <http://obchod.portal.cz/produkt/pedagogicka-encyklopedie/> [2011-09-19]. Na této stránce je možné najít ukázky z knihy, další informace i odborné recenze knihy včetně možností jejího zakoupení.

2 Všechny informace o jejím zaměření, cílech a aktivitách je možné nalézt na jejich internetových stránkách. Dostupné z <http://www.capv.cz/> [cit. 2011-09-19].

3 PRŮCHA, J. (ed.) Pedagogická encyklopedie. Praha: Portál, 2009, s. 269.

4 Finální podoba dotazníku předkládaného učitelům je přílohou č. 8 této práce.

5 Do *Seznamu čítanek pro 2. stupeň ZŠ* uvedeném na poslední straně dotazníku jsme na základě konzultací s učiteli z praxe v období předvýzkumu zařadili i ucelené čítankové řady, které již nemají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, ale na školách se stále používají. Do této skupiny patří *čítanky z nakladatelství Fragment* a *čítanky z nakladatelství Jinan* i *starší vydání čítanek z nakladatelství SPN autora Josefa Soukala*. *Čítanky z nakladatelství Fragment* i *čítanky z nakladatelství Jinan* jsme zařadili pouze pro doplnění, dále jsme s nimi nepracovali, nijak je neanalyzovali, proto je zcela záměrně nemáme uvedeny ani v seznamu použité literatury a pramenů.

Z čítankových řad, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT jsme do seznamu záměrně nezařadili samostatné a svébytné *učebnice literární výchovy Vladimíra Nezkusila* a také *čítanky nakladatelství SPL-Práce*. Předpokládáme, že se tyto ucelené řady na školách používají spíše jako doplňkové, nikoliv jako základní učebnice/čítanky, na které se náš výzkum zaměřuje.

6 Dostupný online z <http://rejskol.msmt.cz/> [cit. 2011-09-19].

7 Informace o školách a školských zařízeních v kraji Hlavní město Praha jsou dostupné na stránkách kraje. Viz <<http://skoly.praha-mesto.cz/>> [cit. 2011-09-19].

8 Informace o školách a školských zařízeních v Olomouckém kraji jsou dostupné na stránkách kraje. Viz <<http://www.kr-olomoucky.cz/skolstvi-mladez-a-sport-cl-18.html>> [cit. 2011-09-19].

9 Citováno z KLEŇHOVÁ, M. a kol. *Genderová ročenka školství*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009, s. 110.

10 Obrázek typometrického pravítka, které jsme při analýze používali, je přílohou č. 7 této práce.

11 Obrázek typometrického pravítka je součástí příloh této práce.

12 Viz podrobněji str. 32–33 této práce.

13 Pro identifikaci a další práci s jednotlivými ucelenými čítankovými řadami jsme opět zvolili názvy nakladatelství, kde byly čítanky vydány. Z ucelených čítankových řad pro 2. stupeň ZŠ, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, jsme vyřadili *čítanky z nakladatelství SPL-Práce a soubor učebnic literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna*. Ve druhém empirickém šetření jsou také záměrně vynechána starší vydání *čítanek z nakladatelství SPN*, která se na školách v České republice stále používají, ale platnou schvalovací doložku MŠMT ČR už nemají. Rozhodli jsme se analyzovat pouze čítanky z nakladatelství SPN v nejnovějším vydání.

14 Viz podrobněji typografická a ergonomická východiska této práce.

15 Jsme přesvědčeni o tom, že tento předpoklad by bylo velmi prospěšné a zajímavé ověřit pomocí samostatného výzkumu. Inspirací by pro všechny zájemce o tuto problematiku mohl být výzkum maďarské lingvistky Marie Gósyové, která se zaměřila na zjišťování závislosti pochopení textu na typu a velikosti písma u žáků druhých, pátých a osmých tříd. (Viz str. 31 této práce.) Podle našich zjištění takový výzkum v České republice zatím proveden nebyl.

16 Viz příloha č. 1 této práce.

17 Převzato z DANČO, V. (ed.). *Kapesní průvodce [počítačovou] typografií*. 1. vyd. Praha: Via Vestra, 1995, s. 120.

Použitá literatura a prameny

Odborné monografie

- BLAŽEJ, B. *Grafická úprava tiskovin pro IV. ročník SPŠG, studijní obor polygrafie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 192 s. ISBN 80-04-23201-9.
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.
- ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 150 s. ISBN 978-80-246-1924-8.
- ČERVENKOVÁ, I. *Žák a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 108 s. ISBN 978-80-7368-924-7.
- DANČO, V. (ed.). *Kapesní průvodce [počítačovou] typografií*. 1. vyd. Praha: Via Vestra, 1995. 136 s. ISBN 80-85935-00-7.
- FALTÝN, J.; NĚMEČKOVÁ, K.; ZELENDOVÁ, E. (ed.) *Gramotnosti ve vzdělávání: Příručka pro učitele*. Praha: VÚP, 2010. 64 s. ISBN 978-80-87000-41-0. Dostupné online z <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Gramotnosti-ve-vzdelavani11.pdf>> [cit. 2011-09-26].
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. 208 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 2002. 232 s. ISBN 80-85783-20-7.
- HOMOLOVÁ, K. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7368-641-3.
- HENZL, J.; ŠIKULOVÁ, R. (eds.) *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka.: Metodika rozvíjení klíčových kompetencí , průřezová témata, diagnostika*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogické centrum Ústí nad Labem, o. p. s., 2008. 890 s. (tištěná publikace 160 s. + práce absolventů a podpůrný materiál – nečíslováno). ISBN 978-80-7414-004-4.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

- KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 448 s. ISBN 80-7178-253-X.
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování: Pedagogický a psychologický výzkum*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972. 708 s.
- KLEŇHOVÁ, M. a kol. *Genderová ročenka školství*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009. 154 s. ISBN 978-80-211-0588-1.
- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. 198 s. ISBN 978-80-7315-174-4.
- KOCMAN, J. H. *Médium papír*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, nakladatelství VUTIUM, 2004. 88 s. ISBN 80-214-2626-8.
- KOČIČKA, P.; BLAŽEK, F.; MOHELSKÁ, L. *Praktická typografie*. Brno: Computer Press, 2004. 294 s. ISBN 80-722-6385-4.
- KOŠTÁLOVÁ, H.; HAUSENBLAS, O.; ŠLAPAL, M.; ŠAFRÁNKOVÁ, K. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. 1. vyd. Praha: Česká školní inspekce, 2010. 65 s. Bez ISBN. Dostupné online z <<http://www.csicr.cz/cz/85256-ctenarska-gramotnost-jako-vzdelavaci-cil-pro-kazdeho-zaka>> [cit. 2011-08-10].
- LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masyrykova univerzita v Brně, 2003. 106. ISBN 80-210-3123-9.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7315-148-5.
- MARTINKOVÁ, V. *Teorie literatury netradičně: Učebnice pro střední školy, pro občanské školy a 6.–9. ročník ZŠ*. 1. vydání. Praha: Trizonia, 1995. 344 s. ISBN 80-85573-61-X.
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992. 88 s. Bez ISBN
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Výzkumná zpráva – II. část*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1993. 48 s. Bez ISBN.

- NADOLSKI, D. (Hrsg.) *Didaktische Typografie. Informationstypografie, Pädagogische Typografie*. 1. Auflage. Leipzig: VEB Fachbuchverlag, 1984. 296 s.
- PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASTL, J.; KRAMPLOVÁ, I. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2006: Poradí si žáci s přírodními vědami?*. 1. vyd. Praha: ÚIV, 2007. 26 s. Bez ISBN. Dostupné online z <<http://www.uiv.cz/soubor/3269>> [cit. 2011-08-10]
- PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASL, J. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* 1. vyd. Praha: ÚIV, 2010. 52 s. ISBN 978-80-211-0608-6. Dostupné online z <<http://www.uiv.cz/soubor/4391>> [cit. 2011-08-10].
- PAVLÁT, L. *Tajemství knihy*. 1. vydání. Praha: Albatros, 1982. 208 s.
- PAVLOVKIN, M.; MACKOVÁ, Z. *Žiak a učebnica*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 128 s. ISBN 80-08-00109-7.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005. 256 s. ISBN 80-7185-774-2.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 288 s. ISBN 978-80-87053-50-8.
- PRŮCHA, J. *Učení z textu a didaktická informace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 92 s.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. 150 s. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 328 s. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- ŘEŘICHOVÁ, V. *Výchova čtenáře v české počáteční škole (1774 – 1948)*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 1999. 122 s. ISBN 80-244-0044-8.
- SIKOROVÁ, Z. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2004. 154 s. ISBN 80-7042-373-0.
- SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 72 s. ISBN 978-80-7368-412-9.
- SIKOROVÁ, Z. *Učitel a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 127 s. ISBN 978-80-7368-923-0.

- SÝKORA, M. *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů. Dodatek: Tvorba učebnic – Kritéria výběru učebnice*. 1. vyd. Praha: EM – EFFECT, 1996. 78 s. ISBN 80-900566-1-X.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SKUTIL, M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- STRAKOVÁ, J. aj. *Vědomosti a dovednosti pro život: Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. 1. vyd. Praha: ÚÍV, 2002. 112 s. ISBN 80-211-0411-2. Dostupné z <<http://www.uiv.cz/clanek/264/1157>> [cit. 2008-04-19].
- ŠALDA, J. *Od rukopisu ke knize a časopisu*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983. 368 s.
- ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci: Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005. 168 s. ISBN 80-246-0948-7.
- ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, 2005. 292 s. ISBN 80-7080-573-0.
- ŠVEC, Š. a kol. *Metodologie věd o výchově: Kvantitativně-scientické a kvantitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7315-192-8.
- TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy I*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích, 1990. 70 s. ISBN 70-40-019-6.
- VALENTA, M. *Koncepce a tvorba učebnic*. 1. vyd. Olomouc: Netopejř, 1997. 64 s. ISBN 80-902057-8-X.
- VALÍŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: UK, 2001. 170s. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁŠOVÁ, L. *Úvod do bibliopedagogiky*. 1. vyd. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995. 189 s. ISBN 80-85 866-07-2
- WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 84 s.
- ZUJEV, D. D. *Ako tvoriť učebnice*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, 1986. 298 s.

Odborné statě a články

DOUBRAVA, L. Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti: ČŠI zjistila, že češtině se školy věnují stále méně. In *Učitelství noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13. ISSN 0139-5718.

GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 35–40. ISBN 80-7178-244-0.

GREGER, D. Učebnice jako realizační scénář kurikula. In WALTEROVÁ, E. a kol. *Úloha školy a rozvoj vzdělanosti, 1. díl*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 261–271. ISBN 80-7315-083-2.

JANKO, T. Posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAR, P. a kol. *Nástroje pro monitoring a evaluaci kvality výuky a kurikula*. 1. vyd. Brno: Paido a Masarykova univerzita, 2010, s. 55–71. ISBN 978-80-7315-209-3; ISBN 978-80-210-5402-8.

KLUMPAROVÁ, Š. Jak rozumějí pojmu čtenářská kompetence v Německu? In *Kritické listy*, 2006, roč. 6, č. 24, s. 6–11. ISSN 1214-5823. Dostupné online z http://www.kritickemysleni.cz/klisty/24/_komplet.pdf [cit. 2008-04-12].

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). In *Český jazyk a literatura, 2003–2004*, roč. 54, č. 1, s. 1–7. ISSN 0009-0786.

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In *Český jazyk a literatura, 2003–2004*, roč. 54, č. 2, s. 53–56. ISSN 0009-0786.

POKORNÁ, I. Výzkum čítanek pro 6. ročník ZŠ a primu víceletého gymnázia. In *Pedagogická orientace*, 2003, roč. 13, č. 2, s. 114–119. ISSN 1211-4669.

POKORNÁ, I. Charakteristika čítanek pro 6. ročník základních škol. In POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 186–190. ISBN 80-244-1002-8.

PROVAZNÍK, K. aj. *Hygiena školní práce*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985. 168 s.

ŘEŘICHOVÁ, V. Konstanty a proměny výchovy čtenáře. In MLČOCH, M.; JUŘICOVÁ, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 28. března*

2003 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Olomouc: UP, 2004, s. 149–151. ISBN 80-244-0814-7.

SLADOVÁ, J. Výběr textu jako projev profesionální kvalifikace učitele literární výchovy. In POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 216–219. ISBN 80-244-1002-8.

SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 162–167. ISBN 978-80-7368-765-6.

Dokumenty

Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola. Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky dne 30. 4. 1996 pod č. j. 16 847/96-2 s platností od 1. 9. 1996. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1996. 32 s. Bez ISBN.

ČSN 88 4301 Knihy a časopisy. formáty a základní technické požadavky. Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání. 1. první vydání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 104 s. ISBN 80-87000-03-X.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. 1. vyd. Praha: MŠMT ČR, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

Roční výkaz o neperiodických publikacích za rok 2010. Dostupný online z <http://www.nkp.cz/pages/files/weba_2010.pdf> [cit. 2011-11-18].

Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 16 854/2007-20. Nová úprava platná od 1. ledna 2008. [online]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Ucebnice_dolozky_310108/Sdeleni_16854.pdf> [cit. 2009-02-16].

Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 1 052 / 2009-20 ze dne 14. července 2009. Nová úprava platná od 1. ledna 2010. [online]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/schvalovaci-dolozky-k-ucebnicim-cervenec-2009> [cit. 2009-08-24].

Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011 je dostupný na http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc [cit. 2011-05-10].

Tematická zpráva Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání. Praha: ČŠI, 2011, 24 s. Bez ISBN Dostupné z <http://www.csicr.cz/cz/85450-tematicka-zprava-podpora-rozvoje-ctenarske-gramotnosti-v-predskolnim-a-zakladnim-vzdelavani> [cit. 2011-08-10].

Vzdělávací program Základní škola. Kompletní materiál se všemi doplňky a úpravami. Schválilo MŠMT dne 30.4. 1996 pod č. j. 16 847/96 - 2 s platností od 1. 9. 1996. Dostupné online <http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani> [cit. 2011-08-10].

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupný online na [http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-\(skolsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html) [cit. 2011-09-23].

Elektronické zdroje

http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=58 [cit. 2011-05-11].

<http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/> [cit. 2011-08-08].

<http://www.alter.cz/nakladatelstvi/oceneni-nasich-ucebnic> [cit. 2011-05-10].

<http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/> [cit. 2011-11-28].

http://www.technicke-normy-csn.cz/884301-csn-88-4301_4_6098.html [cit. 2012-02-08].

<http://ucebnice.org/cesky-jazyk-2st/citanka9/rada> [cit. 2011-05-15].

<http://www.mobydick.cz/literatura.html> [cit. 2011-05-10].

<<http://www.dialog-lbc.cz/36-citanky-pro-zs-a-zvs>> [cit. 2011-05-10].
<<http://www.fraus.cz/oceneni/>> [cit. 2010-05-11].
<<http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line-podpora-citanka/>> [cit. 2011-08-11].
<<http://www.fraus.cz/tripolia/>> [cit. 2011-05-10].
<<http://www.fortuna.cz/shop/citanky-a-literarni-vychova-pro-2-stupen-zs/1140f13a.html>> [cit. 2011-05-10].
<<http://www.ctenarska-gramotnost.cz/>> [cit. 2011-06-05].
<<http://www.alter.cz/obchod/elektronicke-ucebnice-85/>> [cit. 2011-05-10].
<<http://www.alter.cz/obchod/interaktivni-ucebnice-86/>> [cit. 2011-05-10].
<<http://www.fortuna.cz/shop/literarni-vychova-pro-6-9-rocnik-zs/180535af.html>> [cit. 2011-05-10].
<<http://obchod.portal.cz/produkt/pedagogicka-encyklopedie/>> [2011-09-19].
<<http://www.capv.cz/>> [cit. 2011-09-19].
<<http://rejskol.msmt.cz/>> [cit. 2011-09-19].
<<http://skoly.praha-mesto.cz/>> [cit. 2011-09-19].
<<http://www.kr-olomoucky.cz/skolstvi-mladez-a-sport-cl-18.html>> [cit. 2011-09-19].

Kvalifikační práce

ADAMOVIČ, Z. *Analýza učebnic literární výchovy pro 7. ročník základních škol*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, 75 stran, 3 strany příloh. Vedoucí práce: Dr. Igor Fic.

ČÍKOVÁ, D. *Pedagogicko-didaktické aspekty výuky českého jazyka na druhém stupni základní školy (s důrazem na literární složku předmětu)*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta, 2008, 116 stran, 4 strany příloh. Dostupné online z <http://is.muni.cz/th/55544/pedf_r/Rigorozni_prace_-_Dana_Cikova.pdf> [cit. 2011-03-14].

KŮTOVÁ, V. *Neverbální materiál jako prostředek podpory učení*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2006, 115 stran, 42 stran příloh. Školitel: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

PLUSKAL, M. *Teorie a tvorby učebnic a metody jejich hodnocení*. Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1996, 152 stran.

RUMPELOVÁ, I. *Integrace prvků výtvarné výchovy v literární výchově (se zaměřením na nižší sekundární vzdělávání)*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého

v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2010, 172 stran a 6 stran příloh. Školitel: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

ZÍTKOVÁ, J. *Čítanka jako prostředek kultivace osobnosti žáka primární školy (příspěvek k evaluačnímu výzkumu učebnic)*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Pedagogická fakulta, 2005, 219 stran, 24 stran příloh. Školitel: doc. PhDr. Oldřich Šimoník, CSc.

Učebnice a další didaktické komponenty – 6. ročník

BRADÁČOVÁ, L. a kol. *Čítanka 6*. 1. vyd. Praha: Alter, 1998. 184 s. ISBN 80-85775-74-3.

ČEŇKOVÁ, J.; MARINKOVÁ, H.; SOLFRONKOVÁ, J. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. Praha, Fortuna, 1998. 168 s. ISBN 80-7168-587-9.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 1998. 208 s. ISBN 80-7230-018-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 1998. 56 s. ISBN 80-7230-013-X.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 1998. 64 s. ISBN 80-7230-019-9.

FEJFUŠOVÁ, M.; JANÁČKOVÁ, Z. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2007. 196 s. ISBN 80-7289-079-4.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 6. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1997. 240 s. ISBN 80-902223-5-8.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Metodická příručka: Čítanka s literární výchovou pro 6. až 9. ročník*. Praha: MOBY DICK, 1998. 60 s. Bez ISBN.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 6: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: Práce, 1998. 152 s. ISBN 80-208-0470-6.

HORÁČKOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 6: Doplněk k Čítance 6, Bradáčová a kol.* 1. vyd. Praha: Alter, 1998. 80 s. ISBN 80-85775-87-5.

HRABÁKOVÁ, J.; STEJSKALOVÁ, A. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1995. 82 s. Bez ISBN.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003. 224 s. ISBN 80-7238-248-9.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 6 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003. 80 s. ISBN 80-7238-249-7.

- MARTÍNKOVÁ, V. *Malá čítanka 6*. 1. vyd. Praha: TRIZONIA, 1997. 256 s. ISBN 80-85573-78-4.
- MARTÍNKOVÁ, V. *Literatura 6*. 2. vyd. (1. v nakladatelství Tripolia). Praha: Tripolia, 2002. 336 s. ISBN 80-86448-20-7.
- MARTÍNKOVÁ, V. *Metodický průvodce 6 k učebnici Literatura 6 a Malá čítanka 6*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1999. 44 s. ISBN 80-85573-88-1.
- MĚCHUROVÁ, A.; ŽÁČEK, J.; HANZOVÁ, M. *Čítanka pro 6. ročník ZŠ a pro primu osmiletého gymnázia*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 240 s. ISBN 80-7200-121-3.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 6. a 7. ročník základní školy: Rozmluvy o světě literatury*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 192 s. ISBN 7168-630-1.
- SOUKAL, J. *Čítanka 6: Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 234 s. ISBN 80-7235-229-6.
- SOUKAL, J. *Čítanka 6: Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2007. 210 s. ISBN 978-80-7235-350-7.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná humoru: Cesty za příběhy s dobrodružstvím. Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2003. 168 s. ISBN 80-86218-92-9.
- ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B. *Čítanka 6 pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999. 200 s. ISBN 80-7183-160-3.
- VAŇKOVÁ, V. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nепublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.
- VAŇKOVÁ, V. *Pracovní sešit k čítance pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nепublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.
- VAŇKOVÁ, V. *Metodika k literární výchově pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nепublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.

Učebnice a další didaktické komponenty – 7. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; DEJMALOVÁ, K.; MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 7. ročník a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Fortuna, 2005. 176 s. ISBN 80-7168-925-4.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2004. 192 s. ISBN 80-7230-037-7.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2004. 48 s. ISBN 80-7230-038-5.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2004. 64 s. ISBN 80-7230-039-3.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 7. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 240 s. ISBN 80-902223-6-6.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J.; MĚCHUROVÁ, A. *Čítanka pro 7. ročník ZŠ a pro sekundu osmiletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 244 s. ISBN 80-7200-192-2.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 7: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1999. 152 s. ISBN 80-86287-17-3.

HRABÁKOVÁ, J.; STEJSKALOVÁ, A. *Čítanka pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1996. 80 s. Bez ISBN.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004. 216 s. ISBN 80-7238-323-X.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004. 92 s. ISBN 80-7238-324-8.

LÍSKOVCOVÁ, M.; BRADÁČOVÁ, L. a kol. *Čítanka pro 7. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Alter, 2001. 192 s. ISBN 80-85775-82-4.

LÍSKOVCOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 7: Doplněk k Čítance 7*. 1. vyd. Praha: Alter, 2002. 80 s. ISBN 80-7245-000-X.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 7 pro 7. ročník základních, občanských a národních škol a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia: 2002. 288 s. ISBN 80-86448-25-8.

MARTINKOVÁ, V. *Literatura 7 pro 7. ročník základních a občanských škol*. Praha: Tripolia, 2002. 376 s. ISBN 80-86448-23-1.

SOUKAL, J. *Čítanka 7: Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2003. 208 s. ISBN 80-7235-241-5.

SOUKAL, J. *Čítanka 7: Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7235-351-4.

ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 7 pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2000. 200 s. ISBN 80-7183-205-7.

ŠTĚPÁN, L.; RICHTER, V. *Čítanka plná humoru: Soubor autorských děl k výuce literárních výchovy pro 7. Ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 2000. 164 s. ISBN 80-86218-04.

VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2008. 192 s. ISBN 80-7289-092-1.

Učebnice a další didaktické komponenty – 8. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A.; MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 8. ročník a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. 144 s. ISBN 80-7168-526-7.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2005. 192 s. ISBN 80-7230-065-2.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2005. 40 s. ISBN 80-7230-066-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2000. 48 s. ISBN 80-7230-067-9.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 8. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 248 s. ISBN 80-902223-7-4.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ a pro tercii víceletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 244 s. ISBN 80-7200-196-5.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 8: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2000. 176 s. ISBN 80-86287-30-0.

HORÁČKOVÁ, M.; REZUTKOVÁ, H. a kol. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Alter, 2002. 216 s. ISBN 80-7245-009-3.

HORÁČKOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 8: Doplněk k Čítance 8*. Praha: Alter, 2000. 84 s. ISBN 80-7245-010-7.

- LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005. 224 s. ISBN 80-7238-422-8.
- LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006. 104 s. ISBN 80-7238-423-6.
- MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 8 pro 8. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 384 s. ISBN 80-86448-15-0.
- MARTINKOVÁ, V. *Literatura 8 pro 8. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2002. 360 s. ISBN 80-86448-22-3.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy: Úvod do studia literatury I*. Praha: Fortuna, 1999. 160 s. ISBN 80-7168-388-4.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy: Úvod do studia literatury II*. Praha: Fortuna, 1999. 208 s. ISBN 80-7168-389-2.
- POKORNÁ, H.; SYNECKÁ, Z. *Čítanka pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1996. 80 s. Bez ISBN.
- SOUKAL, J. *Čítanka 8: Literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 248 s. ISBN 80-7235-181-8.
- SOUKAL, J. *Čítanka 8: Literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7235-396-5.
- ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 8 pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2001. 176 s. ISBN 80-7183-231-6.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná příběhů pro 8. ročník: Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2002. 160 s. ISBN 80-86218-80-5.
- VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 8. ročník základní školy nebo tercie víceletého gymnázia*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2009. 132 s. ISBN 80-7289-110-3.

Učebnice a další didaktické komponenty – 9. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; DEJMALOVÁ, K., JONÁKOVÁ, A., MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. 216 s. ISBN 80-7168-580-1.

ČEŇKOVÁ, J.; SOLFRONKOVÁ, J. *Čítanka pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1995. 80 s. Bez ISBN.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2006. 192 s. ISBN 80-7230-102-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2001. 40 s. ISBN 80-7230-103-9.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2001. 48 s. ISBN 80-7230-104-7.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 9. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 248 s. ISBN 80-86237-00-1.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J. *Čítanka pro 9. ročník ZŠ a pro kvartu víceletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. 328 s. ISBN 80-7200-282-1.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 9: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2001. 188 s. ISBN 80-86287-40-8 (SPL-Práce); ISBN 80-86490-15-7 (Albra).

LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006. 232 s. ISBN 80-7238-539-9.

LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2007. 112 s. ISBN 80-7238-549-9.

LÍSKOVCOVÁ, M.; REZUTKOVÁ, H. a kol. *Čítanka pro 9. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Alter, 2006. 208 s. ISBN 80-7245-017-4.

LÍSKOVCOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 9: Doplněk k Čítance 9*. Praha: Alter: 2004. 80 s. ISBN 80-7245-022-0.

LÍSKOVCOVÁ, M. a kol. *Slovníčky a přehledy: Příloha k sešitu Literární výchova 9*. Praha: Alter, 2001. 28 s. Bez ISBN.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 9 pro 9. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 224 s. ISBN 80-86448-19-3.

- MARTINKOVÁ, V. *Literatura 9 pro 9. ročník základních, občanských škol a národních škol a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 312 s. ISBN 80-86448-18-5.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 9. ročník základní školy: Výpravy do světa literatury I*. Praha: Fortuna, 2007. 240 s. ISBN 978-80-7168-988-1.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 9. ročník základní školy: Výpravy do světa literatury II*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 184 s. ISBN 80-7168-347-7.
- SOUKAL, J. *Čítanka 9: Literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 200 s. ISBN 80-7235-197-4.
- SOUKAL, J. *Čítanka 9: Literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2008. 220 s. ISBN 978-80-7235-397-2.
- SOUKAL, J. *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Dotisk 1.vyd. Praha: SPN, 2002, 192 s. ISBN 80-7235-026-9.
- SOUKAL, J. *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2009, 248 s. ISBN 978-80-7235-438-2.
- SOUKAL, J. *Metodická příručka k čítankám pro 6.–9. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2002. 160 s. ISBN 80-7235-055-2.
- ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 9 pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2003. 200 s. ISBN 80-7183-231-6.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná příběhů: Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2003. ISBN 80-86218-86-4.
- VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 9. ročník základní školy nebo kvarty víceletého gymnázia*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2010. 136 s. ISBN 978-80-7289-162-7.

Publikační činnost autora disertační práce

GREGOR, M. Knihovna – věrná kamarádka. In *Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 12.–13. 4 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: UP, 2008, s. 41–45. ISBN 978-80-244-1947-3.)

GREGOR, M. Inovativní soubor čítanek a jeho využití ve výuce. In VAŠŤATKOVÁ, J.; FIALA, B. (ed.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VI. Sborník příspěvků z VI. ročníku konference konané dne 10. prosince 2008*. 1. vyd. Olomouc: VOTOBIA Olomouc, 2009, s. 97–102. ISBN 978-80-7220-315-4.

GREGOR, M. Mezinárodní studentský pedagogicko-vědecký tábor na PdF UP v Olomouci. In *Žurnál UP 2007/2008*, roč. 17, č. 22, s. 8. Bez ISSN.

GREGOR, M. Rámcový vzdělávací program a čítanky pro 2. st. ZŠ. In MAREŠOVÁ, H.; MACOUN, T. *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. 4. 2008 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2009, s. 80–84. ISBN 978-80-244-2240-4.

GREGOR, M.; ROZEHNALOVÁ, B. Je literární výchova skutečně esteticko-výchovnou disciplínou? In KASÁČOVÁ, L. (ed.) *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinarodnou ucastou Prostriedky edukácie v škole 21. storočia*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela a Centrum vzdelavania doktorandov pri PF UMB, 2008, s. 95–98. ISBN 978-80-8083-565-1.

GREGOR, M.; HURTÍKOVÁ, K.; STRÁNSKÁ, E. VI. ročník mezinárodní studentské vědecké konference. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 12, s. 2. Bez ISSN

GREGOR, M. Setkání s poutníkem P. Františkem Líznu. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 20, s. 3. Bez ISSN.

GREGOR, M. Písmo – rozhodující ergonomický parametr učebnic. In LIPTÁKOVÁ, L.; VUŽŇÁKOVÁ, K., RUSŇÁK, R. (eds.) *Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Ročník 15*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 286–292. ISBN 978-80-8068-972-8

GREGOR, M. Čítanka – úspěšný nástroj rozvoje čtenářství a klíčových kompetencí. In KOUDELKOVÁ, E. (ed.) *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 25.–26*.

března 2009. 1. vyd. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009, s. 81–89. ISBN 978-80-86807-79-9.

DOBEŠOVÁ, P.; GREGOR, M. Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty UP pořádal VII. ročník mezinárodní studentské vědecké konference doktorských studijních programů. In *e-Pedagogium 2009*, roč. 9, č. 2, s. 131–134. ISSN 1213-7758 (tištěná verze); ISSN 1213-7499 (elektronická verze).

HURTÍKOVÁ, K.; GREGOR, M. VI. ročník studentské vědecké konference Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů. In *Pedagogická orientace 2009*, roč. 19, č. 3, s. 131–133. ISSN 1211-4669.

GREGOR, M. Čítanka – specifický typ učebnice. In KUSÁ, J.; SLÁMA, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 2. – 3. 4. 2009 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2010, s. 67–74. ISBN 978-80-244-2435-4.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 1. díl (pro 3. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 80 s. ISBN 978-80-7320-159-3.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 2. díl (pro 4. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-154-8.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 3. díl (pro 5. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-155-5.

Další aktivity autora tezí

Člen Studentského vědeckého kroužku při Ústavu pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci.

Člen České pedagogické společnosti.

Člen České sekce IBBY.

Editace sborníku

MÁDROVÁ, L.; GREGOR, M. (ed.) *Sborník příspěvků ze Studentské vědecké odborné konference konané dne 19. 4. 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 162 s. ISBN 978-80-244-2152-0.

Redakční práce – jazyková korektura

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Moderní trendy ve speciální pedagogice s přesahem do sociální sféry*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 62 s. ISBN 978-80-7409-014-1.

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Právo*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7409-015-8.

VAŠŤATKOVÁ, J.; HOFERKOVÁ, S. (ed.) *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 232 s. ISBN 978-80-244-1991-6.

Práce v Nakladatelství PARTA, s. r. o.

Zaměstnán jako nakladatelský redaktor v Nakladatelství PARTA, s. r. o. (2005–dosud)

V průběhu spolupráce s nakladatelstvím se až dosud podílel na více než patnácti publikacích. Mimo jiné i vysokoškolské učebnici Psychopedie. V tiráži těchto publikací je uveden jako odpovědný redaktor.

Spoluautor ucelené řady čítanek pro 1. stupeň základní školy praktické.

Granty

Participace na grantu FRVŠ: Rozvoj a podpora vybraných studijních programů a oborů realizovaných v kombinaci prezenční a distanční formy studia (Rozvojový projekt na rok 2008).

Participace na grantu CVV: Lektor českého jazyka pro cizince: „Smlouva o realizaci českého jazyka“ s garancí Ministerstva zdravotnictví (listopad 2008 – březen 2009).

Anotace

Název práce: Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Jméno a příjmení autora: Martin Gregor

Obor: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Počet stran celkem: 183

Rok obhajoby: 2012

Klíčová slova: analýza čítanek pro 2. stupeň ZŠ, četba, čítanka pro 2. stupeň ZŠ, čtenářství, čtení, čtenářská gramotnost, druh písma, ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, formát knihy, hodnotící kritéria učebnic, knižní vazba, komunikační parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ, papír, pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, pedagogický výzkum, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, schvalovací doložka MŠMT ČR, typografické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, velikost písma, vzdělávací program Základní škola.

Resumé:

Disertační práce se zabývá tematikou pedagogicko-didaktických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Hlavním cílem práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás je vzdělávací program Základní škola a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Také charakterizujeme vybraná ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců a řádkování. Těmto vybraným typografickým i ergonomickým parametrům se věnujeme i v empirické části práce.

V disertační práci prezentujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem knižním trhu, abychom učitelům v praxi usnadnili orientaci v nabídce čítanek a usnadnili jim tak jejich výběr a další použití v podmínkách každodenní pedagogické praxe.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Využíváme osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozorňujeme na mnohovrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů učebnic, kterým podle našeho názoru zatím nebyla z pohledu pedagogického výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Abstract

Name of work: Educational and didactic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools

Author's First and Last name: Martin Gregor

Field: Education

Trainer Assoc. Prof. Mgr. Igor Fic, Dr.

Workplace: Faculty of Education at the Palacký University in Olomouc

Number of pages: 183

Year of defense: 2012

Key words: analysis of 2nd grade reading books at Elementary Schools, reading materials, reading book for 2nd grades at Elementary Schools, reading in general, reading, literacy, font, ergonomic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools, book format, evaluating criteria of textbooks, book binding, communication parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools, evaluation criteria of 2nd grade reading books at Elementary Schools, paper, educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools, research in education, General educational program for elementary education, approval clause of MEYS of CZ, typographic parameters of reading books for 2nd grades at Elementary Schools, font size, Elementary School educational program.

Summary:

Dissertation work focuses on the topic of educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools. The work's main objective is the analysis and comparison of criteria for evaluating 2nd grade reading books at Elementary Schools.

In the theoretical part we discuss function and structure of textbook from the perspective of textbook theory, characterize basic concepts such as reading, reading materials, reading in general, and literacy. We are also using current curricular documents, which in our case are the educational programs Elementary School and General Educational Program for Elementary Education.

We pay great attention to criteria used to evaluate textbooks in the Czech Republic with a focus on 2nd grade reading books at Elementary Schools. We also characterize select ergonomic and ergonomic and typographic parameters such book formats, book binding, text length, color, paper, font type and size as well as column width and spacing. We also focus on these select typographic and ergonomic parameters in the empirical part of the work

The dissertation work presents all versions of 2nd grade reading books at Elementary Schools with an approval clause of the MEYS of CZ, which are currently available on our book market in order to help the teachers in schools easily select from the reading book selection and further use in the environment of daily educational practice.

The empirical part of the work focuses on two areas of research. Our first professional interest and research area is the use of 2nd grade reading books at Elementary Schools among Czech Language and Literature teachers at the 2nd grade of Elementary in Prague City Region and in Olomouc Region. Second area of professional interest and research is the analysis of ergonomic and typographic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools with current approval clause of the MEYS of CZ.

We are using personal experience and practice from the position of a chief editor with a publisher specializing in textbook publishing and we point out the multilayer issue of book graphic design and ergonomic parameters used in cases where from the educational perspective we think insufficient attention was paid to the textbook.

Annotation

Bezeichnung der Arbeit: Pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Vorname und Familien- des Autors: Martin Gregor

Fach: Pädagogik

Ausbilder: Doz. Mag. Igor Fic, Dr.

Arbeitsstätte: Pädagogische Fakultät der Palacký-Universität in Olmütz

Seitenzahl insgesamt: 183

Verteidigungsjahr: 2012

Schlüsselwörter: Analyse von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe, Lektüre, Lesebuch für die 2. Grundschulstufe, Lesegewohnheit, Lesegewohnheit, Lesekompetenz, Schriftart, ergonomische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Buchformat, Bewertungskriterien der Lehrbücher, Bucheinband, Kommunikationsparameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Papier, pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, pädagogische Forschung, Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung, Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, typographische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Schriftgröße, Ausbildungsprogramm Grundschule.

Zusammenfassung:

Die Dissertationsarbeit beschäftigt sich mit der Thematik von pädagogisch-didaktischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Hauptziel der Arbeit sind die Analyse und der Vergleich von Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe.

Im theoretischen Teil konzentrieren wir uns auf die Funktionen und Struktur der Lehrbücher aus Sicht der Theorie der Lehrbücher und charakterisieren die Grundbegriffe wie Lesen, Lektüre, Lesegewohnheit, Lesekompetenz. Wir gehen auch von den gültigen Kutikular-Dokumenten aus, was für uns das Ausbildungsprogramm Grundschule und das Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung ist. Große

Aufmerksamkeit widmen wir den Bewertungskriterien der Lehrbücher in der Tschechischen Republik mit Ausrichtung auf die Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Ebenfalls charakterisieren wir ausgewählte ergonomische und typographische Parameter, wie das Buchformat, den Bucheinband, Textumfang, die Farbigkeit, das Papier, die Schriftart und -größe wie auch Kolonnenbreite und Zeilenabstände. Diesen ausgewählten typographischen sowie ergonomischen Parametern widmen wir uns auch im empirischen Teil der Arbeit.

In der Dissertationsarbeit präsentieren wir alle geschlossenen Reihen von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, die zurzeit auf unserem Büchermarkt vorhanden sind, um den Lehrern in der Praxis Orientierung im Angebot von Lesebüchern zu erleichtern und so ihnen deren Auswahl und Weiterverwendung in Bedingungen der alltäglichen pädagogischen Praxis leichter zu machen.

Im empirischen Teil der Arbeit konzentrieren wir uns auf zwei Forschungsbereiche. Der erste Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Verwendung der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe unter den Lehrern der tschechischen Sprache und Literatur der 2. Stufe von ausgewählten Grundschulen in der Region der Hauptstadt Prag und in der Olmützer Region. Der zweite Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Analyse von ausgewählten ergonomischen und typographischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik.

Wir nutzen persönliche Erfahrungen und Praxis aus der Arbeit eines Verlagsredakteurs im sich auf die Herausgabe von Lehrbüchern spezialisierenden Verlag und machen auf eine vielschichtige Problematik des Layouts von Büchern und der benutzten ergonomischen Parameter von Lehrbüchern aufmerksam, welchen unserer Meinung nach aus Sicht der pädagogischen Forschung bisher viel zu wenig Beachtung geschenkt wurde.

Přílohy

Příloha č. 1: Ukázky vybraných druhů písem

Příloha č. 2: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií MŠMT ČR
(platný od 1. 1. 2010)

Příloha č. 3: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií MŠMT ČR
(platný do 31. 12. 2009)

Příloha č. 4: Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové

Příloha č. 5: Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní
vzdělávání – český jazyk a literatura (2. stupeň)

Příloha č. 6: Ukázky z čítanky, pracovního sešitu a metodiky k literární výchově pro
žáky 6. ročníku ZŠ autorky Mgr. Vlasty Vaňkové

Příloha č. 7: Typometrické pravítko

Příloha č. 8: Dotazník předkládaný učitelům

Příloha č. 1: Ukázky vybraných druhů písem

Ukázky serifových písem

Jedno z nejoblíbenějších a nejčastěji používaných je písmo Times, zejména pro svoji úspornost, dobrou čitelnost i oku lahodící podobu. Původně vzniklo jako písmo novinové. Pro knihy bylo vyvinuto písmo Bookman. Jeho širší kersba má usnadnit čtení rozsáhlejších textů. Písmo Courier tvarově odpovídá dříve běžně používanému písmu u psacích strojů a je rovněž neproporčním fontem, to znamená, že každému znaku je vyhrazen stejný prostor.

Abcdefgh – Times New Roman

Abcdefgh – Bookman Old Style

Abcdefgh – Courier New

Abcdefgh – Bodoni AT

Abcdefgh – Garmond

Abcdefgh – Serifa AT

Ukázky bezserifových písem

Bezpatková písmata jsou často užívána v technicky zaměřených publikacích, ve kterých jejich „strohost“ lépe koresponduje s odborným obsahem textů. Objevují se také jako písmata titulková k základnímu písmu patkovému.

Abcdefgh – Helvetica

Abcdefgh – Avant Garde

Abcdefgh – Arial Black

Abcdefgh – Futura

Ukázky kaligrafických písem

Kaligrafická písmata (tzv. skripty) – vycházejí z psané podoby písma. Při knižní sazbě se uplatňují velice málo – např. na obálce, titulové stránce, v nadpisech kapitol.

Abcdefgh – Lucia AT

Abcdefgh – Commercial Scr

Ukázka lomeného písma

Lomená písmata jsou vnímána jako archaická a v našich publikacích se téměř nevyskytují, snad jen při napodobňování starých tiskovin.

Abcdefgh – Fraktur AT

Ukázka zdobných písem

Zdobná písma – stávají se součástí pojetí určitého výtvarného celku a mají za cíl na sebe poutat pozornost svojí neobvyklostí, stávají se „příznakem“ určitého módního stylu.

Abcdefgh – Orbit AT

△B@D@F@H ? @H@T@U@ BL ΔT

**Příloha č. 2: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií
MŠMT ČR (platný od 1. 1. 2010)**

***Příloha č. 5 - Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených
kritérií***

Údaje o učebnici a recenzentovi/recenzentce	
Název učebnice	
Autor/ka učebnice	
Nakladatelství	
Určeno pro rámcový vzdělávací program pro vzdělávání	
Vzdělávací oblast / vzdělávací obor / obsahový okruh / průřezové téma / předmět	
Cílová skupina (např. ročník)	
Jméno a příjmení recenzenta/recenzentky	

Kritérium	Hodnocení recenzentem/recenzentkou

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy

Poznámka:

- 1) Platné kurikulární dokumenty a rámcové vzdělávací programy jsou zveřejněny na internetové stránce MŠMT (www.msmt.cz).
 2) Učebnice musí být zcela v souladu s uvedenými dokumenty nebo principy (učebnice dokumentům nebo principům neodporuje), pokud je soulad jen částečný, označte stupeň NE.

Stupnice hodnocení Recenzent/recenzentka uvede hodnocení pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno stupněm Ano, je hodnocení konkrétně odůvodněno v části 8. Podmínkou udělení schvalovací doložky je stupeň Ano ve všech částech. Pokud text nebude upraven, doložka nebude udělena.	Ano – je v plném souladu (není v rozporu) Ne – není v souladu (je v rozporu) (označte křížkem)			
1.1. Soulad s Ústavou a zákony ČR (zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství).	Ano	☐	Ne	☐
1.2 Soulad se vzdělávacími cíli a směřování k rozvoji klíčových kompetencí.	Ano	☐	Ne	☐
1.3. Soulad s očekávanými výstupy vzdělávacího oboru rámcového vzdělávacího programu (u průřezového tématu soulad s přínosem průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka).	Ano	☐	Ne	☐
1.4. Soulad s výchovou směřující k:				
a) toleranci (včetně schopnosti rozpoznat její meze) a k vytvoření plurality názorů (podložených vědeckým poznáním),	Ano	☐	Ne	☐
b) demokracii, k pozitivní hodnotové orientaci, k osobní odpovědnosti jedince,	Ano	☐	Ne	☐
c) uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen (učebnice neobsahuje stereotypní přístupy ve vztahu k pohlavím a vytváří předpoklady k rovnocennému formování obou pohlaví),	Ano	☐	Ne	☐
d) udržitelnému rozvoji života a k ochraně zdraví	Ano	☐	Ne	☐
e) porozumění textu, využití a kritickému vyhodnocení zdrojů informací a k obraně před manipulací.	Ano	☐	Ne	☐
1.5 Učebnice obsahuje jen objektivní a tolerantní názory bez xenofobií postojů k různým národům a národnostem, k náboženstvím a církvím, případně k jiným společenským a kulturním organizacím a k jejich duchovním a kulturním hodnotám.	Ano	☐	Ne	☐
1.6. Učebnice obsahuje pouze texty a grafické materiály, které nevedou k vytváření negativních stereotypů a zjednodušených zobecnění o konkrétních sociálních skupinách, národech, národnostech, rasách, pohlaví atp.	Ano	☐	Ne	☐
1.7. Soulad s jazykovými úrovněmi Společného evropského referenčního rámce (pouze pro učebnice cizích jazyků).	Ano	☐	Ne	☐

2. Odborná správnost obsahu učebnice

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí odbornou správnost obsahu učebnice v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

2.1. Odborná správnost textové složky učebnice (soulad podávaných informací se stavem poznání v příslušných vědeckých oborech).

2.2. Odborná správnost grafické složky učebnice.

2.3. Jazyková kultura textu učebnice podle pravidel českého pravopisu.

2.4. Komplexnost daného tématu. Učebnice obsahuje všechny podstatné informace pro komplexní / ucelené osvojování tématu s ohledem na možnou úroveň dosažení klíčové kompetence nebo očekávaného výstupu cílové skupiny žáků.

Celkové zhodnocení (uved'te konkrétní a jednoznačná vyjádření):

3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

3.1. Obtížnost textu ve vztahu k cílové skupině žáků (např. přiměřenost a četnost užití odborných, faktografických a numerických pojmů, jmen a názvů, délka vět, apod.).

3.2. Přiměřenost, vhodnost a obsahová správnost grafické složky učebnice (ilustrace, grafy, písmo,...) vzhledem k věku žáků, tématu vzdělávacího obsahu, návaznosti na text atd.

3.3. Technické zpracování učebnice (zejm. velikost a typ písma, šířka řádků, typ a odolnost vazby, hmotnost, použitý papír – ekologické hledisko).

Celkové zhodnocení (uved'te konkrétní a jednoznačná vyjádření):

4. Metodické a didaktické zpracování učebnice

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí metodické a didaktické zpracování učebnice v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

4.1. Vyváženost základních poznatků a činností (výkladové texty, pokusy, otázky a úlohy, cvičení, shrnutí aj.) a doplňujících informací.

4.2. Provázanost výkladového textu s ostatními strukturními prvky učebnice verbálního i neverbálního typu.

4.3. Vhodnost a použitelnost zařazených poznatků a činností z hlediska naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů.

4.4. Motivační úroveň textové části učebnice.

4.5. Motivační úroveň obrazové části učebnice.

4.6. Podpora samostatné aktivity a tvořivosti žáka.

4.7. Uplatnění mezipředmětových vztahů.

4.8. Uplatňování průřezových témat.

4.9. Různorodost příkladů a ilustrativních textů, které obsahují i různé úhly pohledu na každodenní zkušenosti sociálních skupin žáků, ras, národů, pohlaví atp.

Celkové zhodnocení (uvedte konkrétní a jednoznačná vyjádření):

5. Slovní komentář, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky

(recenzent/recenzentka doplní další řádky a stránky podle potřeby)

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována, stejně jako vyjádření recenzentů k aktuálním společenskovoědním tématům.

6. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky

(recenzent/recenzentka označí pouze jednu variantu)

☐	☐	doporučuje bez připomínek
	☐	doporučuje s připomínkami uvedenými v části 5
	☐	nedoporučuje a navrhuje přepracovat podle připomínek uvedených v části 5

Prohlášení recenzenta/recenzentky

Prohlašuji, že

- 1) jsem byl/a zadavatelem seznámen/a s úplným a platným zněním Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic vydávaného MŠMT, č. j. 1 052/2009-20,
- 2) nejsem v pracovně právním vztahu k nakladateli ani k autorům recenzované učebnice,
- 3) nejsem podjatý/á vůči autorům recenzované učebnice a nakladateli,
- 4) nemám finanční zájem na pozitivní / negativní recenzi nebo prodlužování doby zpracování recenze,
- 5) recenzi jsem zpracoval/a výhradně na základě objektivních kritérií,
- 6) nejsem autorkou/autorem nebo spoluautorkou/spoluautorem učebnice stejného vzdělávacího oboru.

Beru na vědomí, že recenze může být zveřejněna či zaslána jinému posuzovateli jako dílčí podklad k dalšímu posouzení učebnice podle potřeb ministerstva.

Recenze byla zpracována dne
Podpis recenzenta/recenzentky

Převzato ze Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 1 052 / 2009-20 ze dne 14. července 2009. Nová úprava platná od 1. ledna 2010. [online]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/schvalovaci-dolozky-k-ucebnicim-cervenec-2009>> [cit. 2009-08-24].

**Příloha č. 3: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií
MŠMT ČR (platný do 31. 12. 2009)**

***Příloha č. 5 - Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených
kritérií***

Údaje o učebnici a recenzentovi/recenzentce	
Název učebnice	
Autor/ka učebnice	
Nakladatelství	
Určeno pro rámcový vzdělávací program pro vzdělávání	
Vzdělávací oblast/vzdělávací obor/ obsahový okruh/průřezové téma/předmět	
Cílová skupina (např. ročník)	
Jméno a příjmení recenzenta/recenzentky	

Kritérium	Hodnocení recenzentem/recenzentkou
------------------	---

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy

Poznámka:

1) Platné kurikulární dokumenty a rámcové vzdělávací programy jsou zveřejněny na internetové stránce MŠMT (www.msmt.cz).

2) Učebnice musí být zcela v souladu s uvedenými dokumenty, pokud je soulad jen částečný, označte stupeň NE.

<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede hodnocení pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno stupněm Ano, je hodnocení konkrétně odůvodněno v části 8. Podmínkou udělení schvalovací doložky je stupeň Ano ve všech částech. Pokud text nebude upraven, doložka nebude udělena.</p>	<p>Ano – je v plném souladu Ne – není v souladu (označte křížkem)</p>				
1.1. Soulad s Ústavou a zákony ČR (zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství).	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.2 Soulad s klíčovými kompetencemi a vzdělávacími cíli.	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.3. Soulad s očekávanými výstupy vzdělávacího oboru rámcového vzdělávacího programu (u průřezového tématu soulad s přínosem průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka).	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.4. Soulad se Společným evropským referenčním rámcem (pouze pro učebnice cizích jazyků).	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.5. Soulad s výchovou směřující k:					
a) toleranci (včetně schopnosti rozpoznat její meze) a k vytvoření plurality názorů (podložených vědeckým poznáním),	Ano	☐	Ne	☐	☐
b) demokracii, k pozitivní hodnotové orientaci, k osobní odpovědnosti jedince,	Ano	☐	Ne	☐	☐
c) uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen (učebnice neobsahuje stereotypní přístupy ve vztahu k pohlavím a vytváří předpoklady k rovnocennému formování obou pohlaví),	Ano	☐	Ne	☐	☐
d) udržitelnému rozvoji života a k ochraně zdraví	Ano	☐	Ne	☐	☐
e) porozumění textu, využití a kritickému vyhodnocení zdrojů informací a k obraně před manipulací.	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.6. Učebnice obsahuje jen objektivní a tolerantní názory bez xenofobií postojů k různým národům a národnostem, k náboženstvím a církvím, případně k jiným společenským a kulturním organizacím a k jejich duchovním a kulturním hodnotám.	Ano	☐	Ne	☐	☐
1.7. Učebnice obsahuje pouze texty a grafické materiály, které nevedou k vytváření negativních stereotypů a zjednodušených zobecnění o konkrétních sociálních skupinách, národech, národnostech, rasách, pohlaví atp.	Ano	☐	Ne	☐	☐

2. Odborná správnost obsahu učebnice		
<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je výčet chyb uveden v části 8.</p>	<p>0 – obsahuje hrubé chyby 1 – obsahuje časté drobné chyby, nejasná vyjádření 2 – obsahuje jednotlivé drobné chyby, nejasná vyjádření 3 – neobsahuje chyby</p>	
2.1. Odborná správnost textové složky učebnice (soulad podávaných informací se stavem poznání v příslušných vědeckých oborech).		<p>Celkem pro 2. oblast:</p> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 20px; margin: 0 auto;"></div> <p>Minimum:</p> <p style="text-align: center;">12</p>
2.2. Odborná správnost grafické složky učebnice.		
2.3. Jazyková kultura textu učebnice podle pravidel českého pravopisu.		
2.4. Komplexnost daného tématu. Učebnice obsahuje všechny podstatné informace pro komplexní / ucelené osvojování tématu s ohledem na možnou úroveň dosažení klíčové kompetence nebo očekávaného výstupu cílové skupiny žáků.		

3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků		
<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je hodnocení odůvodněno v části 8.</p>	<p>0 – zcela nepřiměřené 1 – z větší části nepřiměřené 2 – z větší části přiměřené 3 – zcela přiměřené</p>	
3.1. Obtížnost textu ve vztahu k cílové skupině žáků (např. přiměřenost a četnost užití odborných, faktografických a numerických pojmů, jmen a názvů, délka vět, apod.).		<p>Celkem pro 3. oblast:</p> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 0 auto;"></div> <p>Minimum:</p> <p style="text-align: center;">8</p> <p>(pro bod 3.1. a 3.2. je minimum 3 body)</p>
3.2. Přiměřenost, vhodnost a obsahová správnost grafické složky učebnice (ilustrace, grafy, písmo,...) vzhledem k věku žáků, tématu vzdělávacího obsahu, návaznosti na text atd.		
3.3. Technické zpracování učebnice (zejm. velikost a typ písma, šířka řádků, typ a odolnost vazby, hmotnost, použitý papír – ekologické hledisko).		

4. Metodické a didaktické zpracování učebnice

Stupnice hodnocení	0 – nenaplní kritérium 1 – obsahuje jednotlivé prvky 2 – směřuje k naplnění kritéria 3 – optimálně naplní kritérium
Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je hodnocení odůvodněno v části 8.	
4.1. Vyváženost základních poznatků a činností (výkladové texty, pokusy, otázky a úlohy, cvičení, shrnutí aj.) a doplňujících informací.	
4.2. Provázanost výkladového textu s ostatními strukturními prvky učebnice verbálního i neverbálního typu.	
4.3. Vhodnost a použitelnost zařazených poznatků a činností z hlediska naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů.	
4.4. Motivační úroveň textové části učebnice.	
4.5. Motivační úroveň obrazové části učebnice.	
4.6. Podpora samostatné aktivity a tvořivosti žáka (prvky problémového učení).	
4.7. Uplatnění mezipředmětových vztahů.	
4.8. Uplatňování průřezových témat.	
4.9. Různorodost příkladů a ilustrativních textů, které obsahují i různé úhly pohledu na každodenní zkušenosti sociálních skupin žáků, ras, národů, pohlaví atp.	
Celkem pro 4. oblast: Minimum: 14	

Didaktická vybavenost učebnice (části 5 - 7)

V 5. - 7. části se sleduje pouze fakt, zda je v učebnici příslušná komponenta zastoupena, nehodnotí se četnost výskytů komponent. Pro posouzení didaktické kvality jednotlivých komponent učebnice je určena část 8. (Pokud recenzent/recenzentka v části 5 až 7 považuje neuvedení konkrétní komponenty nebo kvalitu či četnost jejího uvedení za snižující pro kvalitu učebnice, uvede v části 8 konkrétní hodnocení a další návrhy/připomínky k dané komponentě.)

U učebnic pro některé předměty a některé ročníky není výskyt některé komponenty relevantní popř. by měl jen formální význam. Při hodnocení je proto třeba brát ohled na skutečnost, zda učebnice může danou komponentu vzhledem ke svému určení obsahovat. V takovém případě uveďte stupeň hodnocení „N“.

V souhrnu pro každou oblast 5 – 7 se uvede celkový počet výskytů každého hodnocení (0, 1, N) v dané oblasti.

5. Zastoupení komponent aparátu prezentace učiva

Stupnice hodnocení	0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno	
5.1. Výkladový text prostý.		Souhrn pro 5. oblast: 0 <input data-bbox="1347 602 1406 663" type="checkbox"/> 1 <input data-bbox="1347 663 1406 723" type="checkbox"/> N <input data-bbox="1347 723 1406 784" type="checkbox"/>
5.2. Výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky a jiné k výkladu učiva).		
5.3. Shrnutí učiva k celému ročníku (učebnici).		
5.4. Shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím).		
5.5. Shrnutí učiva k předchozímu ročníku (učebnici).		
5.6. Doplnující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky, aj.).		
5.7. Poznámky a vysvětlivky.		
5.8. Podtexty k vyobrazením.		
5.9. Slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením).		
5.10. Umělecká ilustrace.		
5.11. Nauková ilustrace (schématické kresby, modely aj.).		
5.12. Fotografie.		
5.13. Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.		
5.14. Obrazová prezentace barevná (plnobarevný tisk).		

6. Zastoupení komponent aparátu řídicí učení

Stupnice hodnocení	0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno	
6.1. Předmluva pro žáky (úvod do předmětu, průřezového tématu, ročníku, učebnice) obsahující přístup, plány a cíle autora/nakladatelství.		Souhrn pro 6. oblast: 0 ☐ 1 ☐ N ☐
6.2. Návod k práci s učebnicí.		
6.3. Podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku, učebnice.		
6.4. Podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat.		
6.5. Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, nad – pod vymezením RVP apod.).		
6.6. Otázky a úkoly za témata, lekcemi.		
6.7. Otázky a úkoly k celému ročníku, učebnici (opakování).		
6.8. Otázky a úkoly k předchozímu ročníku, učebnici (opakování).		
6.9. Instrukce k úkolům komplexnější povahy (návod k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.).		
6.10. Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace).		
6.11. Explicitní vyjádření cílů výuky pro žáky.		
6.12. Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení).		
6.13. Výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.).		
6.14. Odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura, internetové odkazy aj.).		
6.15. Grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.).		
6.16. Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu.		
6.17. Užití vyznačovacího písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu.		
6.18. Využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.		

7. Zastoupení komponent aparátu orientačního

Stupnice hodnocení	0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno		
7.1. Obsah učebnice		Souhrn pro 7. oblast:	0
7.2. Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce			1
7.3. Rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)			N

8. Slovní komentář k jednotlivým oblastem kritérií, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky

(recenzent/recenzentka doplní další řádky a stránky podle potřeby)

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či zda je připomínku nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována, stejně jako vyjádření recenzentů k aktuálním společenskovoědním tématům.

Pokud recenzent/recenzentka uvede v části 1 až 4, že učebnice některé kritérium nesplňuje nebo jeho naplnění neohodnotí plným počtem bodů, uvede v této části konkrétní zdůvodnění použitého hodnocení.

Učebnice musí být zcela přiměřená cílové skupině žáků, jak v textové, tak v grafické složce.

Pokud recenzent/recenzentka v části 5 až 7 považuje neuvedení konkrétní komponenty nebo kvalitu či četnost jejího uvedení za snižující pro kvalitu učebnice, uvede v této části konkrétní hodnocení a další návrhy / připomínky k dané komponentě.

9. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky

(recenzent/recenzentka označí pouze jednu variantu)

☐	doporučuje bez připomínek
☐	doporučuje s připomínkami uvedenými v části 8
☐	nedoporučuje a navrhuje přepracovat podle připomínek uvedených v části 8

Prohlášení recenzenta/recenzentky

Prohlašuji, že

- 1) jsem byl/a zadavatelem seznámen/a s úplným a platným zněním Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic vydávaného MŠMT, čj. 16 854/2007-20,
- 2) nejsem v pracovně právním vztahu k nakladateli ani k autorům recenzované učebnice,
- 3) nejsem podjatý/á vůči autorům recenzované učebnice a nakladateli,
- 4) nemám finanční zájem na pozitivní / negativní recenzi nebo prodlužování doby zpracování recenze,
- 5) recenzi jsem zpracoval/a výhradně na základě objektivních kritérií,
- 6) nejsem autorkou/autorem nebo spoluautorkou/spoluautorem učebnice stejného vzdělávacího oboru.

Beru na vědomí, že recenze může být zveřejněna či zaslána jinému posuzovateli jako dílčí podklad k dalšímu posouzení učebnice podle potřeb ministerstva.

Recenze byla zpracována dne
Podpis recenzenta/recenzentky

Převzato ze *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 16 854/2007-20. Nová úprava platná od 1. ledna 2008.* [online]. Dostupné z

<http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Ucebnice_dolozky_310108/Sdeleni_16854.pdf>

[cit. 2009-02-16].

Příloha č. 4: Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové

Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ		
Kritéria	Co v učebnici hledat, na co se zaměřit?	
I. kategorie: Přehlednost		
1.	Má učebnice přehlednou strukturu, je dobře rozčleněná?	Bude žák schopen se učebnicí snadno a rychle orientovat? Napomáhá tomu grafické zpracování (různé úrovně nadpisů, různé druhy a velikosti písma, jasné oddělení jednotlivých částí učebnice)? Navazují na sebe logicky kapitoly a témata? Má učebnice přehledný „Obsah“? Je k dispozici rejstřík? Vystihují nadpisy a podnadpisy dobře obsah kapitoly (jejích částí)? Je v úvodu popsáno a vysvětleno, jak je učebnice strukturovaná, např. co označují jednotlivé grafické prostředky?
2.	Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná?	Jsou pojmy a hlavní myšlenky řazeny v logické posloupnosti? Navazují na sebe věty? Je jasná jejich hierarchie? Používá autor tzv. signální slova? Vychází prezentace nového učiva v kapitole z předchozího, tj. navazuje na dřívější učení žáků? Jsou využívány organizátory postupu? Jsou v textech zdůrazněny základní myšlenky a poznatky (nebo jsou „někde“ uvnitř odstavců a žáci je musí hledat)? Jsou jasně graficky rozlišeny jednotlivé části kapitoly, např. výkladová část, cvičení k opakování, shrnutí apod.?
II. kategorie: Přiměřená obtížnost a rozsah učiva		
3.	Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek jasné a srozumitelné?	Používají autoři jazykový styl přiměřený žákům? Je použita slovní zásoba blízká žákům? Jsou slova, která pravděpodobně neznají, dobře vysvětlena?
4.	Jsou výklad a vysvětlování pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Lze v textu nalézt prostředky, které napomáhají jeho srozumitelnosti: uvádění konkrétních příkladů, analogie a přirovnání, kontrast, přehledy a schémata, obrazové předvedení? Vychází výklad z dosavadních znalostí a zkušeností žáků? Zahrnují texty tzv. klíčovou větu, tj. jednoduchou formulaci, která vystihuje podstatu probíraného tématu? Je kladen důraz na hlavní myšlenky tak, aby žáci poznali, co je důležité? Jsou pojmy vysvětleny pomocí slov, které jsou žákům blízké?
5.	Je výběr a počet pojmů přiměřený úrovni chápání žáků?	Je „hustota“ textu přiměřená, tj. odpovídá množství odborných informací obsazených v odstavci (v kapitole) schopnostem žáků? Je v učebnici slovníček pojmů? Je vhodně zpracovaný? Je ilustrovaný? Využívá příklady? Jsou nové pojmy jen zmíněné nebo jsou vysvětlené do hloubky (včetně příkladů např.)? Opírá se odborný výklad pojmů o podstatné charakteristiky, které jsou zjednodušené pro úroveň chápání žáků?

III. kategorie: Odborná správnost		
6.	Obsahuje učivo odborně správné poznatky?	Je v učebnici používán jazyk, který je nejen srozumitelný žákům, ale také odborně správný? Jsou používány správné grafické prostředky (symboly, diagramy, znaky, schémata) z hlediska oboru? Kdo jsou autoři textu? Jsou to důvěryhodné osobnosti z odborné nebo učitelské komunity? Setkali jste se už s nějakou jejich kvalitní publikací?
7.	Odpovídají poznatky současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Obsahuje učebnice nějaké zastaralé poznatky, překonané představy? Vede učebnice žáky k činnostem (úkolům, cvičením), které jsou reprezentativní vzhledem k oboru? Zahrnuje učebnice úkoly nebo cvičení, které vyžadují, aby žáci používali odborný jazyk oboru?

IV. kategorie: Motivační charakteristiky		
8.	Je učivo vztažené k praxi?	Jsou výklady učiva a učební úlohy zaměřené na praktické příklady, situace ze života? Vztahují se příklady a učební úlohy k autentickým situacím? Jsou uváděné příklady žákům blízké, tj. dobře známé a snadno pochopitelné?
9.	Jsou výběr učiva a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Mají žáci příležitost „vidět sebe sama“ v textech nebo úkolech? Odrážejí příklady a ilustrace jejich zkušenosti, zájmy, chápání světa? Je vysvětlen význam poznatků a dovedností pro praxi? Jsou použity také jiné druhy textů než výkladové (především vyprávění, příběhy)?
10.	Jsou používány grafické prostředky k řízení pozornosti?	Jsou různé typy učiva graficky odlišené? Je text přehledně členěn? Jsou klíčové pojmy a definice zvýrazněné? Je grafické zpracování učebnice pro žáky atraktivní (dostatečná barevnost, atraktivní fotografie, vtipné obrázky apod.)?

V. Kategorie: Řízení učení		
11.	Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci/studenti reprodukovali jednotlivá fakta, pojmy, definice, pravidla, texty apod.? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci vyjmenovávali a popisovali fakta nebo procesy, analyzovali je, porovnávali, třídili, zjišťovali vztahy mezi nimi (příčina, následek, funkce, způsob aj.), konkretizovali nebo zobecňovali? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci sdělovali své poznatky, např. zpracovali výtah, přehled, referát, esej, projekt apod.? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci/studenti používali produktivní myšlení, např. řešili problémové situace a úlohy, vymýšleli praktické aplikace učiva, formulovali samostatně otázky, objevovali na základě vlastního pozorování nebo vlastního uvažování?
12.	Vedou texty k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci interpretovali text (poznatky, učivo), vysvětlovali smysl a význam, zdůvodňovali, odvozovali, ověřovali, dokazovali, hodnotili? Požaduje se po žácích, aby zvažovali své činy (jednání, postupy) a jejich důsledky?

13.	Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Jsou v učebnici úlohy, otázky nebo cvičení, pomoci nichž si žák skutečně může osvojit učivo? Jsou k dispozici úlohy, otázky nebo cvičení, které aktivizují předchozí znalosti a dovednosti žáků, na které nové učivo navazuje? Odpovídá pořadí úloh, otázek nebo cvičení logice výkladu? Poskytuje učebnice příležitosti k použití různých vyučovacích strategií, které jsou vhodné pro daný předmět (např. diskuse, hraní rolí, praktické zkoumání, brainstorming, vyhledávání v odborném textu, didaktické hry aj.)? Obsahují texty a úlohy podněty ke slcupinovým činnostem žáků vyžadujícím jejich spolupráci?
14.	Umožňuje učebnice v zásadě (v případě potřeby) také samostatné osvojení učiva žákem?	Poskytuje učebnice příležitosti pro žáky přemýšlet o svém učení, reflektovat svou práci? Vede je k tomu, aby uvažovali o tom, co se už naučili a co ještě musí zvládnout? Nabízí systém, jak postupovat při učení? Poskytuje učebnice žákovi možnost diagnostikovat úroveň zvládnutí učiva, např. pomocí řešení úloh (výsledků), odpovědí na otázky? Jsou součástí učebnice testy (zadání písemných prací, praktických úloh), které ověřují dosažené vědomosti a dovednosti?

VI. kategorie: Obrazový materiál

15.	Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy jasné a smysluplné?	Je množství obrazového materiálu v učebnici přiměřené (tzn. na jedné straně, že je ho dostatek, na druhé straně, že stránky nejsou přesyceny obrázky a fotografiemi)? Zahrnují mapky a grafy legendu, ve které jsou vysvětleny všechny použité symboly? Je zřejmé, ke kterému učivu se ilustrace (fotografie, mapka, schéma apod.) vztahují? Jsou umístěny na stejné stránce jako text, ke kterému odkazují?
16.	Obsahuje učebnice dostatek takového obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu?	Napomáhá obrazový materiál porozumění, tím že objasňuje text, ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou apod.? Koresponduje obrazový materiál s textem? Nezahlučuje žáky dalšími nadbytečnými informacemi?
17.	Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Je použitý obrazový materiál aktuální? Odkazuje ke zkušenostem a zájmům žáků? Odpovídají náměty ilustrací a fotografií věku a úrovni žáků? Nejsou příliš infantilní nebo naopak příliš vzdálené jejich chápání? Využívají ilustrace a fotografie humor?

VII. kategorie: Shoda s kurikulárními dokumenty

18.	Je výběr učiva v souladu s kurikulárními dokumenty (rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací program aj.)?	Obsahuje ŠVP (jiný dokument) témata, která nejsou v učebnici zahrnuta? Budete muset hledat doplňkové zdroje nebo vytvářet vlastní materiály? Jsou témata zpracovaná dostatečně do hloubky (např. i s praktickými příklady, vysvětlením významu učiva, v souvislostech s předchozími tématy a jinými vyučovacími předměty, s náměty k dalšímu studiu, odkazy na odbornou literaturu)?
-----	---	--

19.	Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Jsou v učebnici nebo v metodické příručce pro učitele popsány jasně cíle a záměry autorů? Jsou formulovány obecně nebo se vyjadřují konkrétně k tomu, co by měl žák umět udělat po prostudování učebnice jednotlivých kapitol)? Odpovídá obsah učiva a jeho pojetí v učebnici obsahu a pojetí učiva v ŠVP (jiném dokumentu)? Vedou učební úlohy žáky/studenty k činnostem, které napomohou dosáhnout cílů? (Např. pokud jsou v učebnici pouze kontrolní otázky vyžadující reprodukci učiva, těžko dosáhnou žáci kompetence aplikovat poznatky).
-----	--	---

VIII. kategorie: Cena (dostupnost učebnice)

20.	Je cena učebnice přiměřená?	Srovnajte s cenami jiných učebnic na trhu.
21.	Je cena doplňkových materiálů k učebnici dostupná?	Např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, video a audiokazet, CD, počítačových programů atd.

IX. kategorie: Ergonomické a typografické vlastnosti

22.	Jsou druh a velikost písma přiměřené?	Korespondují spolu velikost písma, délka řádku a mezery mezi řádky, a vytvářejí tak stránky, které jsou vizuálně působivé a zároveň se snadno čtou?
23.	Je vazba trvalá a odolná a papír kvalitní?	Je poměr „odolnosti“ a váhy učebnice přiměřený? Nerozpadne se učebnice při prvním použití?

X. kategorie: Doplnkové texty a materiály

24.	Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky vztahující se k učebnici?	Může jít o videokazety, audiokazety, sbírky úloh, materiál ke hrám, nástěnné mapy, výukové programy, modely, sady pro pokusy apod. Jsou tyto prostředky vhodně propojené s učebnicí, tj. např. navazují na učivo, odkazují na ně úlohy v učebnici apod.?
25.	Vydalo nakladatelství také vhodný pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Je pracovní sešit dobře provázaný s učebnicí? Doplnuje dobře její funkce nebo jde jen o sbírku úloh? (K poznání vhodného pracovního sešitu by bylo nutné analyzovat ho podle většiny kritérií – můžete ho považovat za součást učebnice a hodnotit společně).
26.	Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Poskytuje příručka informace o základním pojetí a přístupu ke zpracování učebnice? Navrhuje rozčlenění učiva do vyučovacích hodin a zároveň vymezuje cíle hodin? Navrhuje vyučovací strategie včetně postupů jak přizpůsobit učivo žákům? Jsou tyto strategie stereotypní pro každou hodinu? Jsou navrženy varianty postupů? Poskytuje příručka materiál k hodnocení a zkoušení studentů? Odkazuje k dalším zdrojům poznatků – oborovým i didaktickým?

XI. kategorie: Diferenciace učiva a úloh		
27.	Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Je v učebnici jasně odlišeno, co se považuje za základní učivo a co je rozšiřující? Jsou rozšiřující učivo a úlohy zařazené u každého tematického celku? Je rozšiřující učivo chápáno kvantitativně (přináší prostě další poznatky k tématu) nebo je skutečně určeno pro nadanější žáky a zahrnuje složitější otázky a problémy?
28.	Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Objevují se jak úlohy a otázky, které vyžadují jen jednoduché vybavení naučeného, tak úlohy a otázky vyžadující složitější myšlenkové operace (Proč...?, Jak vysvětlíte...?, Co by sestalo, kdyby...?). Jsou úlohy a otázky jasně rozlišeny podle obtížnosti? Jsou zařazené úlohy, které vytvářejí příležitost „zvládnout úspěšně učivo“ i pro podprůměrné žáky?

XII. kategorie: Hodnoty a postoje		
29.	Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy?	Jsou v učebnici odkazy na slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy apod.?
30.	Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Např. objevují se v učebnicích příklady a situace, ve kterých vystupují jak chlapi, tak dívky? Je tato vyváženost patrná i v případě ilustrací? Jsou chlapi/muži a dívky/ženy zobrazovány stereotypně (chlapi si hrají na indiány, ženy stojí u sporáku v kuchyni)?
31.	Prezentuje učebnice vhodné hodnoty, které souvisejí s daným vyučovacím předmětem?	Může jít o respekt k životnímu prostředí, kulturu jazykového projevu, estetické hodnoty apod.

XIII. kategorie: Zpracování učiva		
32.	Je odborný obsah prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Jsou v textech odkazy na mezipředmětové vztahy? Mají žáci příležitost vidět pojmy nejen z hlediska daného předmětu, ale i z hlediska jiných oborů? Vyskytují se učební úlohy, které vedou k propojení učiva s jinými obory?
33.	Jsou některé poznatky prezentované z několika úhlů pohledu, různých perspektiv?	Týká se především společenskovedních předmětů, příp. přírodovědných témat, která souvisejí s různými výklady světa a člověka.
34.	Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Obsahuje učebnice texty (poznámky), které srozumitelně objasňují žákům smysl jejich učení, nutnost získání určitých kompetencí pro osobní, rodinný, profesní, občanský život?

Převzato ze SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 43–47.

Příloha č. 5: Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání – český jazyk a literatura (2. stupeň)

Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 ⁶⁾

Seznam zachycuje stav ke dni 1.3.2011. Přehled učebnic, kterým byla udělena schvalovací doložka po tomto datu, je průběžně zveřejňován ve Věstníku MŠMT.

O učebnicích jsou uvedeny tyto údaje:

autor: název učebnice; číslo vydání, kterému byla udělena schvalovací doložka							
číslo jednacích schvalovací doložky	datum vydání schvalovací doložky	termín platnosti schvalovací doložky	orientační cena v Kč podle sdělení nakladatelství	číslo jednacích schvalovací doložky před prodloužením platnosti ^{**} (stav od března 2010)	materiál nosiče učebnice [*]	SUŘ	název nakladatelství

Informace, zda je učebnice součástí ucelené řady učebnic (SUŘ)

^{*}) papír - P

^{**}) učebnice s vytištěným původním číslem jednacím mohou školy pořizovat v souladu s § 160 odst. 1 školského zákona pouze do vyprodání zásob.

Upozornění: V současné době se v základních školách vyučuje podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (v 5. ročníku podle postupně ukončovaných předchozích vzdělávacích programů Základní škola, Obecná škola, Národní škola). Specifikace předmětu a ročníku v názvu učebnice proto nemusí přesně odpovídat názvům předmětů a rozložení učiva do předmětů a ročníků v jednotlivých školních vzdělávacích programech. Výběru učebnic je proto třeba věnovat náležitou pozornost. Cena učebnice uvedená v tomto seznamu je pouze orientační, na aktuální ceny se informujte u Vašeho dodavatele.

Český jazyk a literatura (2. stupeň)

Hrdličková,H.;Beránková,E.;Rudolf,S.: Český jazyk pro 6. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Jazykové projevy, sloh, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
13485/2004-22	10.3.2005	10.3.2011	105 + 51 + 50		P	Ano	
Horáčková,M.;Klíma,I. a kol.: Český jazyk pro 7. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Komunikační a slohová výchova, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 51 + 54		P	Ano	
Hrdličková,H.;Beránková,E.;Klíma,I. a kol.: Český jazyk pro 8. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Sloh, sdělování a výměna informací, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 52 + 50		P	Ano	

6) § 27 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Hrdličková,H. a kol.: Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Sdělování a výměna informací, Sloh, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 53 + 51		P	Ano		
Bradáčová,L.;Horáčková,M. a kol.: Čítanka 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
31457/2004-22	14.2.2005	14.2.2011	105/127		P	Ano		
Lískovcová,M.;Bradáčová,L. a kol.: Čítanka 7; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	128/152		P	Ano		
Horáčková,M.;Rezutková,H.: Čítanka 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	135/160		P	Ano		
Lískovcová,M.;Rezutková,H. a kol.: Čítanka 9; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	142/164		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H. a kol.: Literární výchova 6, Doplněk k Čítance 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
31457/2004-22	14.2.2005	14.2.2011	27		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H.: Literární výchova 7, Doplněk k Čítance 7; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	34		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H.: Literární výchova 8, Doplněk k Čítance 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	45		P	Ano		
Lískovcová,M.;Staudková,H. a kol.: Literární výchova 9, Doplněk k Čítance 9; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	45		P	Ano		
Štěpán,L.;Richter,V.: Čítanka plná humoru pro 6. ročník; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Dialog	
26516/2005-22	8.9.2005	8.9.2011	129		P	Ano		
Štěpán,L.;Richter,V.: Čítanka plná humoru pro 7. ročník; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Dialog	
26516/2005-22	8.9.2005	8.9.2011	129		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 6. - 7. ročník ZŠ - Rozmluvy o světě literatury; vydání: 3. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	78		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 8. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Úvod do světa literatury I, II; vydání: 3. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	74 + 76		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 9. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Výpravy do světa literatury I; vydání: 4. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	79		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 9. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Výpravy do světa literatury II; vydání: 2. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	79		P	Ano		
Krausová,Z.;Teršová,R.: Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
4757/2009-2	22.4.2009	22.4.2015	139		P	Ano		
Krausová,Z.;Teršová,R.: Český jazyk pro 7. ročník základní školy a sekundu víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
19328/2010-22	5.10.2010	5.10.2016	139 + 60	23717/2004-22	P	Ano		

Krausová,Z.;Pašková,M.: Český jazyk pro 8. ročník základní školy a tercii víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
23435/2005-22	19.7.2005	19.7.2011	129 + 60		P	Ano		
Krausová,Z.;Pašková,M.;Vaňková,J.: Český jazyk pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
20603/2006-22	30.8.2006	30.8.2012	129 + 59		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Beránková,E.: Čítanka pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
13524/2009-22	15.7.2009	15.7.2015	129		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Beránková,E.: Čítanka pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
19327/2010-22	4.10.2010	4.10.2016	97	23718/2004-22	P	Ano		
Lederbuchová,L.;Stehlíková,M.: Čítanka pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
24972/2005-22	5.8.2005	5.8.2011	149		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Stehlíková,M.: Čítanka pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
20604/2006-22	31.8.2006	31.8.2012	149		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 6 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	74 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 7 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	74 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 8 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	94 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 9 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	89 + 47		P	Ano		
Klímová,K. a kol.: Český jazyk 6; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
10312/2010-22	4.6.2010	4.6.2016			P	Ano		
Janáčková,Z.;Fejfušová,M.: Čítanka pro 6. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
8740/2007-22	2.5.2007	2.5.2013	140		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 7. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
5731/2008-22	22.4.2008	22.4.2014	120		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 8. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
6836/2009-22	15.5.2009	15.5.2015	130		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 9. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
7561/2010-22	29.4.2010	29.4.2016	130		P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
17555/2004-22	12.5.2004	12.5.2010	78		P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
24742/2010-22	16.2.2011	16.2.2017	78	17556/2004-22	P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 9; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
10717/2007-22	5.4.2007	5.4.2013	40		P	Ano		

Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 6 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
11487/2010-22	30.4.2010	30.4.2016	100 + 28	17557/2004-22	P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 7 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
15120/2005-22	20.7.2005	20.7.2011	135 + 30		P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 8 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 2.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
18865/2006-22	31.7.2006	31.7.2012	133 + 30		P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 9 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
10717/2007-22	5.4.2007	5.4.2013	147 + 40		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 6 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
6165/2010-22	12.4.2010	12.4.2016	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 7 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
6915/2006-22	23.3.2006	23.3.2012	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 8 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
20600/2006-22	5.9.2006	5.9.2012	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 9 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
20600/2006-22	5.9.2006	5.9.2012	89 + 119 + 59		P	Ano		
Styblík,V. a kol.: Základní mluvnice českého jazyka; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5680/2006-22	8.3.2006	8.3.2012	95		P	Ne		
Hošnová,E.;Bozděchová,I.;Mareš,P.;Svobodová,I.: Český jazyk pro 6. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
14937/2006-22	17.7.2006	17.7.2012	109 + 65		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 7. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5730/2008-22	14.5.2008	14.5.2014	109		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 8. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
1803/2009-22	16.3.2009	16.3.2015	109		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 9. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
8332/2010-22	25.5.2010	25.5.2016	109 + 69		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 6; vydání: 3., přepracované a rozšířené								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
15751/2007-22	11.8.2007	11.8.2013	115		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 7; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
21108/2007-22	31.8.2007	31.8.2013			P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 8; vydání: 3., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5515/2008-22	17.6.2008	17.6.2014	115		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 9; vydání: 3., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5514/2008-22	17.6.2008	17.6.2014	115		P	Ano		
Soukal,J.: Literární výchova pro 2. stupeň ZŠ; vydání: 4., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	

13405/2009-22	16.7.2009	16.7.2015	115		P	Ano	
Bičíková,V;Topil,Z.;Šafránek,F.: Český jazyk pro 6. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tobiáš
25651/2005-22	2.8.2005	2.8.2011	96 + 49		P	Ano	
Bičíková,V;Topil,Z.;Šafránek,F.: Český jazyk pro 7. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tobiáš
23529/2007-22	8.10.2007	8.10.2013	116 + 50		P	Ano	
Martinková,V.: Literatura 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
14338/2005-22	30.8.2005	30.8.2011	95		P	Ano	
Martinková,V.: Literatura 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
34594/2005-22	22.2.2006	22.2.2012	90		P	Ano	
Martinková,V.: Malá čítanka 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
14338/2005-22	30.8.2005	30.8.2011	90		P	Ano	
Martinková,V.: Malá čítanka 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
34594/2005-22	22.2.2006	22.2.2012	95		P	Ano	

Převzato ze *Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011*. Dostupný na <http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc> [cit. 2011-05-10].

**Příloha č. 6: Ukázky z čítanky, pracovního sešitu a metodiky
k literární výchově pro žáky 6. ročníku ZŠ autorky
Mgr. Vlasty Vaňkové**

Ukázka z čítanky

**Čtení
Rudolf Matys**

Odleva napravo a potom zase zpátky.
Tohle je slovo. To věta. A to zas tisíc vět.
Jak je to pěkné sám trefit do pohádky!
S básničkou potkat se a jet s ní na výlet!

A oči pasou se. Po loukách stránek chodí
a každé písmeno je malý černý květ...
Ty stránky plachty jsou. Plachty velikých lodí.
Budeš-li chtít, i s tebou obeplují svět.

Ukázka z pracovního sešitu

**Čtení
Rudolf Matys**

1. Vysvětli verše:

a) Jak je to pěkné sám trefit do pohádky

b) S básničkou potkat se a jet s ní na výlet

2. Doplň podle 2. sloky básně:

oči se _____, oči chodí po _____,

stránky jsou _____, každé písmeno je _____

Doplňená slova jsou **básnické výrazy**, kterým se říká **METAFORA** = obrazné pojmenování na základě nejrůznějších **podobností**. Jedna věc mi něčím připomene jinou – tvarem, barvou, zvukem. Je to nový pohled na svět kolem nás.

3. Na stejném základě jsou lidové hádanky, poznáš, co to je?

a) Plná škola dětí a nemají kudy ven - _____

b) Sedí panna na hrádkách o devíti kabátkách, přec je jí zima- _____

c) Panna na pařízku s pejskem na řetízku - _____

d) Malý pevný domeček, který skrývá stromeček - _____

(cibule, pecka, jahoda, makovice)

4. Vytvoř vlastní hádanku (hádanky):

Ukázka z metodiky

Čtení

Rudolf Matys

(čítanka str. 5, pracovní sešit, str. 9)

Děti se učí hledat obrazná pojmenování v básni a rozumět jim. Pro čtení je důležitá fantazie. Hledáme s dětmi, jak se projevuje fantazie v této básni.

Za domácí úkol děti vyhledají lidové hádanky a budou si je navzájem dávat.

Např. Nemám oheň, nemám dým, ale všechny popálím. (kopřiva) Vaří se to, peče se to, nejí se to. (špejle)

Ukázka z čítanky

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

Byl jednou jeden mnich a ten měl hodně knih a neměl je už ani kam dávat. Tak si ten mnich řekl: „Nechám si jen dobré knihy a ty špatné odnesu do antikvariátu“.

Jak ten mnich řekl, tak udělal. Když otevřel nějakou knihu a zdálo se mu, že je dobrá, už ji ani dál nečetl a odložil ji na hromadu, kam dával dobré knihy. Těšil se, že až se zbaví špatných knih, bude pak už napořád číst jen dobré knihy z té hromady a bude mu hej.

Zato když se tomu mnichovi zdálo, že některá kniha je špatná, přečetl ji celou, aby se ujistil, že je opravdu špatná, aby se nezmýlil a neodnesl do antikvariátu některou dobrou.

Tak četl mnich jen samé špatné knihy a po přečtení je odnášel do antikvariátu. Ke čtení dobrých knih se nikdy nedostal.

Ukázka z pracovního sešitu

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

1. Co si myslíš o mnichovi?

2. Jak si vybíráš knihu ty?

3. Co právě čteš? _____

4. Co čteš nejraději? (O čem?)

5. Proč lidé čtou?

6. Jak poznáš dobrou a špatnou knihu?

Dobrá kniha: ☺	Špatná kniha: ☹

7. Jaké ponaučení si můžeš vzít z příběhu?

Ukázka z metodiky

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

(čítanka str. 7, pracovní sešit, str. 11)

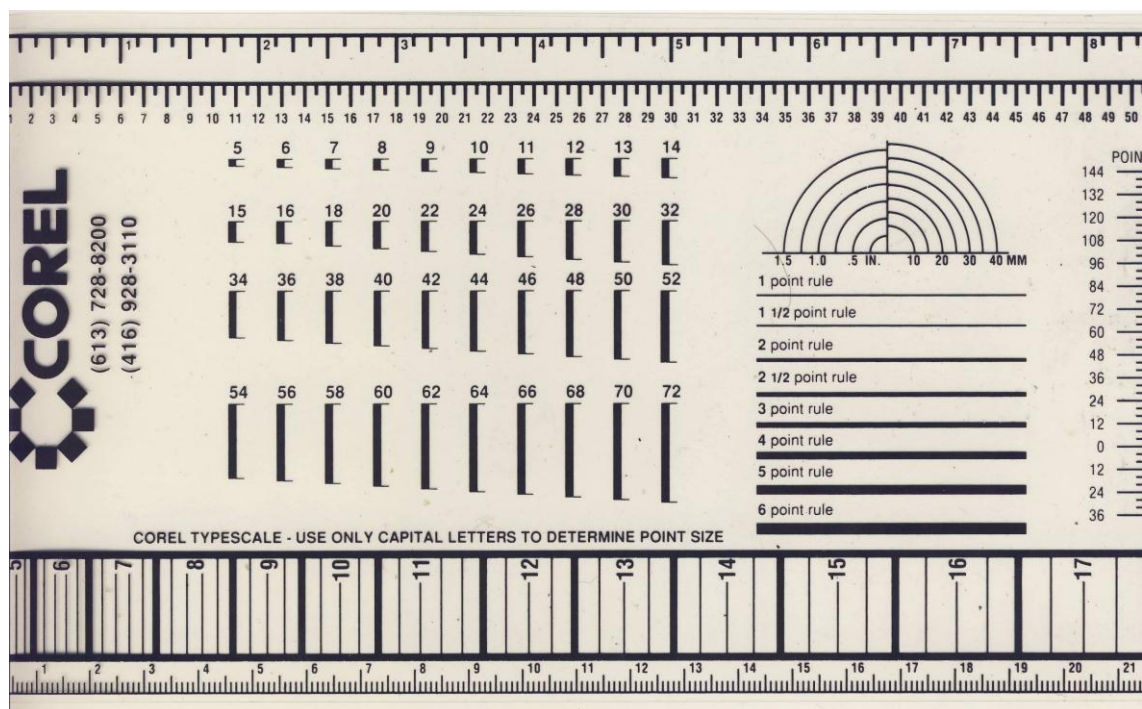
Z hodiny by mělo vzejít ponaučení, že je dobré umět si vybrat vhodnou knihu.

Při řešení problému, jak poznat dobrou a špatnou knihu, pracují nejdříve žáci ve dvojicích nebo malých skupinkách. Každá dvojice nebo skupina napíše po domluvě na arch papíru vlastní názor na dobrou a špatnou knihu. Archy kolují, každá další skupina se k původnímu názoru písemně vyjádří, doplní vlastním názorem. Když se arch vrátí původní skupině, následuje prezentace skupin před třídou.

Na závěr vytvoří třída společnou tabulku pro dobrou a špatnou knihu, na kterou se vyberou nejzajímavější postřehy.

Všechny ukázky byly citovány s laskavým svolením autorky Mgr. Vlasty Vaňkové.

Příloha č. 7: Typometrické pravítko

Obrázek pravítka, které jsme používali při měření vybraných ergonomických a typografických parametrů.

Příloha č. 8: Dotazník předkládaný učitelům

Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání – dotazníkové šetření

Vážené kolegyně a kolegové,

předkládáme Vám dotazník zaměřený na čítanky pro 2. stupeň základních škol a jejich užívání. Získané informace budou využity v disertační práci, ale především by měly posloužit učitelům jako vodítko při výběru čítanek. Současně by se získané poznatky mohly stát cenným zdrojem informací pro autory a vydavatele učebnic. Mohly by tak přispět k lepšímu poznání konkrétních potřeb pedagogické praxe a ke zkvalitnění nových čítanek.

Dotazník je anonymní a jeho vyplnění je dobrovolné.

Otázky jsou rozděleny do několika tematických okruhů.

Vyberte a označte prosím odpovědi, které nejlépe odpovídají Vašemu názoru a Vašim zkušenostem, v případě potřeby doplňte údaje stručným komentářem.

Velice Vám děkujeme za ochotu pomoci, Váš čas i Vámi poskytnuté informace.

Mgr. Martin Gregor
PdF UP v Olomouci

Váš věk: _____ Délka Vaší praxe: _____ let

Vaše aprobace: _____

Jste: _____ muž _____ žena (zakroužkujte)

1. Jaká převažuje praxe při výběru čítanek na školách, do jaké míry ho ovlivňují vyučující a jaká hlediska jsou při tomto rozhodování uplatňována.

a) O výběru čítanek používaných při výuce (můžete uvést více možností)

- rozhodovalo vedení školy
- předsedkyně/předseda předmětové komise
- jsem rozhodoval/a já
- rozhodovali jiní učitelé ČJ na škole
- rozhodovali zaměstnanci školy, kteří ČJ nevyučují
- nevím, kdo o výběru čítanek rozhodoval
- jiná odpověď (prosím, uveďte)

b) Při výběru čítanek (můžete uvést více možností)

- rozhodovala především hlediska kvality obsahu a provedení čítanek
- rozhodovala především cena pořizovaných čítanek
- hledal se kompromis mezi cenou a kvalitou čítanek
- není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek
- jiná odpověď (prosím, uveďte)

2. Používané čítanky a čítankové řady

– při výuce na 2. stupni ZŠ používám tyto čítanky. (Vypište čísla, podle seznamu, který je na konci dotazníku):

v 6. ročníku

v 7. ročníku

ročníku _____

v 9. ročníku

v 8.

a) Do jaké míry jste s těmito čítankami spokojena/spokojen?

v 6. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 7. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 8. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 9. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

b) Jde o čítanky, které patří do ucelené řady učebnic:

ano – ne – nevím

c) Používáte v jednom ročníku více druhů čítanek?

ano – ne – nevím

d) Pokud ano, tak v jakém ročníku a jaké další čítanky (Vypište čísla, podle seznamu, který je na konci dotazníku):

v ____ ročníku

v ____ ročníku

v ____ ročníku

ročníku _____

v ____.

e) Pokud používáte další čítanky jako doplňující, do jaké míry jste s těmito čítankami spokojena/spokojen?

v 6. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 7. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 8. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 9. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

3. Z používaných čítanek považuji za nejlepší čítanku (prosím, uveďte):

a) Oceňuji u ní zejména (můžete označit více možností):

- kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek
 - množství zařazených literárních ukázek
 - ukázky ze současné české i světové literatury
 - zařazené motivační, aktivizační prvky
 - uplatňování mezipředmětových vztahů
 - grafickou úpravu čítanky
 - použité ilustrace a jejich propojení s textem
 - didaktické zpracování čítanky
 - úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci žáků
 - úlohy před čtením a po čtení
 - formát čítanky
 - velikost základního písma textů v čítance
 - příručku pro učitele k dané čítance/čítankám
 - orientační aparát (rejstříky děl, autorů, ilustrátorů aj.)
 - doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podporu formou doplňkových textů aj.)
 - jiné (prosím, uveďte)
-
-

b) Méně jsem spokojená/ý s (prosím, uveďte)

c) Vykazují stejné kvality i ostatní díly příslušné ucelené řady čítanek? ano – ne – nevím

d) Z čítanek, které znám, ale nepoužíváme je, považuji za kvalitní tyto:

e) Dokázali byste uvést stručně, proč je za lepší považujete? Zdůvodněte, prosím:

4. Z používaných čítanek považuji za nejhorší čítanku (prosím, uveďte):

a) Výhrady mám zejména (můžete označit více možností)

- kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek
- množství zařazených literárních ukázek
- ukázky ze současné české i světové literatury
- zařazené motivační, aktivizační prvky
- uplatňování mezipředmětových vztahů
- grafickou úpravu čítanky
- použité ilustrace a jejich propojení s textem
- didaktické zpracování čítanky
- úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci žáků
- úlohy před čtením a po čtení

- formát čítanky
 - velikost základního písma textů v čítance
 - příručku pro učitele k dané čítance/čítankám
 - orientační aparát (rejstříky děl, autorů, ilustrátorů)
 - jiné (prosím, uveďte) _____
-
-

b) Naopak, spokojený/á jsem s (prosím, uveďte)

c) Vykazují stejné nedostatky i ostatní díly příslušné ucelené řady čítanek? ano – ne – nevím

5. U čítanek obecně upřednostňuji (můžete označit více možností):

a) převahu prózy , převahu poezie , rovnoměrné zastoupení prózy a poezie
zastoupení i jiných žánrů např. komiksy , novinové články , rébusy ,

b) velké množství ukázek umožňující učiteli výběr , jen typické ukázky umožňující představení
příslušného autora, stylu, žánru apod. a ostatní lze najít jinde

c) zastoupení klasiků české literatury , světové literatury , zastoupení soudobých autorů
domácích a světových jiné (prosím, uveďte) _____

d) Které autory považujete v čítankách za opomíjené:

e) O kterých autorech se naopak domníváte, že je jim věnována nepřiměřená pozornost:

f) strukturování obsahu podle žánrů , historického vývoje , propojení s ročními obdobími ,
tematické členění , jaké jiné členění považujete za vhodnější

g) ilustrování čítanky jedním výtvarníkem , použitím ilustrací z původních děl a dalších autorů,
což umožňuje žáky seznámit s větším okruhem výtvarníků

h) u jednotlivých ukázek příslušné výkladové poznámky a motivační otázky ,
nepotřebuji je,
vím, na co se mám děti ptát a co jim vysvětlit , měly by být jen někde, jako podpora samostatné práce žáků

6. Čítanky nabízejí mezipředmětové využití

dostatečně , zejména k předmětům:

nedostatečně , zejména k předmětům:

Podle Vašeho názoru ke kultivaci citového prožívání, mezilidských vtažů a toleranci čítanky přispívají dostatečně , nedostatečně , v tomto směru by měl být kladen větší důraz na (prosím, uveďte):

7. Z čítanek, které používáme, stačím v průběhu školního roku s žáky probrat

přibližně ____ ukázek za vyuč. hodinu a za celý rok nejvýše ____ ukázek

8. Z hlediska polygrafického provedení

a) považují za vhodnější:

- brožované provedení , pevnou knižní vazbu
- formát A4 /velký sešit/ , A5 /malý sešit/ , nějaký atypický formát
- barevné provedení , nevadí mi kombinace barevných a černobílých prvků , na barevnosti nezáleží

b) ergonomické parametry při výběru a úpravě písma v čítankách podle mého názoru

–specifickým potřebám žáků v příslušném věku odpovídají ano – ne – nevím

–výhrady mám zejména k (prosím, uveďte)

9. Multimediální podpora čítanek (prosím, označte jednu z možností)

– Je podle Vašeho názoru dostatečná , nedostatečná , nevím

–Jaké vidíte perspektivní možnosti uplatnění multimediálních pomůcek (prosím, uveďte):

Seznam čítanek pro 2. stupeň ZŠ

1. Čítanky nakl. Alter (BRADÁČOVÁ, L.; HORÁČKOVÁ, M. aj.).
2. Čítanky nakl. Fortuna (ČEŇKOVÁ, J.; SOLFORNÍKOVÁ, J.; MARTÍNKOVÁ, H.).
3. Čítanky nakl. Prodos (DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V.).
4. Čítanky nakl. MOBY DICK (FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J.) JANÁČKOVÁ, Z.).
5. Čítanky nakl. Nová škola (FEJFUŠOVÁ, M.).
6. Čítanky nakl. Fraus (LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E.; STEHLÍKOVÁ, M.).
7. Malé čítanky nakl. Tripolia (MARTINKOVÁ, V.).

8. Čítanky nakl. SPN (SOUKAL, J.).
 9. Čítanky nakl. Scientia (ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ).
 10. Čítanky nakl. Dialog (ŠTĚPÁN, L; RICHTER, V, Čítanky plné humoru pro 6., 7. roč. a Čítanka plná příběhů pro 8., 9. ročník).
 11. Čítanky nakl. Jinan (STEJSKALOVÁ, A.; HRABÁKOVÁ, J.)
 12. Čítanky nakl. FRAGMENT (ŽÁČEK, J., HANZOVÁ, M.)
 13. Jiné. (prosím, uveďte jejich název):
-

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Mgr. Martin Gregor

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Autoreferát k disertační práci

Studijní program: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Katedra českého jazyka a literatury
PdF UP v Olomouci

Olomouc 2012

UNIVERZITA PALACKÉHO

V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Autor: Mgr. Martin Gregor

Název: **Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ**

Obor: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Školitel-konzultant:

Oponenti: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.
PhDr. Zuzana Sikorová, Ph.D.

Místo a termín obhajoby: Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo nám 5, 771 40 Olomouc

.....
Místo, kde bude práce vystavena: Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo nám 5, 771 40 Olomouc

Obsah autoreferátu

Klíčová slova	4
Úvod	7
1 Cíle disertační práce	9
2 Struktura disertační práce	10
3 Teoretická východiska disertační práce	11

4 Výzkum a metodologie disertační práce	12
Závěr	13
5 Výběrová bibliografie	14
6 Publikační činnost autora disertační práce	17
7 Anotace	20

Klíčová slova

Analýza čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Četba

Čítanka pro 2. stupeň ZŠ

Čtenářství

Čtení

Čtenářská gramotnost

Druh písma

Ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Formát knihy

Hodnotící kritéria učebnic

Knižní vazba

Komunikační parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Papír

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Pedagogický výzkum

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Schvalovací doložka MŠMT ČR

Typografické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Velikost písma

Vzdělávací program Základní škola

Key words:

Analysis of 2nd grade reading books at Elementary Schools, reading materials,

Reading book for 2nd grades at Elementary Schools

Reading in general

Reading

Literacy

Font

Ergonomic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools

Book format

Evaluating criteria of textbooks

Book binding

Communication parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools

Evaluation criteria of 2nd grade reading books at Elementary Schools

Paper

Educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools

Research in education

General educational program for elementary education, approval clause of MEYS of CZ

Typographic parameters of reading books for 2nd grades at Elementary Schools

Font size

Elementary School educational program

Schlüsselwörter

Analyse von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe

Lektüre

Lesebuch für die 2. Grundschulstufe

Lesegeohnheit

Lesegeohnheit

Lesekompetenz

Schriftart

Ergonomische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Buchformat

Bewertungskriterien der Lehrbücher

Bucheinband

Kommunikationsparameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Papier,

Pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Pädagogische Forschung

Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung

Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen

Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik

Typographische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Schriftgröße

Ausbildungsprogramm Grundschule

Úvod

Čítanku považujeme za specifický druh učebnice, která neztrácí své místo mezi didaktickými prostředky školy v podmínkách nové kurikulární politiky prvního desetiletí 21. století a je schopna naplňovat cíle základního vzdělání tak, jak je stanovují platné kurikulární dokumenty.

Čítanky pro 2. stupeň ZŠ se staly atraktivním zbožím a předmětem boje o přízeň učitelů. Nabídka učebnic, tedy i čítanek, se značně rozšířila. Trh dává možnost zvolit čítanky různých autorů, koncepcí i kvality. Žádná z ucelených řad čítanek, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, nemohou vyhovovat všem žákům a taktéž učitelům, kteří mohou mít rozdílné koncepty výuky a představy o pomůckách. Učitelé by proto měli mít možnost pracovat s více než jednou ucelenou řadou čítanek a vybírat z nich texty podle specifických potřeb žáků a svých pedagogických záměrů. Nedostatek finančních prostředků na nákup učebnic je pro tyto záměry trvale limitujícím faktorem. Pedagogové pak často musí užívat učebnice, které škola pořídila bez ohledu na jejich představy a požadavky, většinou z jednoho nakladatelství.

Není snadné se v nové situaci orientovat. Výzkumu čítanek pro 2. stupeň základní školy není podle našeho názoru věnována dostatečná pozornost. Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ vnímáme jako aktuální výzkumný problém.

V procesu tvorby čítanek i jiných učebnic probíhá interakce mezi státem, reprezentovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR), nakladatelstvími, která učebnice vydávají, a v neposlední řadě autorem nebo kolektivem autorů, kteří učebnice tvoří. Stát vytváří kurikulární dokumenty, jež jsou pro tvorbu učebnic závazné.

Vlastní tvorbu učebnic pak zajišťují nakladatelé. Hodnotitelem a strážcem kvality jednotlivých učebnic a taktéž jejich ucelených řad je v České republice stát, reprezentovaný MŠMT ČR, který učebnice posuzuje a hodnotí prostřednictvím svých odborných lektorů. Znakem kvality, didaktické vhodnosti, přiměřenosti a jedním z rozhodujících kritérií pro konečnou volbu a využití učebnic a jejich ucelených řad na školách by mělo být udělení tzv. schvalovací doložky MŠMT ČR.

V disertační práci jsme se zaměřili na analýzu všech ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem knižním trhu, podle vybraných hodnotících kritérií učebnic.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka

a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR. Chtěli jsme využít osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozornit na mnohohrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů, kterým doposud byla v pedagogickém výzkumu věnována podle našeho názoru nedostatečná pozornost.

1 Cíle disertační práce

Hlavním cílem disertační práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Dosažení hlavního cíle je limitováno naplněním dílčích cílů, kterými jsou:

Analyzovat současný trh s učebnicemi se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Formulovat současné požadavky na kvalitní čítanku pro 2. stupeň ZŠ vzhledem k probíhající kurikulární reformě.

Popsat a analyzovat mechanismy schvalování učebnic – udělování doložek MŠMT ČR.

Analyzovat dostatečnost kontrolních mechanismů – schvalování kvality ve vztahu k aktuálním problémům edukace.

Analyzovat vybrané ergonomické parametry v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Formulovat kritéria vybraných ergonomických parametrů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Ověřit kritéria vybraných ergonomických parametrů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Konfrontovat vlastní analýzu kritérií kvality čítanek pro 2. stupeň ZŠ s učiteli českého jazyka a literatury.

2 Struktura disertační práce

Disertační práce má část teoretickou i praktickou.

Teoretická zahrnuje tematické okruhy:

- Teoretická východiska.
- Kurikulární východiska.
- Typografická a ergonomická východiska.
- Kriteriaální východiska.
- Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické praxi.
- Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Praktickou část disertační práce členíme na dvě empirická šetření:

- První empirické šetření se zaměřuje na čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání učiteli vybraných úplných škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji.
- Ve druhém empirickém šetření se zaměřujeme na vybrané ergonomické a typografické parametry u vybraných ucelených řad čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ.

3 Teoretická východiska disertační práce

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy, jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás je *vzdělávací program Základní škola a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Charakterizujeme vybrané ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců (délku řádků) a velikost řádkování. Všechny tyto parametry později analyzujeme v rámci druhého empirického šetření v praktické části disertační práce.

Zaměřujeme se na charakteristiku kritérií MŠMT ČR a další vybraná kritéria hodnocení učebnic, která je možné aplikovat na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, a to:

- Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové.
- Kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň podle Ladislavy Lederbuchové.
- Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Martinkové a Miroslavy Váňové.

V dalším tematickém bloku se věnujeme aktuálnímu tématu variantnosti čítanek pro 2. stupeň ZŠ, ve které spatřujeme výzvu současné pedagogické teorii i praxi. Čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT řadíme do skupin podle různých hledisek: uspořádání textů v čítankách, podle hlediska podpory dalšími didaktickými prostředky aj. Okrajově si všímáme i hlediska využití ilustrací a hlediska multimediální podpory

V posledním bloku teoretické části stručně charakterizujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň, které v době psaní disertační práce mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR.

4 Výzkum a metodologie disertační práce

Praktickou část disertační práce rozdělujeme na dvě empirická šetření. V prvním empirickém šetření analyzujeme čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání a preference mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji.

Ve druhém empirickém šetření se zaměřujeme na obsahovou analýzu a komparaci vybraných ergonomických a typografických parametrů u vybraných čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Hlavní výzkumnou metodou prvního empirického šetření je dotazník. Jedná se o nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání.

Při osobním setkání s učiteli byla využita i metoda řízeného rozhovoru.

Při analýze ergonomických parametrů ve druhém empirickém šetření jsme využívali metodu měření pomocí pravítka a typometrického pravítka i metody obsahové analýzy textu.

Závěr

V teoretické části disertační jsme se zaměřili na čítanku pro 2. stupeň ZŠ na vybraná klíčová východiska k dalšímu výzkumu. Definovali jsme základní pojmy i směry dalšího postupu. Zaměřili jsme se na čítanku z pohledu obecné teorie učebnice i dalších důležitých aspektů. Zmínili jsme i proces tvorby a schvalování učebnic v České republice a upozornili jsme na některé z dlouhodobých problémů a nedostatků celého procesu.

Soustředili jsme se na charakteristiku hodnotících kritérií učebnic v České republice, které podle našeho názoru můžeme aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, zaměřili jsme se i na oblast nakladatelské práce a praxe, s kterou máme osobní zkušenosti. Charakterizovali jsme vybrané ergonomické parametry čítanek, kterým v našem pedagogickém výzkumu zatím není věnována důstojná pozornost. Upozornili jsme na důležitost a jedinečnost grafické úpravy každé knihy a na úlohu pracovníků nakladatelství, kteří tuto podobu tvoří

Při základní charakteristice čítanek – nezbytné pro další výzkum jsme se soustředili na čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, kterým se budeme dále věnovat i v praktické části disertační práce.

Upozornili jsme na vybrané ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ se záměrem upozornit na tuto specifickou oblast, která je podle našeho názoru v pedagogickém výzkumu v České republice stále upozaděna. Věříme, že výsledky našeho výzkumného šetření a závěry naší práce se mohou stát motivací pro všechny zájemce o další výzkum, hledání dalších možností a cest ke zkvalitnění současných i budoucích čítanek a naplnění jejich výchově-vzdělávacího potenciálu.

5 Výběrová bibliografie

BLAŽEJ, B. *Grafická úprava tiskovin pro IV. ročník SPŠG, studijní obor polygrafie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 192 s. ISBN 80-04-23201-9.

ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 150 s. ISBN 978-80-246-1924-8.

ČERVENKOVÁ, I. *Žák a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 108 s. ISBN 978-80-7368-924-7.

HOMOLOVÁ, K. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7368-641-3.

HENZL, J.; ŠIKULOVÁ, R. (eds.) *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka.: Metodika rozvíjení klíčových kompetencí , průřezová témata, diagnostika*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogické centrum Ústí nad Labem, o. p. s., 2008. 890 s. (tištěná publikace 160 s. + práce absolventů a podpůrný materiál – nečíslováno). ISBN 978-80-7414-004-4.

KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. 198 s. ISBN 978-80-7315-174-4.

MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7315-148-5.

MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992. 88 s. Bez ISBN

MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Výzkumná zpráva – II. část*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1993. 48 s. Bez ISBN.

NADOLSKI, D. (Hrsg.) *Didaktische Typografie. Informationstypografie, Pädagogische Typografie*. 1. Auflage. Leipzig: VEB Fachbuchverlag, 1984. 296 s.

PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005. 256 s. ISBN 80-7185-774-2.

PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 288 s. ISBN 978-80-87053-50-8.

- PRŮCHA, J. *Učení z textu a didaktická informace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 92 s.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. 150 s. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 328 s. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- ŘEŘICHOVÁ, V. *Výchova čtenáře v české počáteční škole (1774 – 1948)*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 1999. 122 s. ISBN 80-244-0044-8.
- SIKOROVÁ, Z. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2004. 154 s. ISBN 80-7042-373-0.
- SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 72 s. ISBN 978-80-7368-412-9.
- SIKOROVÁ, Z. *Učitel a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 127 s. ISBN 978-80-7368-923-0.
- SÝKORA, M. *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů. Dodatek: Tvorba učebnic – Kritéria výběru učebnice*. 1. vyd. Praha: EM – EFFECT, 1996. 78 s. ISBN 80-900566-1-X.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. rozšiř. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 84 s.
- ZUJEV, D. D. *Ako tvoriť učebnice*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, 1986. 298 s.

Odborné statě a články – výběr

- DOUBRAVA, L. Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti: ČŠI zjistila, že češtině se školy věnují stále méně. In *Učitel'ské noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13. ISSN 0139-5718.
- GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s.

35–40. ISBN 80-7178-244-0.

KLUMPAROVÁ, Š. Jak rozumějí pojmu čtenářská kompetence v Německu? In. *Kritické listy*, 2006, roč. 6, č. 24, s. 6–11. ISSN 1214-5823. Dostupné online z <http://www.kritickemysleni.cz/klisty/24/_komplet.pdf> [cit. 2008-04-12].

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). In. *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 1, s. 1–7. ISSN 0009-0786.

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). – pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 2, s. 53–56. ISSN 0009-0786.

POKORNÁ, I. Výzkum čítanek pro 6. ročník ZŠ a primu víceletého gymnázia. In. *Pedagogická orientace*, 2003, roč. 13, č. 2, s. 114–119. ISSN 1211-4669.

POKORNÁ, I. Charakteristika čítanek pro 6. ročník základních škol. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 186–190. ISBN 80-244-1002-8.

SLADOVÁ, J. Výběr textu jako projev profesionální kvalifikace učitele literární výchovy. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 216–219. ISBN 80-244-1002-8.

SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In. ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 162–167. ISBN 978-80-7368-765-6.

6 Publikační činnost autora disertační práce

GREGOR, M. Knihovna – věrná kamarádka. In *Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 12.–13. 4. 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: UP, 2008, s. 41–45. ISBN 978-80-244-1947-3.)

GREGOR, M. Inovativní soubor čítanek a jeho využití ve výuce. In VAŠŤATKOVÁ, J.; FIALA, B. (ed.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VI. Sborník příspěvků z VI. ročníku konference konané dne 10. prosince 2008*. 1. vyd. Olomouc: VOTOBIA Olomouc, 2009, s. 97–102. ISBN 978-80-7220-315-4.

GREGOR, M. Mezinárodní studentský pedagogicko-vědecký tábor na PdF UP v Olomouci. In *Žurnál UP 2007/2008*, roč. 17, č. 22, s. 8. Bez ISSN.

GREGOR, M. Rámcový vzdělávací program a čítanky pro 2. st. ZŠ. In MAREŠOVÁ, H.; MACOUN, T. *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. 4. 2008 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2009, s. 80–84. ISBN 978-80-244-2240-4.

GREGOR, M.; ROZEHNALOVÁ, B. Je literární výchova skutečně esteticko-výchovnou disciplínou? In KASÁČOVÁ, L. (ed.) *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinarodnou ucastou Prostriedky edukácie v škole 21. storočia*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela a Centrum vzdelavania doktorandov pri PF UMB, 2008, s. 95–98. ISBN 978-80-8083-565-1.

GREGOR, M.; HURTÍKOVÁ, K.; STRÁNSKÁ, E. VI. ročník mezinárodní studentské vědecké konference. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 12, s. 2. Bez ISSN

GREGOR, M. Setkání s poutníkem P. Františkem Líznu. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 20, s. 3. Bez ISSN.

GREGOR, M. Písmo – rozhodující ergonomický parametr učebnic. In LIPTÁKOVÁ, L.; VUŽŇÁKOVÁ, K., RUSŇÁK, R. (eds.) *Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Ročník 15*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 286–292. ISBN 978-80-8068-972-8

GREGOR, M. Čítanka – úspěšný nástroj rozvoje čtenářství a klíčových kompetencí. In KOUDELKOVÁ, E. (ed.) *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 25.–26. března 2009*. 1. vyd. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009, s. 81–89. ISBN 978-80-86807-79-9.

DOBEŠOVÁ, P.; GREGOR, M. Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty UP pořádá VII. ročník mezinárodní studentské vědecké konference

doktorských studijních programů. In *e-Pedagogium* 2009, roč. 9, č. 2, s. 131–134. ISSN 1213-7758 (tištěná verze); ISSN 1213-7499 (elektronická verze).

HURTÍKOVÁ, K.; GREGOR, M. VI. ročník studentské vědecké konference Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů. In *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 3, s. 131–133. ISSN 1211-4669.

GREGOR, M. Čítanka – specifický typ učebnice. In KUSÁ, J.; SLÁMA, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 2. – 3. 4. 2009 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.*

1. vyd. Olomouc: VUP, 2010, s. 67–74. ISBN 978-80-244-2435-4.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 1. díl (pro 3. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 80 s. ISBN 978-80-7320-159-3.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 2. díl (pro 4. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-154-8.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 3. díl (pro 5. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-155-5.

Další aktivity autora tezí

Člen Studentského vědeckého kroužku při Ústavu pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci.

Člen České pedagogické společnosti.

Člen České sekce IBBY.

Editace sborníku

MÁDROVÁ, L.; GREGOR, M. (ed.) *Sborník příspěvků ze Studentské vědecké odborné konference konané dne 19. 4. 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 162 s. ISBN 978-80-244-2152-0.

Redakční práce – jazyková korektura

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Moderní trendy ve speciální pedagogice s přesahem do sociální sféry*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 62 s. ISBN 978-80-7409-014-1.

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Právo*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7409-015-8.

VAŠŤATKOVÁ, J.; HOFERKOVÁ, S. (ed.) *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 232 s. ISBN 978-80-244-1991-6.

Práce v Nakladatelství PARTA, s. r. o.

Zaměstnán jako nakladatelský redaktor v Nakladatelství PARTA, s. r. o. (2005–dosud)

V průběhu spolupráce s nakladatelstvím se až dosud podílel na více než patnácti publikacích. Mimo jiné i vysokoškolské učebnici Psychopedie. V tiráži těchto publikací je uveden jako odpovědný redaktor.

Spoluautor ucelené řady čítanek pro 1. stupeň základní školy praktické.

Granty

Participace na grantu FRVŠ: Rozvoj a podpora vybraných studijních programů a oborů realizovaných v kombinaci prezenční a distanční formy studia (Rozvojový projekt na rok 2008).

Participace na grantu CVV: Lektor českého jazyka pro cizince: „Smlouva o realizaci českého jazyka“ s garancí Ministerstva zdravotnictví (listopad 2008 – březen 2009).

7 Anotace

Disertační práce se zabývá tematikou pedagogicko-didaktických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Hlavním cílem práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás je vzdělávací program Základní škola a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Také charakterizujeme vybraná ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců a řádkování. Těmto vybraným typografickým i ergonomickým parametrům se věnujeme i v empirické části práce.

V disertační práci prezentujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem knižním trhu, abychom učitelům v praxi usnadnili orientaci v nabídce čítanek a usnadnili jim tak jejich výběr a další použití v podmínkách každodenní pedagogické praxe.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Využíváme osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozorňujeme na mnohovrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů učebnic, kterým podle našeho názoru zatím nebyla z pohledu pedagogického výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Abstract

Dissertation work focuses on the topic of educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools. The work's main objective is the analysis and comparison of criteria for evaluating 2nd grade reading books at Elementary Schools.

In the theoretical part we discuss function and structure of textbook from the perspective of textbook theory, characterize basic concepts such as reading, reading materials, reading in general, and literacy. We are also using current curricular documents, which in our case are the educational programs Elementary School and General Educational Program for Elementary Education.

We pay great attention to criteria used to evaluate textbooks in the Czech Republic with a focus on 2nd grade reading books at Elementary Schools. We also characterize select ergonomic and ergonomic and typographic parameters such book formats, book binding, text length, color, paper, font type and size as well as column width and spacing. We also focus on these select typographic and ergonomic parameters in the empirical part of the work

The dissertation work presents all versions of 2nd grade reading books at Elementary Schools with an approval clause of the MEYS of CZ, which are currently available on our book market in order to help the teachers in schools easily select from the reading book selection and further use in the environment of daily educational practice.

The empirical part of the work focuses on two areas of research. Our first professional interest and research area is the use of 2nd grade reading books at Elementary Schools among Czech Language and Literature teachers at the 2nd grade of Elementary in Prague City Region and in Olomouc Region. Second area of professional interest and research is the analysis of ergonomic and typographic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools with current approval clause of the MEYS of CZ.

We are using personal experience and practice from the position of a chief editor with a publisher specializing in textbook publishing and we point out the multilayer issue of book graphic design and ergonomic parameters used in cases where from the educational perspective we think insufficient attention was paid to the textbook.

Annotation

Die Dissertationsarbeit beschäftigt sich mit der Thematik von pädagogisch-didaktischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Hauptziel der Arbeit sind die Analyse und der Vergleich von Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe.

Im theoretischen Teil konzentrieren wir uns auf die Funktionen und Struktur der Lehrbücher aus Sicht der Theorie der Lehrbücher und charakterisieren die Grundbegriffe wie Lesen, Lektüre, Lesegewohnheit, Lesekompetenz. Wir gehen auch von den gültigen Kutikular-Dokumenten aus, was für uns das Ausbildungsprogramm Grundschule und das Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung ist. Große Aufmerksamkeit widmen wir den Bewertungskriterien der Lehrbücher in der Tschechischen Republik mit Ausrichtung auf die Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Ebenfalls charakterisieren wir ausgewählte ergonomische und typographische Parameter, wie das Buchformat, den Bucheinband, Textumfang, die Farbigkeit, das Papier, die Schriftart und -größe wie auch Kolonnenbreite und Zeilenabstände. Diesen ausgewählten typographischen sowie ergonomischen Parametern widmen wir uns auch im empirischen Teil der Arbeit.

In der Dissertationsarbeit präsentieren wir alle geschlossenen Reihen von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, die zurzeit auf unserem Büchermarkt vorhanden sind, um den Lehrern in der Praxis Orientierung im Angebot von Lesebüchern zu erleichtern und so ihnen deren Auswahl und Weiterverwendung in Bedingungen der alltäglichen pädagogischen Praxis leichter zu machen.

Im empirischen Teil der Arbeit konzentrieren wir uns auf zwei Forschungsbereiche. Der erste Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Verwendung der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe unter den Lehrern der tschechischen Sprache und Literatur der 2. Stufe von ausgewählten Grundschulen in der Region der Hauptstadt Prag und in der Olmützer Region. Der zweite Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Analyse von ausgewählten ergonomischen und typographischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik.

Wir nutzen persönliche Erfahrungen und Praxis aus der Arbeit eines Verlagsredakteurs im sich auf die Herausgabe von Lehrbüchern spezialisierenden Verlag und machen auf eine vielschichtige Problematik des Layouts von Büchern und der benutzten ergonomischen

Parameter von Lehrbüchern aufmerksam, welchen unserer Meinung nach aus Sicht der pädagogischen Forschung bisher viel zu wenig Beachtung geschenkt wurde.

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Mgr. Martin Gregor
Autoreferát k disertační práci
Olomouc 2012